

Universitetet i Oslo – Institutt for Medier og Kommunikasjon

To nordmenn – og “de der nede”

En studie av tre norske avisers dekning av Kongo-
saken høsten 2009

Ann Kristin Odden
August 2011

Sammendrag

Denne oppgaven er en undersøkelse av Aftenposten, VG og Dagbladets tilnærming til Kongo-saken høsten 2009. Ved hjelp av kvantitativ innholdsanalyse, kritisk diskursanalyse og kvalitative intervjuer med journalister ser jeg på hvordan saken ble dekket, samt hvordan kongolesisk befolkning og samfunnssystem ble representert gjennom dekningen. Funnene viser at avisene i hovedsak endret seg fra å dekke de tiltaltes versjon av saken i august, til å bli mer kritiske i løpet av september, og igjen noe mer “sympatisk innstilt” i oktober 2009. Her var det imidlertid visse forskjeller mellom avisene: Mens Aftenposten prioriterte mer dybdestoff og analyser, foretok VG undersøkende journalistikk. Dagbladet viste en noe mer forenklet tilnærming til saken og DR Kongo for øvrig. Journalistene forklarer “sympatidekningen” i august 2009 med mangel på tid, samt at de ikke ønsket å påvirke rettssaken ved å publisere sensitiv informasjon. Andre faktorer som har påvirket dekningen er journalistens redaksjonelle tilhørighet (abonnementsavis versus løssalg), og deres personlige erfaring fra Afrika generelt og DR Kongo spesielt.

Abstract

This thesis is a study of the three Norwegian newspapers Aftenposten, VG and Dagbladet's coverage of “the Congo-case”* during the autumn of 2009. By conducting a quantitative content analysis, a critical discourse analysis and qualitative interviews with journalists I have analysed how the case was covered, as well as how the Congolese people and their community were represented. My findings show that the three newspapers generally chose a one-sided angle (sympathetic towards the Norwegians) in August, became more critical during the month of September, and reverted back into the pattern from August again in October. There were, however, variations: Aftenposten chose a more analytical approach where they also covered related issues, while VG performed investigative journalism. Dagbladet's approach to both the case and DR Congo as a whole was slightly more simplistic. The journalists themselves explain that their angle in August was caused by lack of time to investigate, in addition to the fact that they did not wish to influence the trial. The kind of newspaper the journalists worked for (broadsheet versus tabloid), as well as their experience with travelling in Africa and DR Congo, also influenced their approach.

*The case in question involves two young Norwegian men who were convicted of murder in DR Congo in September 2009, a topic which has received a great deal of media attention in Norway.

Forord

Da jeg i oktober 2009 bestemte meg for å skrive masteroppgaven om dette temaet var de to nordmennene i DR Kongo fremdeles førstesidestoff i norske aviser. Sakte men sikkert dabbet den allmenne interessen for saken av ved årsskiftet 2009/2010, noe man kanskje kan innvende at gjør denne analysen mindre aktuell. Likevel vil jeg påstå at det overordnede temaet – representasjonen av ikke-vestlige land i norske medier – er noe som er allmenngyldig, og vil fortsette å vekke interesse i årene som kommer.

Etter en svært lang og til tider frustrerende (men også inspirerende) masteroppgaveprosess er jeg omsider i mål. Dette er takket være mange sene kvelder og hard jobbing, spesielt i innspurten, men også uvurderlig hjelp fra mine kompetente medhjelpere:

Først og fremst, tusen takk til min dyktige veileder, Kristin Skare Orgeret, for at du har bevart troen på prosjektet hele veien og har sørget for å holde meg på sporet. Du har stilt opp mer enn det man kan forvente av en veileder, har lest korrektur midt i ferietiden (juli/august), og har gitt meg tett oppfølging underveis. Det at jeg til slutt har klart å gjennomføre prosjektet er mye din fortjeneste.

Jeg vil også rette en takk til Gro Breili, som bidro som motivator og hjalp meg med å rydde opp i tankene i en periode der jeg hadde lagt oppgaven på is og strevde med å komme i gang igjen.

Det har i tillegg vært til stor hjelp at min far, søster og svoger alle har hjulpet meg med korrekturlesing, formatering og generell oppbacking i en avsluttende fase. Det er ingen selvfølge å ha et eget “ekspertpanel” i familien – tusen takk til dere!

Og sist, men ikke minst: En stor takk til øvrig familie, venner og spesielt til samboeren min for at dere har holdt ut med meg gjennom en lang og krevende masteroppgaveprosess. Uten deres støtte, forståelse og tålmodighet hadde jeg nok ikke stått her i dag med ferdig produkt i hånden.

Ann Kristin Odden

Institutt for Medier og Kommunikasjon, august 2011

Innholdsfortegnelse

Forord	v
Kapittel 1. Innledning.....	1
1.1. Avgrensning og struktur	3
Kapittel 2. Metodisk tilnærming	7
2.1. Kvantitativ oversikt	8
2.2. Fairclough og kritisk diskursanalyse	10
2.2.1. Valg av analysemateriale	13
2.3. Intervjuer	15
2.4. Vurdering av forskningens validitet - refleksjoner rundt egen rolle	17
Kapittel 3. “De andre” - sett gjennom ”våre” øyne.....	21
3.1. ”Vår” nasjonale identitet	24
3.2. Annengjøring, orientalisme og stereotypier	26
3.3. Den usynlige “andre”: Tilintetgjørelse og marginalisering.....	31
3.4. Nyhetskriterier: Hva dekkes i utenriksreportasjen?.....	33
3.4.1. The Structure of Foreign News – klassiker eller utdatert?.....	36
3.5. Oppsummering	39
Kapittel 4. Mediesakens omfang – et kvantitativt overblikk.....	41
4.1. Utvalg	44
4.2. Tematisk oversikt	47
4.2.1. August 2009	47
4.2.2. September 2009	48
4.2.3. Oktober 2009	50
4.3. Kvantitative funn	50
4.3.1. Holdninger	51

4.3.2 Kildebruk	53
4.4. Oppsummering og refleksjoner	57
Kapittel 5. Analyse av artikkelmateriale	61
5.1. Reportasjen – subjektiv, skildrende og stedsavhengig	62
5.2. Artikkel 1: “Hjemme hos” Moland og French	64
5.2.1. “-Det skal bli oppvask når vi kommer ut herfra” – Aftenposten, 20.09.2009	65
5.3. Artikkel 2 + 3: Drapsdagen, time for time.....	72
5.3.1. ”-Jeg så Moland i hvitøyet da han hevet våpenet” – 12. august 2009	73
5.3.2. ”-Sannheten om drapsdagen” – 25. august 2009	79
5.4. Artikkel 4: “Kaos” i rettssalen.....	83
5.4.1. “Skal jeg dømmes uten å skjønne hva jeg blir dømt for?”	84
5.5. Artikkel 5: De dødsdømtes sanne ansikt	89
5.1.1. Deltaker: Straffene var bestialske – VG, 14. september 2009	90
Kapittel 6. Ved veis ende: drøfting av funn	97
6.1. Forståelsen av DR Kongo.....	97
6.1.1. Forberedelser før avreise.....	99
6.1.2. Personspesifikke faktorer: Yrkeserfaring og Afrika-bakgrunn.....	100
6.1.3. Avisspesifikke faktorer: Tabloid versus abonnement.....	101
6.1.4. Tidspunkt for publisering	102
6.1.5. Vurdering av utfordringer og egen dekning.....	102
6.2. Konklusjon.....	103
Litteraturliste	107
Vedlegg 1: Oversikt over kvantitativt artikkelmateriale	111
Vedlegg 2: Presentasjon av informanter	116
Vedlegg 3: Intervjuguide.....	118

Kapittel 1. Innledning

Da jeg en maikveld i 2009 fikk høre at to norske gutter hadde blitt arrestert i DR Kongo fanget det umiddelbart min interesse. Noe av årsaken var omstendighetene rundt arrestasjonen: Tjostolv Molands far formidlet et hendelsesforløp der guttene hadde blitt angrepet av geriljasoldater, og ble tvunget til å gjemme seg i jungelen i en uke av frykt for å bli angrepet av nye væpnede grupper (Omdal 2009). Det hele vekket sterke assosiasjoner til *Mørkets Hjerte*¹, til hvite menns møte med en truende, barbarisk og usivilisert lokalbefolkning, med den dype kongolesiske jungelen som ramme rundt hendelsene. Det var et spenningsdrama jeg tidligere bare kjente fra den fiktive verdenen. Imidlertid var det også en annen årsak til at nyheten vakte oppsikt hos meg: Bare to uker før arrestasjonen hadde jeg levert en semesteroppgave som tok for seg norske mediers nedprioritering av krigen i DR Kongo, sett opp imot prioriteringer av mer “vestlige” konflikter som krigen i Gaza. Nå var plutselig stedsnavn som før bare hadde blitt nevnt i notiser *førstesidestoff*. Ikke på grunn av krigshandlingene som fremdeles preget Øst-Kongo i denne perioden. Nei, medienes interesse lå utelukkende i å dokumentere skjebnen til de to norske “eventyrerne” som hadde forvillet seg inn i regionen, med tvilsomme hensikter i et krigsherjet land.

I løpet av ukene og månedene som fulgte var avsløringene mange. Gradvis ble det kjent at de to nordmennene som hadde reist inn i landet “på guttetur” ikke hadde helt rent mel i posen. Før dette kom frem hadde imidlertid mediene rukket å bekrefte mange av “våre” verste fordommer om Afrika: Befolkningen i provinshovedstaden i Kisangani fremsto som en hevngjerrig og rasende mobb. Rettssystemet i landet fungerte ikke, infrastrukturen likeså, og samtlige offentlige tjenestemenn var korrupte. Ytterst få stilte spørsmål ved *hvorfor* det var slik. I alle fall innledningsvis.

Det følgende prosjektet er et forsøk på et dypdykk inn i den såkalte “Kongo-saken”, rettssakene mot Tjostolv Moland og Joshua French og avsløringene rundt deres bakgrunn, slik føljetongen ble dekket i norske medier høsten 2009. Som sådan er oppgaven en av de første akademiske tilnærmingene til undersøkelsen av denne mediesaken, til tross for at saken er blitt grundig bearbeidet av analyseportalen Retriever i forbindelse med SKUP-konferansen

---

¹ En nærmere innføring i Joseph Conrads berømte roman gis i kapittel 3.

2010, vært tema i nyhetsmagasiner som TV2s *Tabloid* og NRK P2s *Kurér*, samt blitt diskutert på leder- og kommentarplass i flere av landets største aviser.

Prosjektets overordnede tema går imidlertid langt utover de to guttene på cellen i Kisangani. Selve drapet, og også de tiltaltes bakgrunn, må ses opp imot den grusomme krigen i landet, som har vart i over ti år og har kostet om lag fem millioner mennesker livet. Denne krigen har – tross sitt enorme omfang – blitt viet svært lite oppmerksomhet i vestlige medier, noe som har gitt den betegnelsen “den glemte krigen” (Leger Uten Grenser 2011). Fordi underprioriteringen av den langvarige og blodige krigen i DR Kongo har vært tema for andre masteroppgaver² vil ikke denne delen av landets historie omtales særlig inngående her. Likevel vil jeg påstå at den øvrige mediedekningen av det sentralafrikanske landet utgjør et viktig rammeverk for analysen: Den illustrerer at utenriksjournalistene tenderer mot å lete frem “et lite stykke Norge” utenfor landegrensene, fremfor å dekke store hendelser og lengre prosesser som ikke involverer noen av “våre egne”.

Undersøkelsen av denne mediesaken er også basert på en forforståelse av at europeiske formidlinger av afrikanske forhold ofte bærer preg av *koloniale dikotomier* som skaper en skarp kontrast mellom “oss” og “dem” (Gullestad 2009, Eide 2002). Sosialantropologen Marianne Gullestad påpeker at koloniale skiller aldri har forsvunnet fullstendig, men reproduseres i stadig nye former. Formidlingen av vestlig bistand er et eksempel, der “vår” giverglede gjerne blir fremstilt som et viktig bidrag til “hjelpeløse mottagere”, som er ute av stand til å ta vare på seg selv (Gullestad 2009). Ifølge Elisabeth Eide kan det svært så utbredte uttrykket “de der nede” også tolkes som et hierarkisk begrep, som et bilde på at “de andre” oppfattes som lenger nede på en imaginær stige enn “oss” (2001).

Hvordan DR Kongo, dets befolkning, kultur og samfunnsstruktur har blitt representert gjennom dekningen av denne saken er med andre ord interessen som ligger bak dette prosjektet. Blant annet vil jeg forsøke å finne ut om kolonialistiske holdninger har skjult seg bak journalistenes språkbruk og bildepresentasjon, eller om dekningen kan karakteriseres som mer nyansert: Hvem får uttale seg i utenriksreportasjen (kongolesiske kilder eller utelatende

---

² Høsten 2009 leverte Ragni Falkum Enerhaug en masteroppgave i journalistikk om nettopp dette temaet, med tittelen “Den gløymde krigen”.

norske)? Og har det faktum at hendelsen utspilte seg i “det mørke og utilgjengelige Afrika” gjort at de tiltalte har fått uforholdsmessig mye “sympatidekning”?

Like fullt ligger interessen i å fastslå hva dekningen sier om norsk identitet: Hvor plasserer ”vi”, lille Norge, oss selv i verdensbildet? Og hvordan blir denne oppfatningen av “oss” og “de andre” spredt og opprettholdt gjennom medias tilsynelatende allmektige hånd?

Disse spørsmålene kan sammenfattes i to overordnede problemstillinger:

Hvordan har kongolesisk samfunn og befolkning blitt representert gjennom dekningen av den såkalte “Kongo-saken”, og hva sier dette igjen om “oss”?

og;

Hvilken betydning har faktorer som redaksjonelle retningslinjer, markedsmessige føringer og den enkelte journalistens utenrikserfaring hatt for hvordan saken har blitt dekket i de forskjellige mediene?

1.1. Avgrensning og struktur

Som fremgår av forskningsspørsmålene er saken i seg selv først og fremst av interesse fordi den eksemplifiserer en dypereliggende sammenheng; forholdet mellom europeiske og afrikanske land, og hvordan dette formidles gjennom mediene. På bakgrunn av dette mener jeg det er viktig å presisere at jeg *ikke* vil vurdere skyldspørsmålet til Moland og French i denne oppgaven. Til tross for at jeg har lest hundrevis av artikler om saken de siste par årene, og også har intervjuet journalister som både har fulgt rettssaken, drevet undersøkende journalistikk og har tilbragt tid sammen med de to tiltalte³, har jeg ingen forutsetning for å uttale meg om hvorvidt de norske guttene faktisk har begått handlingen de er dømt for. Dessuten vil en slik debatt fjerne fokus fra oppgavens egentlige tema, som er en analyse av *mediesaken*, og altså ikke av selve drapshandlingene eller rettssaken.

---

³ I denne oppgaven kommer jeg til å veksle mellom å omtale de to som “tiltalte” og “dømt”, til tross for at dommen har falt i saken. Årsaken til dette er at jeg ønsker en viss grad av variasjon i språket.

“Kongo-saken” kan også karakteriseres som en av 2000-tallets største mediesaker. Drapet og de påfølgende rettssakene var den tredje mest omtalte saken i norske medier i 2009, kun forbigått av svineinfluensaen og klimakonferansen i København (Retriever 2010). På bakgrunn av dette ville det vært urealistisk å undersøke dekningen *i sin helhet* i denne oppgaven, særlig med tanke på at endelig punktum for saken ennå dato ikke har blitt satt. Per august 2011 sitter Moland og French fremdeles fengslet i Kisangani, i påvente av soningsoverføring til hovedstaden Kinshasa, og så til Norge. Jeg har derfor begrenset meg til å undersøke *avisdekningen* av denne saken⁴, og vil sette søkelys på en periode på tolv uker, fra 12. august til 31. oktober 2009. Tidsperioden omfatter dagene i forkant av den første rettssaken, den første rettssaken med tilhørende tolkeproblemer og enorme erstatningskrav, samt begynnelsen av ankesaken og Tjostolv Molands sykdomsperiode. Det faktum at dekningen var på sitt absolutte toppunkt i løpet av disse månedene⁵, samt at mediene selv begynte å reflektere over hvordan de hadde mestret oppgaven å dekke saken i løpet av denne perioden, har påvirket dette valget.

Oppgaven består av seks kapitler: Kapittel 2 tar for seg en gjennomgang av min metodiske fremgangsmåte, og forklarer bakgrunnen for valgene mine. Her vil jeg blant annet komme inn på hva som kjennetegner forskningsmetodene jeg benytter meg av, og reflektere over forskerrollen og prosjektets validitet. Videre vil jeg i kapittel 3 presentere sentrale teorier som analysen min bygger på. Her vil jeg særlig legge vekt på postkolonialistiske tilnærminger, men vil også undersøke hvilke faktorer som tilsier hvorvidt en utenrikshendelse får dekning eller blir nedprioritert i mediene. For å vurdere dette vil jeg blant annet benytte nyhetskriterier fra Galtung og Ruges velkjente studie *The Structure of Foreign News* fra 1965.

Selve analysen er delt over to kapitler, og begynner i kapittel 4. I det første analysekapittelet gir jeg et overblikk over dekningen i sin helhet, med fokus på faktorer som kildevalg, dekningens overordnede tone og tematiske variasjoner underveis i undersøkelsesperioden. Samtidig vil jeg forsøke å avdekke *hvorfor* saken har fått så mye oppmerksomhet i norske medier. I kapittel 5 vil jeg fortsette med et dypdykk inn i et utvalg artikler, der kvalitative

---

⁴ Valg av analysemedium vil forklares i kapittel 2.

⁵ Søkeordene “Moland” og “French” ga 125 treff i Retriever i september 2009 og 144 i oktober 2009, mot kun 78 i november samme år. For å undersøke dekningen i juli 2009 måtte jeg benytte et annet søkeord, “Kongo”, fordi Joshua Frenchs identitet ennå ikke var kjent. Dette mer generelle søkeordet ga likevel kun 39 treff.

intervjuer med journalistene som har skrevet sakene vil flettes inn som et supplement til den kritiske diskursanalysen. Sist, men ikke minst, vil jeg i kapittel 6 forsøke å knytte sammen analysefunnene, ved å drøfte og diskutere hvilke faktorer som har hatt innvirkning på hvordan saken har blitt dekket. Forhåpentligvis vil dette gi en så grundig oversikt over mediesaken som mulig, og det overordnede temaet; representasjonen av afrikanske land i norske medier.

Kapittel 2. Metodisk tilnærming

Som introduksjonen til denne oppgaven har vist, ligger hovedinteressen bak prosjektet å undersøke norske journalisters uttrykk for holdninger til ikke-vestlige land generelt, og afrikanske land spesielt. Dette er en problemstilling som hovedsakelig kan defineres som *kvalitativ*, fordi holdninger er noe som vanskelig kan tallfestes, og plasseres inn i klare, kvantifiserbare kategorier. På bakgrunn av dette vil jeg hovedsakelig benytte meg av kvalitativ metode i denne oppgaven, i form av en kritisk diskursanalyse og intervjuer med journalistene som har skrevet sakene.

Den enorme oppmerksomheten som ble viet de to arrestantene i løpet av høstmånedene i 2009 er likevel noe man vanskelig kan se bort ifra, særlig på bakgrunn av norske mediers manglende interesse for tidligere hendelser fra DR Kongo (som jeg var inne på innledningsvis). Den langvarige og systematiske nedprioriteringen av det som kan karakteriseres som en av vår tids største humanitære katastrofer vitner om at ikke-vestlige konflikter og nyhetshendelser sjelden vekker interesse i vestlige medier, med mindre man har en nasjonal “knagg” å henge hendelsene på (Eide & Simonsen 2008; Sonwalkar i Allan & Zelizer 2004). Medieforskeren Hillel Nossek omtaler dette som et slags “hjemlig filter”, hvor de nyhetene som slippes gjennom er de som antas å angå et forestilt publikum, som tar form av et nasjonalt og til dels ekskluderende *oss* (Nossek i Eide & Simonsen 2009: 15).

Sett på bakgrunn av denne plutselige interessen for et land som i flere tiår har blitt lagt nederst i prioriteringsbunken, mener jeg det både er riktig og viktig at *omfanget* av dekningen blir viet noe plass i denne oppgaven, i form av en kvantitativ analyse. Likevel vil jeg påpeke at denne undersøkelsen først og fremst bør anses som et bakteppe som danner grunnlaget for den kvalitative analysen av denne saken. Fokuset for dette prosjektet er jo ikke først og fremst *mengden* av mediedekning saken har fått, men snarere *på hvilken måte* den har blitt dekket, i lys av Norges og DR Kongos historie, og det generelle forholdet som eksisterer mellom europeiske og afrikanske land.

Praktisk sett vil analysen dermed bestå av et tematisk og omfangsmessig overblikk over tidsperioden 12. august til 31. oktober 2009⁶. Deretter vil jeg foreta en kritisk diskursanalyse av et utvalg avisartikler fra samme tidsperiode, og intervju journalister som har skrevet de aktuelle artiklene. Ved hjelp av intervjuer vil journalistene få muligheten til å forklare hensikten med artiklene og oppklare eventuelle misforståelser. Hensikten med dette er også å gi et mer nyansert bilde av valgene man står overfor når man rapporterer om en ”norsk” hendelse i et land som har et svært ambivalent forhold til europeere generelt, og ansatte i sikkerhetsbransjen spesielt.

2.1. Kvantitativ oversikt

Analysekapittelet innledes dermed med en kvantitativ innholdsanalyse, en metode som av Østbye mfl. defineres som *dataregistrering og analyseteknikker som søker mot en systematisk, objektiv og kvantitativ beskrivelse av innholdet i et budskap* (2007: 210). Tilnærmingen er *systematisk* fordi den formulerer generelle regler for hvordan et materiale skal behandles, i form av en klassifisering eller koding av variabler. Så fort utvalget er ferdig kodet kan tallene deretter benyttes for å beskrive mønstre eller utviklingstendenser i et medieinnhold, noe som gjør metoden egnet til å studere hvordan et spesifikt tema eller en sak har blitt behandlet i media (Østbye mfl. 2007: 210-211). Hensikten med denne analysen er først og fremst å gi et innblikk i den generelle stemningen som hersket i den norske journalistleiren på et relativt tidlig stadium av denne saken: Fokuserte journalister mest på skyldspørsmålet, de tiltalte familier, drapsofferets familie, rettssaken eller øvrige trekk ved DR Kongo? Endret dekningen seg underveis, og i så fall – på hvilken måte? I tillegg til en oversikt over dominerende temaer og holdninger vil jeg også foreta en opptelling av hvilke kilder som har blitt brukt i artiklene, og sette disse inn i en skjematisk oversikt. Her vil jeg se på om utelukkende norske kilder har blitt benyttet, eller også kongolesiske, samt hvorvidt sosial status og kjønn har hatt betydning for om man har blitt sitert.

---

⁶ Valg av analyseperiode ble forklart mer inngående i kapittel 1.

For å finne frem til et relevant utvalg artikler har jeg benyttet meg av artikkelarkivet Retriever, hvor jeg har undersøkt forekomsten av søkeordene "Moland" og "French". Jeg eksperimenterte også med andre søkeord), som "DR Kongo", "Kongo", "Kongo-saken" og "Kongo-rettssaken" før jeg kom frem til nettopp dette valget. Men mens de to siste uttrykkene ofte har blitt brukt for å *beskrive* den norske mediedekningen av saken (men lite i selve deknningen), ga søkeordene "DR Kongo" og "Kongo" betraktelig flere resultater, men inkluderte også en rekke artikler som handlet om hendelser fra DR Kongo generelt. Dette indikerer at interessen for rettssaken har ført til at mediene også har viet landets humanitære situasjon mer oppmerksomhet enn tidligere, noe som er et poeng i seg selv: Situasjonen i landet har vært mye mer presserende enn den var akkurat høsten 2009, som for eksempel høsten 2008, da krigen som hadde pågått siden 1998 nådde et bristepunkt (Human Rights Watch 2009). Likevel, fordi den øvrige deknningen av DR Kongo ikke er det jeg ønsker å fokusere på i denne oppgaven, landet valget på de mer saksspesifikke søkeordene "Moland" og "French". Dette resulterte i 337 artikler i Aftenposten, VG og Dagbladet, et utvalg som deretter ble redusert til 225 på grunn av en rekke "feilkilder"⁷.

En kvantitativ innholdsanalyse har som styrke at den tillater en å undersøke et stort tekstmateriale på en relativt effektiv måte (Nilsson i Østbye mfl. 2007), noe som skiller den fra en *kvalitativ* innholdsanalyse der et mindre tekstmateriale blir undersøkt mer inngående. En annen vesentlig forskjell er at den kvantitative innholdsanalysen har som mål å frembringe objektive, gjenprøvbare resultater. Dette innebærer ikke at den skal bestrebe seg på å finne "den fulle og hele sannheten", men snarere at det skal være samsvar i kodingen av et materiale på tvers av enkeltpersoner (Østbye mfl.2007: 210). Selv om tilnærmingen til materialet er kvantitativ er det imidlertid et poeng at *resultatene* av analysen kan tolkes kvalitativt: Antall kilder de norske journalistene har benyttet seg av, og hvorvidt disse er norske eller kongolesiske, kvinner eller menn, "mannen i gata" eller elitepersoner, vil røpe noe om norske redaksjoners prioriteringer, og om hvilket budskap de ønsker å meddele.

---

⁷ De to valgte søkeordene ga 337 treff i løpet av analyseperioden; hvorav 68 artikler ble trykket mellom 12. og 31.august, 125 ble trykket i september og 144 i oktober. Resultatene inkluderer all benevnelse av de to tiltalte, og omfatter dermed også forsidehenvisninger, nyhetsnotiser fra NTB, leserinnlegg, samt artikler som omhandler helt andre temaer, men kun nevner de to tiltalte i en bisetning. På grunn av dette har jeg utelatt totalt 112 treff fra analysen: 23 fra august 2009, 45 fra september 2009 og 44 fra oktober 2009.

2.2. Fairclough og kritisk diskursanalyse

Ut fra det overordnede utvalget på 225 artikler i Dagbladet, Aftenposten og VG i den aktuelle tidsperioden har jeg videre valgt meg ut fem artikler som jeg vil studere mer inngående. Her vil jeg analysere artiklene primært ut fra hvordan språkbruk avdekker dypereleggende trekk ved det norske samfunnet, og avslører hvordan ”vi” plasserer oss selv i forhold til verden for øvrig.

For å undersøke dette vil jeg benytte meg av diskursanalyse som metodeverktøy. Uttrykket ”diskurs” har i løpet av de senere år blitt gradvis mer benyttet både i og utenfor vitenskapen, noe som har medført at dets betydning har blitt uklar (Phillips og Jørgensen 1999). Begrepet omfatter en idé om at språket er strukturert i forskjellige mønstre som våre utsagn følger når vi agerer innenfor forskjellige sosiale domener, og noe forenklet kan diskurs defineres som *en bestemt måte å omtale og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på* (Phillips og Jørgensen 1999: 9). Diskursanalysen er altså en analyse av slike språklige mønstre.

Videre er det viktig å understreke at diskursanalysen ikke utelukkende bør forstås som en metodisk, men også en *teoretisk* tilnærming. Danskene Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips peker i boken *Diskursanalyse som teori og metode* på at de ulike diskursanalytiske tilnærmingene bør anses som en slags ”pakkeløsning”, som består av følgende elementer: filosofiske premisser angående språkets rolle i sosial konstruksjon av verden, teoretiske modeller, metodologiske retningslinjer, og spesifikke teknikker for hvordan man gjennomfører en språkanalyse. Man kan altså ikke gjennomføre en diskursanalyse uten også å akseptere de *filosofiske premissene* som ligger til grunn for analysen (Jørgensen og Phillips 1990:12). Felles for alle tilnærmingene innenfor den sosialkonstruktivistiske tradisjonen er først og fremst at de inntar en *kritisk holdning overfor selvfølgelig viten*, noe som betyr at virkeligheten er et produkt av ”vår” måte å kategorisere verden på. For å undersøke dette må man vektlegge *betydningen av historie og kultur* (måten verden representeres på avhenger av tidsperioden og kulturen en tekst ble produsert i), se på *sammenhengen mellom viten og sosiale prosesser* (vitene oppstår i sosial interaksjon med andre), og vurdere *sammenhengen mellom viten og sosial handling* (Phillips og Jørgensen 1999: 14).

Den kritiske diskursanalysen er videre en av de mest kjente og brukte tilnærmingene innenfor den sosialkonstruktivistiske tradisjonen. Teorien ble utviklet av den britiske lingvisten Norman Fairclough på begynnelsen av 1980-tallet, og selv beskriver Fairclough sin analytiske innfallsvinkel som “et rammeverk og en metode for å studere språk i dets relasjon til makt og ideologi” (Fairclough 1995: 1, min oversettelse). Slik sett kan den kritiske diskursanalysen anses som en brobygger mellom den lingvistiske diskursanalysen, hvor man undersøker konkrete ytringer og deres funksjon i spesifikke sosiale kontekster, og den samfunnsvitenskapelige diskursanalysen, hvor man ser mer på hvilke historiske og samfunnsmessige betingelser som regulerer produksjonen av utsagn (Østbye mfl. 2007: 65). En kritisk diskursanalyse kan også anses som tredimensjonalt rammeverk, hvor man fletter tre typer analyse inn i hverandre:

- 1) Analyse av språklige tekster (skriftlige eller muntlige),
- 2) Analyse av diskursive praksiser (produksjon, distribusjon og bruk av tekster), og
- 3) Analyse av diskursive hendelser som eksempler på sosiokulturell praksis

(Fairclough 1995: 2).

Første steg i en diskursanalyse er altså å undersøke selve *teksten*, og i den kritiske diskursanalysen ser man da særlig på hvordan ideologi og maktreelasjoner manifesteres gjennom språket. Dette kan uttrykkes blant annet gjennom ordforråd og språklige bilder, bruk av velkjente uttrykk og fraser, hvem som gis ordet i en samtale, samt generell språkstruktur og -stil (Fairclough 1995: 2). Maktforhold fremgår imidlertid ikke først og fremst av det som uttrykkes eksplisitt, men av det som fremgår *implisitt*, i form av presupposisjoner og implikasjoner. Ifølge Fairclough kan en analyse av implisitt innhold gi et viktig innblikk i hva som tas for gitt og anses som “uuttalte sannheter” i samfunnet der teksten ble produsert (1995:5-6). Maktforhold fremgår også av andre uuttalte aspekter ved en tekst, for eksempel i form av asymmetrier mellom menneskene som interagerer i den diskursive konteksten, og ulike muligheter til å kontrollere hvordan teksten produseres, brukes og distribueres (Fairclough 1995: 1-2). Asymmetrier i en diskursiv kontekst kan blant annet forekomme ved at kilder som kunne ha uttalt seg i en tekst ikke tillegges talens rett, eller ved at journalisten tar en “allvitende rolle” (Eide 2002: 85). I lys av dette vil jeg i analysen fokusere på hvilke kilder som vektlegges i tekstene, og hvilke kilder som er fraværende. Jeg vil også se på hvilke

kongolesiske kilder som brukes, og ut fra hvilket standpunkt de uttaler seg. I tillegg vil jeg undersøke hvilke presupposisjoner, eller underforståtte antagelser, som preger tekstene, og hva dette igjen sier om den sosiokulturelle konteksten der de ble skapt og publisert.

Kritisk diskursanalyse har blitt benyttet som analyseverktøy innenfor en rekke fagdisipliner, men har i de senere år også vært ansett som en velegnet tilnærming til analyse av medieprodukter (Østbye mfl 2007: 63). Fairclough selv påpeker at dette skyldes massemedias “makt til å påvirke kunnskap, tro, verdier, sosiale relasjoner og sosiale identiteter, en betydelig makt (makten til å representere en sak på en viss måte) som først og fremst handler om språkbruk” (Fairclough 1995: 2, min oversettelse). Videre hevder han at enhver tekst – enten den publiseres i media eller andre steder – på én og samme tid representerer hendelser, skaper identiteter og former relasjoner (1995: 5). På bakgrunn av dette bør en kritisk diskursanalyse av en medietekst alltid ta for seg følgende spørsmål:

- 1) Hvordan er verden – det vil si hendelser og relasjoner – representert?
- 2) Hvilke identiteter tillegges de som er involvert i teksten, det vil si reporteren, leserne eller andre kilder?
- 3) Hvilke relasjoner blir konstruert mellom de involverte: mellom reporter og kilde, reporter og lesere (presupposisjoner), kilder og lesere osv.? (Fairclough 1995:5)

I mitt utvalg vil jeg blant annet undersøke hvorvidt samme situasjon eller hendelse blir representert på ulik måte av to forskjellige journalister. Jeg vil også se på i hvilken grad journalistene selv fremstår som aktører i tekstene, og hva slags identiteter eller roller kildene tillegges, sammenlignet opp i mot den øvrige befolkningen i Kisangani.

Ifølge Fairclough er en diskursanalyse som ikke tar for seg tekstens ”form”, det vil si de ytre rammene for tekstens innhold, en ufullstendig analyse (1995: 5). I mitt tilfelle har jeg valgt å ta for meg aviser, noe som vil si at det også vil være relevant å undersøke de forskjellige avisenes markedsmessige profil, sosiale funksjon og omdømme, og hvordan dette har påvirket hvordan tekstene har blitt skrevet.

Sett ut ifra den foregående gjennomgangen kan denne metodiske tilnærmingen muligens oppfattes som noe deterministisk, ved at den hovedsakelig fokuserer på hvordan tekster bidrar til å videreføre allerede eksisterende samfunnshierarkier og maktrelasjoner (Fairclough 1995:

18). Imidlertid påpeker Fairclough at hovedhensikten med en kritisk diskursanalyse tvert i mot er å opparbeide en “critical language awareness” (1995: 18) – en kritisk bevisstgjøring rundt eget språk – hvor man gjøres oppmerksom på talemåter og uttrykk som vanligvis fremgår ubemerket og som oppfattes som selvfølgelige. På denne måten kan en diskursanalyse benyttes som en ressurs for mennesker som kjemper mot dominasjon og undertrykkelse (Fairclough 1995:1). For eksempel kan postkolonialismen beskrives som en tilnærming som søker å utfordre slike “veletablerte sannheter”, noe jeg vil komme nærmere inn på i kapittel 3.

2.2.1. Valg av analysemateriale

Som nevnt har jeg valgt å konsentrere meg om avisdekningen av denne saken, og slik sett utelater jeg radio- og tv-dekningen av saken i sin helhet. På den ene siden kan man si at visuelle media på mange måter etterlater et sterkere inntrykk hos sine mottagere, fordi elementer som musikk, levende bilder og journalistens ansiktsuttrykk og stemmeleie skaper en følelse hos seeren av å være fysisk tilstede som det skrevne ord sjelden kan gi. På den annen side kan man innvende at papiravisen i Norge fremdeles har en relativt sterk posisjon, sammenlignet med øvrige vestlige og europeiske land: I sin masteroppgave om kildebruken i norsk utenriksjournalistikk påpeker Anders Fevik at papiravisen er en viktig innholdsleverandør og nærmest fungerer som en agendasetter for det øvrige mediebildet (2011: 2). I tillegg har den kringkastede dekningen av denne saken hovedsakelig sentrert seg rundt rettssaken og umiddelbare nyhetshendelser, med unntak av debattprogrammer som TV2s Tabloid og NRK P2s Kurér. Det samme gjelder dekningen på avisenes nettportaler, som i stor grad kan synes å ha fokusert på å formidle umiddelbare nyhetshendelser, herunder gjerne rapporter fra rettssalen med hyppige oppdateringer. Da min hensikt først og fremst er å undersøke uttrykk for holdninger og til dels også journalistenes egne refleksjoner rundt dekningen, og ikke først og fremst hendelsene i seg selv, har det vært mest naturlig å ta for meg *papiraviser* fremfor en mer spontan og flyktig dekning av nyhetshendelser.

På grunn av mediedekningens store omfang, har jeg videre valgt å begrense meg til å se på dekningen i tre *riksdekkende* aviser: Aftenposten⁸, VG og Dagbladet. Dette har nok også påvirket funnene mine: Blant annet er det grunn til å tro at lokalavisene i de tiltaltes hjemlige trakter viste *enda* større grad av sympati og identifikasjon enn de nasjonaldekkende avisene, på grunn av geografisk nærhet (og muligens også personlig kjennskap) til guttene og deres familier. Man kan jo for eksempel spekulere i om to lokalaviser, Tønsberg Blad og Agderposten (Retriever 2010), ellers ville valgt å sende utenriksjournalister for å dekke en rettssak i DR Kongo, om ikke to gutter fra Vestfold og Aust-Agder hadde sittet på tiltalebenken. Videre kunne det også ha vært av interesse å studere flere av landets regionale aviser som er kjent for å prioritere utenriksdekning høyt: For eksempel har Stavanger Aftenblad generelt sett hatt en høy andel Afrika-dekning sammenlignet med andre regionsaviser, noe som nok i hovedsak skyldes vestlandsavisens tilknytning til den kristne lekmanstradisjonen og misjonen (Eide og Simonsen 2008: 16). Til tross for dette har innledende undersøkelser av regionale og lokale aviser med samme søkeord vist at lokalaviser og regionsaviser generelt sett har prioritert saken lavere enn de nasjonale avisene, og har hatt betraktelig mindre egenprodusert stoff. Innledende søk viste blant annet at bruken av NTB-notiser var svært utbredt, samt at andre avisers reportasjer til tider ble gjengitt i sin helhet i regionale og lokale aviser. Slik sett er det naturlig at jeg har valgt å analysere nettopp Aftenposten, VG og Dagbladet, fordi egenprodusert materiale er det jeg ønsker å se på i den kvalitative analysen.

De tre utvalgte avisene kan videre regnes som Norges største. Ifølge tall fra 2010 har Aftenposten for øyeblikket størst opplag med et tall på 239 831 solgte aviser, mens VG mistet sin posisjon som markedsledende samme år (VG var størst fra 1981 til 2010), og gikk ned til 233 295 eksemplarer. Dagbladets opplag lå på 98 130 eksemplarer i slutten av 2010. Analyseselskapet Carat forklarer endringen med at løssalget er i ferd med å svikte, noe som tilsier at det er de sporadiske leserne som svikter først, mens abonnentene forblir lojale. Dette er angivelig årsaken til at Aftenposten har klart seg best; som abonnementsavis er Aftenposten mindre avhengig av salg for å overleve enn løssalgssavisene VG og Dagbladet (Carat 2011).

---

⁸ Aftenposten kan strengt tatt defineres som både en landsdekkende og en regional avis. Dette skyldes at morgenutgaven er riksdekkende, mens ettermiddagsutgaven er en lokalavis for Oslo og omegn (MediaNorge.no). I denne oppgaven vil jeg undersøke artikler fra morgenutgaven, og derfor regner jeg avisen som riksdekkende.

Forskjellen mellom løssalgsavisene og abonnementsavisens tilnærming til saken er noe jeg vil komme nærmere inn på gjennom analysen.

Valg av reportasje som analysesjanger er heller ikke tilfeldig. I boken *Dekke Verden! Lærebok i utenriksjournalistikk* skriver Elisabeth Eide og Anne Hege Simonsen om en stadig økende tendens blant norske journalister til å drive en form for “skrivebordjournalistikk”, der utenrikshendelser dekkes hjemmefra, med internett som hjelpemiddel. Journalister som dekker utenrikshendelser reiser med andre ord mindre enn tidligere, og benytter seg ofte av store, etablerte nettkilder som i hovedsak er britiske og amerikanske (2009: 10). I en slik journalistisk hverdag er imidlertid reportasjen et viktig unntak: I motsetning til nyhetsartikler og -notiser stammer ikke reportasjen fra nyhetsbyråer, men snarere fra egne observasjoner, undersøkelser og refleksjoner (Eide & Simonsen 2008). Som fremgår av tittelen i Steen Steensens lærebok i reportasjefjournalistikk, *Stedets sjanger*, er nemlig reportasjen fremdeles en sjanger som krever fysisk tilstedeværelse, og hvor journalisten ideelt sett skal bruke god tid sammen med intervjuobjektene sine og til å observere omgivelsene han eller hun skildrer (Steensen 2009). Derfor er det også sannsynlig at journalistens personlige stemme, egne standpunkt og holdninger kommer sterkere frem i en reportasje enn i en ren nyhetsartikkel.

2.3. Intervjuer

Den tredje og siste analysemetoden som vil benyttes i dette forskningsprosjektet er kvalitative intervjuer, som har til hensikt å supplere og utfylle diskursanalysen. En slik fremgangsmåte kan brukes blant annet for å skaffe informasjon som det ellers ville være vanskelig å få tilgang til, å kartlegge prosesser og sosiale relasjoner, få bekreftelse eller avkreftelse på opplysninger fra andre kilder, samt for å få tilgang til aktørers begrepsapparat (Østbye mfl. 2007).

Kvalitative intervjuer kan videre karakteriseres som enten *strukturerte*, *semistrukturerte* eller *ustrukturerte* intervjuer: Mens strukturerte intervjuer foregår ved at intervjueren stiller informanten forhåndsdefinerte spørsmål, gjerne med utgangspunkt i et skjema, tar ustrukturerte intervjuer på den andre enden av skalaen form av en mer eller mindre uformell samtale hvor tema og spørsmål ikke er klart definert. Selv har jeg valgt en gylden middelvei, semistrukturerte intervjuer, fordi jeg ønsker å ha en viss kontroll over temaene som tas opp

under samtalen, samtidig som jeg vil holde muligheten åpen for å komme inn på interessante sidespor og stille oppfølgingsspørsmål ved behov (Østbye mfl. 2007: 100). Frey og Oishi definerer denne intervjuformen som ”a purposeful conversation in which one person asks prepared questions and another answers them in order to gain information on a particular topic or a particular area to be researched” (1995). Hensikten med disse intervjuene er å få et inntrykk av hvilke forhold norske utenriksjournalister jobber under, samt å oppklare hvilke omstendigheter som ligger bak journalistenes språkbruk og kildevalg.

Selve intervjuene vil gjennomføres i to deler: Den første delen vil ta for seg spørsmål som er spesifikt tilknyttet artiklene journalistene har skrevet. Her vil jeg blant annet spørre journalistene om hva som var bakgrunnen for at de skrev den aktuelle artikkelen, hensikten med den, hvilke omstendigheter som styrte valg av kilder, og om de i etterkant ville ha gjort noe annerledes. Fordi artiklene varierer såpass mye med hensyn til hvilket tema de tar opp vil det her være behov for å stille noen individuelle spørsmål, og derfor vil jeg ikke kunne bruke en spesifikk intervjuguide som vil følges til punkt og prikke. Dette kan imidlertid gjøres i del to av intervjuet, der jeg vil stille journalistene noen mer generelle spørsmål om vanlige utfordringer utenriksjournalister møter under reiser til ikke-vestlige, og særlig afrikanske, land. På bakgrunn av dette vil forhåpentligvis journalistene, som alle har bred erfaring som utenriksjournalister, kunne uttale seg om hvilken betydning tidspress, redaksjonelle føringer, manglende kunnskaper om landet man reiser til og eventuelle mangelfulle språkkunnskaper kan ha for representasjonen av afrikanske land generelt sett i norske medier.

Det bør legges til at det å *gjennomføre* et intervju kan by på flere utfordringer: Først og fremst kan det kreve mye tid og tålmodighet å få i stand avtaler, noe jeg dessverre også har fått erfare i løpet av arbeidet med dette prosjektet. Journalister (og da særlig utenriksjournalister) er travle mennesker som er mye ute på reise, og er dermed lite fleksible. Når man – som i mitt tilfelle – har en *informativ* (og ikke *eksplorativ*) hensikt med intervjuene er det også en utfordring at man har kommet ganske langt i prosessen når intervjuene skal gjennomføres. To av intervjuene ble i tillegg gjennomført i en typisk feriemåned, juli, en faktor som begrenset hvem som hadde tid og mulighet til å la seg intervju. Flere av journalistene jeg kontaktet var bortreist i flere måneder, noe som gjorde at de måtte utelukkes selv om de kunne ha vært viktige og interessante bidragsytere.

Det hender også at journalister ikke ønsker å stille til intervju i det hele tatt. Dette er uheldig, fordi det kan føre til at analysen får en litt annen vinkling enn man opprinnelig hadde tenkt. Samtidig vil jeg våge å påstå at det at en journalist velger *ikke* å kommentere egne artikler kan være en interessant observasjon i seg selv, noe jeg forhåpentligvis vil vise gjennom analysen i kapittel 5.

Sist, men ikke minst, har man som forsker et ansvar i det å fremstille intervjuobjektene på en så rettferdig og objektiv måte som mulig. Som oftest har man en førforståelse av fenomenet man ønsker å undersøke, og dermed også menneskene man intervjuer. Dette kan påvirke hvordan journalistene fremstilles, ved at man ubevisst *leter* etter utsagn som bekrefter ens antagelser (noe som for så vidt også gjelder de øvrige analysefunnene). Hvordan man kan forsøke å omgå denne problematikken er noe jeg vil komme nærmere inn på i følgende avsnitt.

2.4. Vurdering av forskningens validitet - refleksjoner rundt egen rolle

Den største utfordringen med å gjennomføre et prosjekt som det jeg nå har skissert er kanskje først og fremst rollen det krever at man trer inn i. Som forsker må man forsøke å fjerne seg selv fra det fenomenet man ønsker å undersøke, ved at man velger et slags “flue på veggen”-standpunkt som passiv iakttaker. Ifølge Jørgensen og Phillips er dette spesielt viktig ved studier av diskurser, fordi man selv ofte er del av den kulturen man ønsker undersøker, og derfor deler mange av de presupposisjonene materialet preges av. Hensikten med en diskursanalyse er jo – ifølge Jørgensen og Phillips – ikke å avdekke *virkeligheten* bak diskursene (noe de hevder er umulig), men snarere å undersøke hvordan enkelte utsagn aksepteres som “sannheten” fremfor andre. På bakgrunn av dette er det derfor viktig at man som forsker i størst mulig grad forsøker å “fremmedgjøre” seg fra materialet, for eksempel ved at man forestiller seg at man er en antropolog som undersøker et fremmed meningsunivers (Jørgensen og Phillips 1999:31-32).

De to danske medieforskerne påpeker imidlertid at det å “leke antropolog” ikke løser denne refleksivitetsproblematikken. Forskeren vil alltid ha en eller annen posisjon i forhold til det hun studerer, og dette er også med på å avgjøre hva hun kommer frem til. Min kulturelle

bakgrunn som nordmann (og faglige tilhørighet innen journalistikken) vil sannsynligvis også prege hva jeg undersøker, fester meg ved og reflekterer over. Det kan derfor tenkes at en forsker fra et annet land (og uten mediefaglig tilknytning) ville ha kommet frem til andre funn, og kanskje også vektlagt andre trekk ved de norske journalistenes språkbruk. Spørsmålet er imidlertid om det å frigjøre seg fullstendig fra egen førforståelse er et mål i seg selv. Jørgensen og Phillips foreslår at man heller kan fokusere på å *validere* sine forskningsresultater ved å gjøre dem så gjennomsluttede for leseren som mulig, og ved å redegjøre for hvor man selv står i forhold til de diskursene man undersøker (Jørgensen og Phillips 1999: 32-33).

Validitet er også ett av tre begreper som står sentralt i vurderingen av et prosjekts metodiske kvalitet. Hvorvidt en metode er valid eller ikke går i hovedsak ut på om den er egnet til å gi relevant innsikt i den overordnede problemstillingen. *Reliabilitet*, det andre kvalitetskriteriet, handler om hvorvidt behandlingen av data er nøyaktig og pålitelig, mens *generalisering* dreier seg om hvorvidt funnene kan gjøres allmenngyldige (Østbye mfl. 2007: 118). Det er imidlertid omdiskutert hvorvidt disse begrepene også er relevante for vurdering av kvalitative metoder. Innsigelsene går blant annet ut på at kvalitative metoder mangler reliabilitet fordi forskerne ofte stiller informantene ledende spørsmål, ikke er valide fordi funnene bygger på subjektive fortolkninger, og ikke gir generaliserbar kunnskap fordi utvalget er for lite, og det statistiske kravet til representativitet dermed ikke oppnås (Gentikow 2005: 56). Derfor brukes også andre begreper for vurdering av kvalitative metoder, som *troverdighet* og *bekreftbarhet* i stedet for reliabilitet, og *overførbarhet* fremfor generaliserbarhet (Østbye mfl. 2007: 118). Funnene *må* nødvendigvis heller ikke generaliseres: I enkelte tilfeller kan det å oppnå forståelse av de dynamikkene som eksisterer i en spesifikk kontekst være selve hensikten med studiet av et fenomen, fremfor å måtte forhøye funnene til generaliserbar kunnskap (Østbye mfl. 2007; Flyvbjerg 2001 i Gentikow 2005).

Ifølge Østbye mfl. er den beste måten å kompensere for svakheter ved én metode på å benytte seg av flere metoder, slik at samme fenomen kan belyses fra flere vinkler (2007: 120). Dette er også årsaken til at jeg har benyttet meg av tre forskjellige tilnærminger i mitt prosjekt: Mens man fra funnene i den kvantitative analysen kan generalisere til dekkningen av saken generelt (om enn ikke til dekkningen av DR Kongo og Afrika for øvrig), er den kvalitative analysen kanskje enda mer egnet til å besvare forskningsspørsmålet (og har dermed høyere grad av validitet), ved at den analyserer språkbruk mer i dybden. Ved å triangulere med

diskursanalyse, intervjuer og kvantitativ innholdsanalyse er altså håpet at jeg skal kunne frembringe så pålitelig og relevant (og delvis generaliserbar) informasjon som mulig om mediedekningen av denne saken.

Før jeg kommer så langt, må imidlertid analysen settes i et historisk, teoretisk og mediefaglig perspektiv. Dette skal gjøres gjennom en innføring i sentrale teorier og grunnleggende begreper i kapittel 3.

Kapittel 3. “De andre” - sett gjennom ”våre” øyne

Med sine store naturrikdommer av blant annet diamanter, kobber, råolje og gummi kunne den demokratiske republikken Kongo ha vært en av verdens mest velstående nasjoner. Landet kan i geografisk utstrekning sammenlignes med Vest-Europa i sin helhet, og rommer mer enn 70 millioner mennesker, 250 forskjellige folkegrupper, foruten verdens nest største regnskog og den mektige Kongoelven. Ressursene landet er så rikt på har imidlertid blitt frarøvet befolkningen, som en følge av kolonialisering, diktaturvelde, korrupsjon og interne konflikter. I dag sitter DR Kongo igjen som et av verdens fattigste, mest utplyndrede og vanstyrte land (Godøy 2010, Renton mfl. 2007).

Frem til siste halvdel av 1800-tallet besto denne vestlige delen av Sentral-Afrika kun av en hvit flekk på europeiske kart. Imperialistisk interesse for landet oppsto først i 1870-årene, da den skotske misjonæren David Livingstone reiste til Kongo som første europeiske oppdagelsesreisende, tett etterfulgt av den britiskfødte amerikaneren Henry Morton Stanley (Godøy 2010: 14, Kristiansen 1999). Da journalisten Stanley ”oppdaget” Kongoelven i 1877 rapporterte han ivrig hjem om det han omtalte som ”handelens slagne landevei til Afrika”, i et forsøk på å vekke britisk entusiasme for en kommersiell utnyttelse av området (Kristiansen 1999: 229, Renton mfl. 2007: 19). Storbritannia var imidlertid lite interessert i en kongolesisk koloni. I stedet hev Belgias kong Leopold II seg på banen, en mann som lenge hadde ønsket seg en afrikansk koloni for å bygge opp sin private formue (Hochschild 2002: 60-61). Med Leopold som oppdragsgiver ble Stanley sendt tilbake til regionen i 1879, med den hensikt å etablere tre handelsstasjoner langs kysten og innsjøen Stanley Pool (Godøy 2010: 15).

Tidsrommet mellom 1870 og 1914 har i ettertid blitt omtalt som ”kappløpet om Afrika”, og betegner de europeiske stormaktenes kamp for å skaffe seg herredømme over mest mulig land på det afrikanske kontinentet. I et klima preget av hurtig befolkningsvekst og en oppblomstring av nasjonalisme og sosialdarwinisme ble det å kolonisere de deler av verden som fremdeles sto uten hvite herrer ansett som løsningen på Europas ressursmangel, samt et symbol på nasjonal styrke og makt i opprustningen mot 1. verdenskrig. I løpet av denne perioden ble dermed så å si hele det afrikanske kontinentet fordelt mellom fem europeiske stater – og én mann, kong Leopold II (Godøy 2010: 13). Den belgiske kongen demonstrerte ren og skjær sluhet i sin kamp for å få makt over Afrikas tredje største land: I frykt for at

kolonien skulle havne i franske hender etablerte han organisasjonen *Association Internationale du Congo* (AIC), som etter sigende skulle innføre frihandel i områdene rundt Kongofloden, og drives som en internasjonal stat som ville komme alle de europeiske stormaktene til gode. På bakgrunn av dette ble Leopold formelt tildelt kolonien under Berlinkonferansen i 1885 (Renton mfl. 2007: 22, Hochschild 2002: 105).

Snart ble det imidlertid klart at den belgiske kongen var styrt av mer kommersielle ambisjoner enn å drive en filantropisk organisasjon ala Røde Kors (slik han selv beskrev AIC): Allerede senere samme år erklærte han alle områder utenom kongolesernes egne landsbyer for “ledig land”, og ga dermed kolonien lov til å forsyne seg fritt av kongolesernes naturressurser. Motivert av et kynisk provisjonssystem skulle de europeiske kolonistene presse befolkningen ut i arbeid, uten hensyn til de menneskelige omkostningene, noe som resulterte i hvileløs terror, gisseltaking og vilkårlige drap (Godøy 2010: 15-18). I alt er det estimert at mellom fem og åtte millioner mennesker mistet livet som følge av slavearbeidet i Kongo (Hochschild 2002: 13). Avsløringene rundt Leopolds brutale regime medførte at den belgiske stat besluttet å ta over kolonien i 1908.

En av de sterkeste fortellingene om brutalitetene i det koloniale Kongo er Joseph Conrads *Mørkets Hjerte*, eller *Heart of Darkness* som originaltittelen lød da boken for første gang ble publisert i 1902. Romanen forteller en fiktiv historie om elvebåtkapteinen Marlow og hans jakt på den mystiske elfenbensjegeren herr Kurtz, men regnes likevel som sterkt påvirket av Conrads egne opplevelser som reisende på Kongo-elven ni år tidligere (Lothe i Conrad 2002: 7). Til tross for at boken ble ansett som et angrep på imperialismen i sin samtid (Lothe i Conrad 2002: 8), har den i nyere tid blitt kritisert for sin spredning av rasistiske holdninger: I dag regnes romanen som en av postkolonialismens klareste eksempler på Vestens forenklete forestillinger om Afrika. Den nigerianske forfatteren Chinua Achebe påpeker blant annet at Conrad fremstiller Afrika som “den andre verden”; som Europa og *sivilisasjonens* motsetning (Achebe 1974).

DR Kongos kolonihistorie har – naturlig nok - etterlatt spor inn i det 20. og 21. århundret. Da koloniveldet omsider falt i 1960, satt kongoleserne igjen med et land dypt preget av interne konflikter. Samtidig fortsatte landet å være preget av vestlig dominans, om enn i nye former: I 1961 ble landets første folkevalgte president, Patrice Lumumba, drept av CIA og belgiske hemmelige agenter på bakgrunn av hans tilknytning til det kommunistiske Sovjet. Generalen

Joseph-Desiré Mobutu tok hans plass, en mann som på grunn av sin lojalitet til Vesten under den kalde krigen mottok enorm finansiell og militær støtte fra blant annet USA og Belgia. Pengestøtten som stort sett havnet i presidentens egen lomme, samt hans opprettelse av et undertrykkende ettpartisystem, bidro til at Mobutu presterte å holde på makten i over 30 år. Det korrupte diktatorregimet falt først i 1997, da opprørslederen Laurent-Désiré Kabila kuppet makten, støttet av regjeringene i Rwanda, Burundi og Uganda (Hochschild 2002: 343-346, Renton mfl 2007: 83-115).

Perioden fra 1998 og frem til 2003 er blitt omtalt som Afrikas første verdenskrig, en krig som blant annet bunner i etniske konflikter. Folkemordet på over 800 000 tutsier og moderate hutuer i Rwanda i 1994 medførte at rundt en million hutuer flyktet over grensen til DR Kongo senere samme år. Her fortsatte hutumilitsen Interhamwé massakrene, hvor særlig *banyamulengene* (etniske tutsier) var svært utsatt. Samtidig sto banyamulengene i fare for å bli utvist av lokale myndigheter, med den begrunnelse at de ikke var ektefødte kongolesere (til tross for at folkegruppen hadde holdt til i området i over 200 år). Regjeringens beslutning om utkastelse resulterte i at banyamulengene gikk til angrep på både regjeringshæren og Interhamwé i 1996, et opprør som kan anses som starten på den fem år lange borgerkrigen (Renton mfl. 2007).

Betegnelsen "Afrikas første verdenskrig" skyldes blant annet de syv afrikanske landene som på det meste har vært involvert i krigshandlinger, men også at krigen har blitt betegnet som en av de mest alvorlige humanitære krisene i vår tid. I alt er det beregnet at om lag fire millioner mennesker omkom i løpet av denne perioden, mange som følge av sult og sykdom i stedet for direkte krigshandlinger. I 2003 ble en fredsavtale undertegnet, men likevel har kampene fortsatt i den østlige regionen Nord-Kivu. Her eskalerte også konflikten ytterligere høsten 2008, da opprørslederen Laurent Nkundas styrker drev 250 000 mennesker på flukt i området (Renton mfl. 2007, BBC 2011).

DR Kongos historie, i all sin kompleksitet, er vanskelig å gjengi på få linjer. Mange av dagens problemer skyldes nok at belgierne etter 80 års vanstyre etterlot seg et tomt skall av et land da de trakk seg ut, hvor det hadde blitt satset minimalt på faktorer som infrastruktur og utdanning: Ifølge Hochschild hadde mindre enn 30 kongolesere universitetsutdanning da landet ble selvstendig i 1960 (2002: 343). Samtidig har uenighet om hvordan landet skal styres resultert i både voldelige og korrupte styresett, noe som har splittet befolkningen og satt

folkegruppene opp imot hverandre. Mistilliten til landets ledere bunner likevel kanskje først og fremst i kampen om mineralrikdommene, noe som fremdeles preger landet: Til tross for at metodene er mindre brutale enn på kong Leopolds tid, kjemper kongolesiske og internasjonale selskaper fortsatt om hovedsakelig de samme ressursene, og driver slik rovdrift på kongolesisk natur og befolkning til fordel for egen profitt. Mange av disse firmaene benytter seg av sikkerhetsselskaper (eller snarere leiesoldater) for å verne om sin tilgang til mineralene, selskaper som Tjostolv Moland og Joshua Frenchs *Special Intervention Group* (SIG), de tiltalte levebrød i Uganda frem til arrestasjonen i mai 2009 (Sæbø 2009). På denne måten knyttes altså de to nordmennene opp imot et langt større og mer komplekst bilde enn drapet de er tiltalt og dømt for. Samtidig vekker guttenes bruk av koloniale navn som Stanleyville (fremfor Kisangani) minner om en vond fortid, en fortid europeiske land generelt (om enn ikke Norge spesielt) bærer ansvaret for.

3.1. "Vår" nasjonale identitet

På slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var Norge selv et land som søkte selvstendighet fra unionsmakten Sverige. Patriotismen og frihetsønsket sto sterkt, noe som kan ha medført at de koloniserte landenes kamp mot stormaktene var relativt lett for nordmenn å identifisere seg med. Samtidig var Norge – som de øvrige europeiske landene i denne perioden – preget av en stadig økende nasjonalisme. I arbeidet med å etablere en ny nasjonal identitet var det naturlig å trekke paralleller til en tidligere norsk storhetstid da også nordmenn var erobrere og koloniherrer, minner som ble videreført og forsterket ved hjelp av samtidige oppdagelsesreisende som Fridtjof Nansen og Roald Amundsen. Disse faktorene kan muligens bidra til å forklare hvordan en entusiasme for imperialismen etter hvert vokste frem også her til lands (Godøy 2010: 22).

Norges deltakelse i koloniseringen av Afrika har gjerne blitt dysset ned ved hjelp av argumenter som at Norge, et lite land med kort historie som selvstendig nasjon, aldri har vært en offisiell kolonimakt. Denne oppfatningen har imidlertid fått seg et skudd for baugen de siste årene: I løpet av 2009 og 2010 ble tre bøker om Norges bidrag til imperialismens spredning i Afrika utgitt, der én av dem - Bjørn Godøys "Solskinn og Død" – tok for seg

nordmenns rolle i koloniseringen av Fristaten Kongo. Her ble det avdekket at minst 170 norske offiserer hadde reist til landet som kolonister mellom 1883 og 1908, samt at flere av disse nordmennene kunne betegnes som ”viktige figurer” i kong Leopolds brutale regime (Godøy 2010: 7/215).

”Solskinn og Død” er delvis basert på historikeren Godøys egne undersøkelser, og delvis på amerikanske Adam Hochschild og norske Syphilia Morgenstiernes bokpubliseringer fra 2002⁹, hvor det for første gang ble kastet lys over de norske ”Kongofarerne”. Hochschild og Morgenstiernes avsløringer om at nordmenn hadde tjenestegjort under den beryktede kong Leopold gjorde imidlertid lite inntrykk på nordmenn flest; ifølge Godøy forble ”vårt” nasjonale selvbilde relativt uendret etter dette (2010: 8, Eide og Simonsen 2008: 75).

Muligens skyldes dette at ”vår” selvoppfatning i stor grad er preget av de siste femti-seksti årenes internasjonale freds- og bistandsinnsats. I boken *Dekke Verden! Lærebok i utenriksjournalistikk* påpeker Roy Krøvel at humanitært arbeid har vært en del av det norske selvbildet fra Nansens tid, samt at bistand har eksistert i form av kristen misjon i en årrekke. Bistanden ble imidlertid først formalisert i form av organisasjonen Norsk Utviklingshjelp i 1950-årene, og oljeinntektene som etter hvert kom til bidro til å gi Norge økonomisk drivkraft til å bli en humanitær stormakt (Krøvel i Eide og Simonsen 2009: 65). Samtidig som den humanitære innsatsen økte utviklet også det norske fredsdiplomati seg, fra en sped begynnelse i 1960-årene til Norge for alvor kunne befestes seg som en ”fredsmekler” mot slutten av 1980-tallet (Krøvel i Eide og Simonsen 2009: 57). Ifølge Jan Egeland vokste denne rollen frem fordi Norge, som ”en liten stat uten kolonihistorie”, kunne bidra der supermaktene var farget av sterke egeninteresser (Egeland sitert av Krøvel i Eide og Simonsen 2009). Norges etter hvert så prominente (sett i ”våre” øyne) rolle som humanitær stormakt og fredsmekler kan i sin tur ha bidratt til å skape et inntrykk av Norges rolle som viktigere enn den egentlig er: Kristin Skare Orgeret og Elisabeth Eide hevder at mediene bidrar til å skape ”et overdimensjonert og ensidig bilde av norsk godhet”, selv i tilfeller der politiske interesser er hoveddrivkraften bak gavepakkene (Eide og Orgeret i Eide og Simonsen 2009: 126). Ved hjelp av selektiv formidling opprettholdes dermed inntrykket av Norge som et fredelig og

---

⁹ Adam Hochschilds *King Leopolds Ghost* kom ut på norsk i 2002, med tittelen *Kong Leopolds arv*. Syphilia Morgenstiernes *Kongelig slaveleir* kom ut samme år.

generøst ”godhetsregime”, mens mindre flatterende trekk ved vår internasjonale fremtreden (som vår kolonialistiske historie) gjerne blir dysset ned.

I boken *Misjonsbilder – bidrag til norsk selvforståelse* undersøker for eksempel Marianne Gullestad hvordan misjonsorganisasjonene har bidratt til etableringen av en norsk nasjonal identitet som en moderne velferdsstat, men også hvordan misjonens billedlige og språklige representasjoner har ført til en opprettelse av sosiale grenser mellom nordmenn som *givere* og afrikanere som *mottakere*. Gullestad hevder at behovet for en konstant legitimering av misjonen overfor ulike givere i Norge førte til en fremvekst av patroniserende måter å portrettere afrikanere på, samt et hierarkisk skille mellom det som foregikk i Norge, og det som foregikk i Afrika (Gullestad 2007: 19). Utbredelsen av slike *koloniale dikotomier*, og hvordan disse reproduseres i stadig nye former, er noe jeg skal se nærmere på i den neste seksjonen av dette kapittelet.

3.2. Annengjøring, orientalisme og stereotyper

Ifølge Stuart Hall blir ens egen identitet i stor grad formet i sammenligning med andre, gjennom møter med mennesker og omgivelser man definerer som ”annerledes” (Hall 1997). Hvordan en *nasjons* identitet da får rotfeste og utvikler seg over tid er et resultat av hvor landet plasserer selv i forhold til verden for øvrig: Som jeg var inne på tidligere har Norges identitet som bistandsnasjon og fredsmekler medført at ”vi” ser på oss selv som generøse og fredelige av natur, mens mottakerlandene nærmest automatisk karakteriseres som det motsatte; som mindre fredelige, ofte regelrett krigerske, eller ute av stand til å påvirke sine egne livsbetingelser (Krøvel i Eide og Simonsen 2009, Gullestad 2007). Samtidig gjør Norges beliggenhet i Europa, vår individualistiske kultur og politiske tilhørighet innenfor sosialdemokratiet at vi karakteriserer oss selv som et typisk ”vestlig” land. Elisabeth Eide påpeker at de *geografiske* skillene mellom ”Vesten” og ”ikke-Vesten” er i ferd med å viskes ut, som en følge av migrasjon og reising, samt teknologiske nyvinninger som har tilrettelagt for informasjonsbytte over landegrensene. Likevel opprettholdes mer abstrakte *forestillinger* om Vesten, typisk ansett som moderne, kapitalistiske og høyteknologiske samfunn, sett opp imot det gammeldagse og nærmest føydale ”ikke-Vesten” (Eide 2002: 12-13).

Skillene mellom "Vesten" og "ikke-Vesten" (eller kanskje snarere: "Vesten" og "resten") oppsto for alvor med imperialismens fremvekst på 17- og 1800-tallet. Opplysningstiden hadde med sine enorme vitenskapelige og industrielle fremskritt lagt grunnlaget for en europeisk storhetstid, samtidig som sosialdarwinismen forfektet et syn på Europa som evolusjonsmessig "sterkere" enn de øvrige kontinentene. Dette bidro i sin tur til å legitimere imperialistiske overgrep (Hall 1997, Godøy 2010). Typisk for diskursen som rådet i denne perioden var en oppfattelse av den koloniserte som et produkt av *naturen*; som styrt av følelser, manglende impulskontroll, religiøse ritualer og overtro, og hvis rolle "fra naturens side" innebar å stå til tjeneste for kolonimakten. Kolonimaktene, på sin side, var drevet av *kultur*; av kunnskap og rasjonalitet, "velutviklede" samfunnssystemer med formelle lover og styresett, samt en "sivilisert tilbakeholdenhet" i deres emosjonelle og sosiale liv (Hall 1997: 243-245). Slik vokste et europeisk hegemoni frem, der de koloniserte ble ansett nærmest som barnlige karakterer, som kun med vestlig intervensjon kunne "temmes" eller siviliseres (Eide 2002: 14, Hall 1997: 245).

Tiden etter imperialismens fall, og særlig de siste fire tiårene, har imidlertid brakt med seg økt bevissthet rundt hvordan "de andre" representeres i vestlig litteratur, politikk, kunst, populærkultur – og gjennom media. Forsøk på å synliggjøre slike kolonialistiske diskurser, samt på å skrive kolonialiserte nasjoner inn igjen i verdenshistorien, kan beskrives med samlebetegnelsen *postkolonialisme*, som ikke kan forstås som én helhetlig teori, men snarere som en rekke relaterte perspektiver (Ashcroft mfl. 1995). Postkolonialismen kan også ses som en interaksjon mellom den imperialistiske kulturen og de ulike lokalkulturene: Stikk i strid med koloniherrenes hensikt medførte møtet med den mektige imperialistiske kulturen at de koloniserte nasjonene ble mer sammensveiset, ved at de ulike etniske gruppene gikk sammen om å danne motstandsbevegelser for å trosse og bryte ned imperialismen (Ashcroft mfl. 1995: 1). I den grad postkolonialismen kan forstås som en kamp for selvstendighet og selvrepresentasjon kan man altså hevde at postkolonialismen som *fenomen* har eksistert mye lenger enn terminologien for å beskrive det (Ashcroft mfl. 1995: 1).

Et av de mest kjente og innflytelsesrike verkene innenfor den postkolonialistiske tradisjonen er Edward Saids *Orientalismen*, som omhandler Europas forhold til Orienten (det vi i dag definerer som Midtøsten). I boken demonstrerer den palestinsk-amerikanske litteraturhistorikeren hvordan europeiske forfattere og historikere gjennom flere århundrer har

skapt et bilde av "Orienten" som et slags omvendt speilbilde av "Oksidenten"¹⁰ (Hylland Eriksen 1994); som tilbakeliggende, irrasjonelt og emosjonelt preget, i motsetning til Europas modernitet og rasjonalitet (Eide 2008: 12). Said påpeker at både "Orienten" og "Oksidenten" først og fremst må anses som en menneskelig og vestlig konstruksjon, som i sin tid bidro til etableringen av en vestlig identitet, og som ble benyttet for å dominere, omstrukturere og få autoritet over Orienten. Uten å relatere til orientalismen som en *diskurs* er det altså umulig å oppnå en forståelse av hvor systematisk europeisk kultur tok over - og til en viss grad produserte – Orienten politisk, sosiologisk, militært, ideologisk og vitenskapelig i perioden etter opplysningstiden, hevder han (Said 1978).

Fordi *Orientalismen* omhandler Europas representasjon av Midtøsten kan man innvende at Sids verk bærer liten relevans for denne studien. Imidlertid kan det synes som om orientalisme-begrepet med årene har blitt tillagt en utvidet betydning til å gjelde alle former for annengjøring: Elisabeth Eide mener at Orienten (i likhet med Vesten) ikke bør anses som et geografisk, men snarere et lingvistisk og symbolsk konsept (2002: 13), og i forbindelse med *Orientalismens* utgivelse på norsk påpekte sosialantropologen Thomas Hylland Eriksen at "*orientalisme*" nærmest er blitt et synonym for all eksotisering av fremmede folk, enten de skulle befinne seg i Afrika, Sør-Amerika eller andre steder' (Hylland Eriksen 1994). Med en fare for å overgeneralisere vil jeg dermed påstå at Sids refleksjoner er høyst relevante for også å beskrive "vestlige" lands representasjon av "ikke-Vesten" generelt, eller – som i denne oppgaven – Europas forhold til Afrika.

En annen sentral postkolonial teoretiker som særlig har tatt for seg vestlig representasjon av Afrika og representasjonen av rase er Stuart Hall. I boken *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices* benytter kulturteoretikeren og sosiologen Hall uttrykket *stereotypier* for å vise til den reduksjonistiske måten rase blir representert på: Stereotypiske fremstillinger av "den andre" innebærer først og fremst at vedkommende blir redusert til et fåtall, lett gjenkjennelige karakteristikk, egenskaper som blir overdrevet, forenklet og vurdert som permanente; som en del av "naturens orden" (Hall 1997: 258). Et eksempel på dette er begrepet *hottentott*, som henviser til den sørafrikanske folkegruppen *khoekhoen* (omtalt som "hottentotter" av nederlandske boere). Saartje Baartman, også kalt

---

¹⁰ "Oksidenten" presenteres av Said som "Orientens" motstykke, og henviser til Europa eller "Vesten" for øvrig (Said 1978).

Hottentott Venus, ble selve symbolet på de anatomiske forskjellene mellom “dem” (afrikanerne) og “oss” (europeerne): I årene 1819 til 1824 ble hun fremstilt som et utstillingsobjekt på utstillinger i London og Paris, på grunn av sin frodige og eksotiske figur. Baartman illustrerer kroppsfikseringen som har blitt knyttet til imperialismens rasetekning, og ikke minst oppfatningen om at også samfunnsskapte ulikheter var del av “naturens lov” (Hall 1997: 264-265). I de senere år har ordet blitt forsøkt utryddet fra norsk vokabular; sangen om “Hoa Hottentott” ble i 2006 fjernet fra Torbjørn Egners visesamling, på grunn av begrepets eksotiserende og reduksjonistiske konnotasjoner (Jakobsen 2006).

Hall demonstrerer imidlertid at stereotypiske representasjoner av afrikanere også har forflyttet seg frem til nyere tid: Ved en undersøkelse av amerikanske filmer fra tidlig 1900-tall og utover viser han til at stereotypier av den afrikanske kvinnen som en overvektig, ”moderlig” figur og den afrikanske mannen som en atletisk, men primitiv og voldelig karakter var utbredt til langt ut på 1950-tallet (Hall 1997: 252). Samtidig viser han til at stereotypiene har blitt forsøkt snudd i løpet av de siste fire-fem tiårene; ved at afroamerikanske skuespillere har blitt tildelt roller som spiller på nye betydninger av hva det vil si å være svart, og slik forsøker å endre assosiasjonene som knyttes til afrikanskættede skuespillere (“*trans-coding*”). Likevel påpeker han at kampen mot én stereotype ofte fører til at nye forenklinger og *binære motsetninger* oppstår; utfordringen er å oppnå en representasjon av rase som også viser kompleksitet (Hall 1997: 272).

Her til lands har særlig Elisabeth Eides studier bidratt til å plassere postkolonial teori inn i et norsk (og mediefaglig) perspektiv. Hovedtyngden av Eides arbeid om ”oss” og ”de andre” har sentrert seg rundt representasjonen av Midtøsten og Asia for øvrig, men i et samarbeidsprosjekt med Anne Hege Simonsen ble også norsk mediedekning av Afrika satt under søkelyset, som en del av forskningsprosjektet *Verden skapes hjemme fra – Pressedekningen av den ikke-vestlige verden 1902-2002* (2008). Studien viste blant annet at det afrikanske kontinentet ofte ble presentert som ett land, et fenomen de to medieforskerne anså som såpass utbredt at de navnga det *afrikanisme*, etter Sids orientalisme-begrep (Eide og Simonsen 2008: 49). Reduksjonistiske fremstillinger av kontinentet fremgikk også ved at enkelte trekk ved den afrikanske virkeligheten (som krig, lidelse, underutvikling og sykdommer) ble overdimensjonert på bekostning av andre (som kultur, historie, samt sosiale og politiske prosesser), og generelt sett opplevde de at kontinentet ble fremstilt som tidløst, passivt, tilbakestående og hjelpetrengende. Som Hall merket de seg imidlertid at Afrika-

diskursen utviklet seg underveis i løpet av 1900-tallet: Den stadig voksende motstanden mot kolonimaktene i kjølvannet av 2. verdenskrig gjorde at afrikanske lands rettigheter i større grad ble satt på agendaen, og fra 1960-tallet steg også norsk interesse for kampen mot apartheid. Til tross for dette påpeker de at afrikanernes rett til å skape egne nasjoner fremdeles *”ble forstått innenfor et ”nasjonalisme- og moderniseringsparadigme, der koloniale forestillinger om hvem som trenger hjelp til hva, sto sterkt”* (Eide og Simonsen 2008: 53-70).

Som jeg delvis var inne på i begynnelsen av denne seksjonen, er det å definere noe eller noen som ”annerledes” en viktig del av det å oppnå forståelse – Saussure hevder rett og slett at mening ikke kan oppstå uten sammenligninger, fordi all betydning er relativ (Saussure i Hall 1997: 234). På bakgrunn av dette kan man nok si at også det meste av *journalistisk arbeid* innebærer en form for annengjøring (Eide 2002: 29), og kanskje spesielt utenriksjournalistikk, der reporteren befinner seg på ukjent territorium og hvor arbeidsinstruksene består av å formidle disse omgivelsene til et hjemlig publikum.

I doktorgradsavhandlingen *”Down there” and “up here”. Europe’s “Others” in Norwegian Feature Stories* definerer Elisabeth Eide en rekke annengjøringsprosesser som journalister typisk benytter seg av i representasjonen av Vestens “andre”: Den prosessen som hittil har vært beskrevet kan omtales som *hierarkisk annengjøring*, hvor ”de andre” anses som lavere ned på den evolusjonelle rangstigen enn “oss”. Dette fremgår av at journalisten tydelig plasserer seg selv ”over” menneskene hun representerer, enten ved at de skildres utenfra ved bruk av reduksjonistiske begreper, eller ved at ”de andre” kun får uttale seg under forhåndsbestemte betingelser (Eide 2002: 43/186). Imidlertid finnes det mer nyanserte måter å beskrive “de andre” på, noe som blant annet kan oppnås ved hjelp av *refleksiv annengjøring*: Dersom ”de andre” også får anledning til å uttale seg om deres oppfatning av ”oss”, kan både journalisten og det hjemlige publikum bli mer oppmerksomme på ”vår” fremtreden ute i verden. Til tross for at det er relativt sjelden at utenriksjournalister benytter seg av slike teknikker, kan dette hjelpe en til å oppnå større grad av kritisk selvinnsikt (Eide 2002: 47). Kanskje det nærmeste man kommer en ideell representasjon av ”den andre” er det Eide og Gayatri Spivak omtaler som *symmetrisk annengjøring*. Dette kan forstås som en situasjon der reporteren og ”den andre” oppnår en slags gjensidig forståelse og møtes under mer eller mindre “normale” omstendigheter (i den grad dette faktisk eksisterer). Et symmetrisk møte der verken journalist eller intervjuobjektet plasseres “over” den andre parten kan imidlertid være vanskelig å oppnå, all den tid en slags maktstruktur ligger til grunn for forholdet mellom

journalist og kilde. I tillegg ønsker journalisten ofte å beholde en profesjonell distanse til kilden, i frykt for å bli manipulert, noe som kan hindre partene i å bli fortrolige med hverandre (Eide 2002: 50).

Både som journalist og privatperson forekommer det nok også at man ikke er klar over at man fremmedgjør "den andre". Eide påpeker at de fleste av oss opplever en slags *spontan annengjøringsprosess* i et første møte ved noe eller noen som er fremmed, noe som for journalister kan by på utfordringer: Reporterens oppgave er jo å *analysere* og *fordøye* hendelser og inntrykk, fremfor å formidle en privatpersons umiddelbare og usensurerte reaksjoner. Likevel anerkjenner hun at det forekommer at dypt menneskelige annengjøringsprosesser til tider overbemannet det profesjonelle selvet, fordi det ikke finnes klart adskilte grenser mellom ens identitet som menneske og som journalist (2002: 36-37). Intuitive forståelser eller fordommer kan jo "snike seg inn" i teksten i form av implisitt innhold, eller *presupposisjoner* (Fairclough 1995: 5), uten at man selv er klar over det.

Den femte og siste annengjøringsprosessen omtaler situasjoner hvor "den andre" rett og slett blir usynlig, på grunn av manglende representasjon gjennom mediene (Eide 2002: 45). Som jeg var inne på i kapittel 2, er ofte det som *ikke* nevnes i en tekst (eller det som tas for gitt) en vel så interessant observasjon som undersøkelser av det som uttrykkes eksplisitt. I tråd med Faircloughs diskursanalytiske tilnærming kan man altså si at en manglende representasjon av "de andre" også røper noe viktig om rådende diskurser og ideologier innenfor et gitt samfunn (1995: 6). I det følgende skal jeg derfor ta for meg hvordan annengjøringsprosesser forekommer - ikke bare ut fra *måten* "den andre" representeres på gjennom mediene, men også ut fra hvorvidt vedkommende vies oppmerksomhet i det hele tatt.

3.3. Den usynlige "andre": Tilintetgjørelse og marginalisering

Så å si daglig prioriteres vestlige nyhetshendelser fremfor ikke-vestlige nyhetshendelser. Ulykker, naturkatastrofer og dødsfall i områder av norsk interesse blåses opp til fordel for nyhetshendelser som anses som kulturelt og geografisk fjerne for "oss", og dersom våre egne landsmenn befinner seg i et katastrofeområde er det gjerne disse menneskene norske journalister velger å intervju. Elisabeth Eide benytter Gaye Tuchmans uttrykk *symbolic*

annihilation (eller symbolsk tilintetgjørelse¹¹) for å beskrive dette fenomenet (2002: 45). Et nylig eksempel er overskriftene som preget norske medier i etterkant av jordskjelvet i Japan og påfølgende atomeksplosjoner i mars 2011: *UD flyr hjem nordmenn. Har chartret Norwegian-fly*, kunne VG Nett opplyse sine lesere 18. mars 2011, nøyaktig én uke etter naturkatastrofen rammet landet. Et par nivåer under overskriften, med betraktelig mindre skrift, valgte VG dessuten å oppgi en ”tilleggsopplysning”: *Les også: 16 800 bekreftet døde eller savnet i Japan*. Til tross for at naturkatastrofen ikke ble direkte nedprioritert av norske medier var det altså tydelig at hovedinteressen lå i å dokumentere de *norske* skjebnene, mens den underordnede overskriften og uttrykket ”les også” vitnet om at de *japanske* dødstallene – det enorme antallet til tross – ble ansett som mindre viktige.

Et annet ord for tilintetgjørelse av ”den andre” er *marginalisering*. Elisabeth Eide omtaler dette som en ”tilsidesetting, usynliggjøring og i enkelte tilfeller knebling av enkeltmennesker og grupper, av deres interesser, deres livshistorier og synspunkt” (Eide 2002). På et makronivå innebærer marginaliseringen at hele verdensdeler og folkeslag forsvinner nærmest fullstendig fra mediernes horisont. Fordi nyhetsstrømmen fremdeles i dag hovedsakelig beveger seg fra nord til sør, er det de *vestlige* nyhetsorganisasjonene som tillegger seg selv retten til å representere, og som bestemmer hvilke historier som vektlegges i mediene, og hvilke som forkastes (Eide 2002: 22).

Marginaliseringen forekommer imidlertid også på et mindre synlig mikronivå: Mennesker som kunne (og som i sakens lys ofte *burde*) ha uttalt seg på spalteplass blir ekskludert på bakgrunn av kjønn, samfunnsmessig status eller nasjonalitet. Elisabeth Eide benytter en slags ”trappetrinnmodell” for å beskrive ulike grader av marginalisering: Den laveste formen for representasjon forekommer ved at den ikke-vestlige kilden selv ikke gis uttalelsesrett, men blir snakket for ved at en vestlig eliteperson uttaler seg *på vegne av* vedkommende. En representant for en bistandsorganisasjon kan for eksempel uttale seg om levekårene for lokalbefolkningen i et av organisasjonens ansvarsområder, som ifølge bistandsarbeideren er blitt betraktelig forbedret etter at de har skaffet tilgang til rent drikkevann og har bygget en ny skole. Menneskene saken faktisk gjelder får imidlertid ikke uttale seg, og fremstår slik som passive og ute av stand til å gjøre noe selv for å forbedre sine levekår. På et noe høyere nivå får den ikke-vestlige kilden bidra med en kort kommentar, men kun i henhold til

---

¹¹ Min oversettelse

forhåndsbestemte rammer: En mor kan siteres på hvor glad hun er for at barna hennes endelig har fått kortere skolevei og nye klasserom, før mediene igjen retter oppmerksomheten mot bistandsarbeideren. På neste representasjonsnivå får kilden uttale seg noe mer fritt om sin egen situasjon, men fremstår likevel først og fremst som en representant for en folkegruppe, eller som et offer av sine omstendigheter, fremfor et handlende menneske. Kun på det aller høyeste representasjonsnivået får kilden anledning til å mene noe om mer allmenngyldige temaer som politikk og samfunnsproblemer, en invitasjon som vanligvis kun reserveres for kilder som sitter i ledende posisjoner, såkalte *elitekilder* (Eide 2002: 183-190).

I boken *Verden skapes hjemmefra* påpeker Elisabeth Eide at motdiskursivt inspirerte journalister kan velge ”å gå mot strømmen” ved å gi ordet til grupper som vanligvis er marginaliserte i mediene. Nye journalister kan altså enten velge å tilpasse seg eller å utfordre systemet, et valg som selvsagt beror på vedkommendes mot, men også på kulturen der journalisten jobber. For spørsmålet er: Hvor mye selvbestemmelsesrett har den enkelte journalist, og hvor preget er han eller hun av aspekter som individuell konkurranse mellom journalistene, sjangerkonvensjoner og institusjonelle logikker (Eide og Simonsen 2008: 39)?

3.4. Nyhetskriterier: Hva dekkes i utenriksreportasjen?

Forklaringene på hvorfor enkelte hendelser, mennesker og nasjoner prioriteres høyere i mediene enn andre er mange og varierte. Flere forskere har forsøkt å sammenfatte disse forklaringene til helhetlige nyhetsutvelgelsesmodeller, der Johan Galtung og Mari Holmboe Ruges versjon fra 1965 – tross sin høye alder – fremdeles er en av de mest kjente og brukte. I studien *The Structure of Foreign News. The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crisis in Four Norwegian Newspapers* undersøker de to norske samfunnsforskerne – ved hjelp av tolv hypoteser – hva som gjør en hendelse til en *nyhet*.

Den første hypotesen hevder at jo mer en hendelses *frekvens* tilsvarer nyhetsmedienes publiseringsfrekvens, jo mer sannsynlig er det at hendelsen vil tolkes som en nyhet. Med andre ord vil én enkelt hendelse som skjer over en kortere tidsperiode (og på et tidspunkt som passer mediene) ha større sannsynlighet for å bli dekket enn langvarige trender, noe som ofte fører til en systematisk nedprioritering av langvarige kriser og konflikter (Galtung og Ruge

1965:66). Dette kriteriet kan blant annet bidra til å forklare hvorfor Afrikas første verdenskrig (perioden fra 1998 til 2003) tidvis også omtales som “den glemte krigen”; fordi konflikten har vart i en årrekke, og dessuten har røtter som strekker seg langt tilbake i tid, har det vært desto vanskeligere å definere enkeltstående hendelser. Konflikten har i tillegg vært svært kompleks og vanskelig å tolke, noe som relaterer til hypotesen om at en hendelse må være lettfattelig for å få oppmerksomhet fra mediene. Dette defineres som kriteriet om *utvetydighet* (Galtung og Ruge 1965: 66).

Den kanskje klareste forutsetningen for at en utenrikshendelse skal få oppmerksomhet er imidlertid at hendelsen oppfattes som *meningsfull* innenfor det kulturelle rammeverket man selv er en del av (Galtung og Ruge 1965: 66-67). Dette kan også defineres som *etnosentrisme*; det som rapporteres i nyhetene er i hovedsak det som oppfattes som kulturelt eller politisk meningsfullt for “oss” (noe som ikke nødvendigvis innebærer *geografisk* nærhet). Igjen kan man trekke paralleller til den manglende dekningen av hendelser fra DR Kongo: Konflikten som har utspilt seg på 1990- og 2000-tallet har ikke bare vært langvarig og kompleks, men også i hovedsak involvert *afrikanske* land, og ikke Norge eller øvrige vestlige nasjoner som “vi” føler en kulturell nærhet til. Norge har heller ikke hatt politiske interesser i DR Kongo. Landet vekket derfor ikke nevneverdig interesse blant norske medier før “hendelser fra DR Kongo” plutselig involverte to nordmenn utpå vårparten i 2009.

Når ikke-vestlige land så en sjelden gang får oppmerksomhet i vestlige medier uten at hendelsen har en klar “hjemlig vinkling” er det gjerne på grunnlag av en hendelses *terskel*, det vil si at hendelsen må være av en bestemt styrke eller omfang for å vekke oppmerksomhet (Galtung og Ruge 1965: 66). Sammenfattet med kriteriet om *frekvens* vil dette si at konflikter, katastrofer, kriser og kriger som har eskalert til det uutholdelige og har nådd ett “toppunkt” gjerne får forrang til fordel for hendelser som utvikler seg mer over tid og er mindre presserende. Slike nyhetssaker omtales gjerne under samlebetegnelsen *k-stoff*, og i Eide og Simonsens undersøkelse av pressedekningen av den ikke-vestlige verden fra 1902 til 2002 konkluderte de med at Afrika var det kontinentet med klart størst andel av k-stoff. Samtidig hadde Afrika desidert færrest oppslag om økonomi, handel og turisme, noe som etterlater et inntrykk av at kontinentet så å si utelukkende preges av kriger og konflikter (2008:19). Dermed har vi et eksempel på en periode der “den glemte krigen” faktisk vekket interesse i vestlige medier: Sjelden har vel oppmerksomheten rundt landet vært så stor som høsten 2008, da stemningen i Nord-Kivu-provinsen var på bristepunktet.

Videre påpeker Galtung og Ruge at de fleste nyheter egentlig består av resirkulerte historier; hendelser som forutses blir lettere registrert og gjenkjent når de faktisk forekommer. Det er altså de ”gamle kjenningene” som stemmer overens med det forventede som blir dekket som nyhetssaker, jamfør kriteriet om *samsvar* (1965: 67). Det at hendelsen oppfattes som kulturelt meningsfull og faller innenfor det forventede er imidlertid ikke i seg selv nok til å forutsi dekning: Den må også innebære et element av *overraskelse* for å vekke interesse (Galtung og Ruge 1965: 67).

Når en hendelse først har fått medieoppmerksomhet skal det også mindre til for at relaterte hendelser og oppdateringer rapporteres i mediene, til tross for at disse ikke overskrider kravet om *terskel*. I *The Structure of Foreign News* kalles dette fenomenet for kriteriet om *kontinuitet* (Galtung og Ruge 1965: 67). Dagens nettjournalistikk gir for eksempel grunn til å tro at kontinuitet fremdeles er et gjeldende nyhetskriterium: Ved at nyhetssaker oppdateres raskt og ofte, og faktabokser og lenker til tidligere artikler om samme tema legges ut, gjør mediene det lettere å oppdatere leserne og å holde på deres interesse. Sakene blir rene føljetonger som oppdateres fortløpende, hvor leseren ”må” logge seg inn for å få med seg siste utvikling.

Det endelige kriteriet som avgjør hvorvidt en hendelse får oppmerksomhet eller ikke avhenger likevel først og fremst av om det er plass til den i nyhetsbildet på det eksakte tidspunktet hendelsen oppstår. Dette omtales som kriteriet om *komposisjon*, og henviser til den totale balansen mellom innenriks- og utenriksstoff i avisene og nyhetssendingene. Skjer det noe viktig på hjemmebane i eksakt samme tidsrom som en potensielt nyhetsverdig hendelse forekommer utenriks, nedprioriteres som oftest den internasjonale hendelsen. Det samme gjelder hvis én eller flere lignende internasjonale hendelser allerede eksisterer i nyhetsbildet (Galtung og Ruge 1965: 67).

De åtte nyhetsverdiene jeg hittil har presentert tolkes som *universelle* i Galtung og Ruges studie, fordi de tilsynelatende ikke påvirkes nevneverdig av kulturelle variasjoner. De fire resterende kriteriene defineres imidlertid som mer betegnende for *vestlig* nyhetsjournalistikk: I den grad individualismen og troen på menneskets evne til å påvirke egen skjebne er en viktig del av vestlig kultur, anser de to samfunnsforskerne *personifisering* for å være et viktig kriterium i den vestlige nyhetsjournalistikken. Dette vil si at hendelser i større grad omtales som et resultat av menneskelige handlinger i vestlige nyhetsmedier enn i mindre materialistiske samfunn, der samfunnsstrukturer heller vektlegges (Galtung og Ruge 1965:

68-69). Eksempelvis blir kriger og konflikter ofte fremstilt i media som om det er én eller to personer som står bak, som ved krigen i Irak, som innledningsvis ble assosiert med to menn; statslederne Saddam Hussein og George W. Bush. Den tidligere amerikanske presidenten kan ifølge Galtung og Ruges resonnementer også gis mediedekning på bakgrunn av to ytterligere kriterier: Vestlige medier er elitesentrerte, noe som indikerer at både *elitenasjoner* (som USA) og *elitepersoner* (som en president) har større sannsynlighet for å bli viet oppmerksomhet (1965: 69).

Helt til sist påpekes det at vestlige medier har en tendens til å fokusere på negative hendelser fremfor positive, i henhold til kriteriet om *negativitet* (1965: 69). Dette skyldes ifølge Galtung og Ruge at negative nyheter tilfredsstiller kravet om *frekvens*, fordi de som regel utspiller seg over et kortere tidsspenn enn positive hendelser (som gjerne er et resultat av lengre prosesser), og også er mindre tvetydige. I tillegg anser de negative nyheter for å være mer uventede og *overraskende*: Positive hendelser representerer ”det normale”, og får på bakgrunn av dette ikke oppmerksomhet i media (Galtung og Ruge 1965: 70).

De tolv nevnte hypotesene ble ikke testet enkeltvis, men snarere brukt som grunnlag for å formulere fire kombinasjonshypoteser, som igjen ble testet opp imot avisdekningen av tre internasjonale kriser. Årsaken til at jeg her omtaler hypotesene som ”kriterier” skyldes delvis det faktum at hypotesene i det store og hele ble bekreftet (Galtung og Ruge 1965: 80), men også betydningen studien har blitt tillagt i ettertid. Sigurd Allern opplever for eksempel at enkelte journalistikkstudenter tolker hypotesene som en salgs smørbrøddliste – som en normativ fremstilling av hvordan nyhetsjournalistikken *bør* være (Allern 2001: 9). Galtung og Ruges hensikt er imidlertid det motsatte: De uttrykker eksplisitt at journalister bør søke å *motvirke* de nevnte faktorene, blant annet ved å legge mer vekt på bakgrunnsmateriale og lengre prosesser fremfor kun å fokusere på enkelthendelser, samt at man bør rapportere mer fra områder som er kulturelt ”fjerne” for ”oss”, uten at hendelser fra disse områdene nødvendigvis må ha en nasjonal tilknytning (1965: 84-85).

3.4.1. The Structure of Foreign News – klassiker eller utdatert?

The Structure of Foreign News er fremdeles den toneangivende studien innenfor det internasjonale nyhetsforskningsfeltet, selv nærmere 50 år etter at artikkelen sto på trykk i

Journal of Peace Research i februar 1965. De fleste av dagens nyhetskriteriemodeller forholder seg derfor til pionerene Galtung og Ruge på en eller annen måte, selv om de lærde strides over i hvilken grad studien fremdeles har gyldighet. I dette tilfellet anses studien også som interessant med tanke på at et av de tre landene som var representert var nettopp DR Kongo, samt at de studerte avisene var norske. Dette gir grunn til å tro at Galtung og Ruges funn bærer en viss relevans også for dette forskningsarbeidet, tross de mange årene som skiller deres studie fra min egen.

Modellen har likevel vært gjenstand for kritikk fra en rekke forskjellige hold de siste årene, blant annet på grunn av Galtung og Ruges bakgrunn som samfunnsforskere, og ikke som journalister, reportere eller medieforskere (Brighton og Foy 2007). Den kanskje viktigste innvendingen er imidlertid at studien oppfattes som utdatert: De britiske medieforskerne Brighton og Foy mener at mye har endret seg siden 1960-tallet, da TV-nyhetene var i sin barndom, aviser fremdeles ble ansett for å være “seriøse publikasjoner”, og før internett praktisk talt revolusjonerte mediebildet (2007: 2).

Tony Harcup og Deirdre O’Neill føyer seg inn i rekken blant medieforskerne som peker på at Galtung og Ruges teori er lite egnet til å studere dagens nyhetsutvelgelse. Innvendingene går blant annet ut på at dagens teknologi tillater at en mediasak oppdateres fortløpende på medienes nettportaler, noe som medfører at kriteriet om *frekvens* blir mindre viktig. I tillegg argumenterer de for at kriteriet om *elitepersoner* må presiseres ytterligere, siden begrepet plasserer alt fra statsministere til B-kjendiser i samme bås (Harcup og O’Neill 2001). Videre hevder de to britene at studien overfokuserer på konflikter og således ignorerer dekningen av øvrige nyhetshendelser, samt at de norske forskerne ikke tar høyde for hvordan medienes egne agendaer spiller inn i nyhetsutvelgelsen (Harcup og O’Neill 2001).

På bakgrunn av en lignende studie foretatt av de britiske avisene *The Daily Telegraph*, *The Sun* og *Daily Mail* i mars 1999, har dermed Harcup og O’Neill definert ti elementer som definerer britiske nyhetsutvelgelse:

- **Maktelite:** Hendelser som involverer mektige mennesker, institusjoner eller organisasjoner;
- **Kjendiser:** Hendelser som angår mennesker som allerede er kjent;

- **Underholdning:** Artikler som handler om sex, showbusiness, “human interest”, dyr, samt hendelser, bilder eller overskrifter med humoristisk tilsnitt;
- **Overraskelse:** Historier om noe overraskende eller uvanlig;
- **Dårlige nyheter:** Artikler med negativt preg, som en konflikt eller tragedie;
- **Gode nyheter:** Artikler med positivt preg, som redningsaksjoner eller sykdomshelbredelse;
- **Hendelsens størrelse:** Artikler om hendelser som anses som “viktige”, enten ut fra antall mennesker som er involvert eller som berøres;
- **Relevans:** Artikler om temaer, grupper og nasjoner som anses som relevante for publikum;
- **Kontinuitet:** Oppfølging av hendelser som allerede er i nyhetene;
- **Avisens agenda:** Hendelser som bidrar til å forme, eller tilpasser seg, medienes egen agenda.

I motsetning til Galtung og Ruge er Harcup og O’Neills studie basert på empiri, ved at materialet først har blitt samlet inn og kriteriene har blitt formulert på bakgrunn av funnene i etterkant. Det at studien er basert på faktiske funn kan dermed bidra til å gi studien mer troverdighet. Den største forskjellen mellom de to studiene er imidlertid først og fremst vekten Harcup og O’Neill tillegger medienes underholdningsverdi: Såkalt ”kjendisjournalistikk” kan nok sies å være et noe mer betegnende trekk ved dagens nyhetsdekning enn på 1960-tallet, og enkelte hevder at det har skjedd et betydelig skifte også i norsk journalistikk fra et ”opplysningsideal” til et ”underholdningsideal” siden den gang (Hille i Allern 2001).

Det kanskje viktigste aspektet som Harcup og O’Neill tar for seg i sin studie er betydningen avisenes egne agendaer har for hva som vies oppmerksomhet: Brighton og Foy påpeker at kriteriene i Galtung og Ruges studie fullstendig utelater den påvirkningskraft som stammer fra publikasjonenes målgrupper, interaksjonen mellom journalistikk og PR, samt avisers behov for å opprettholde gode relasjoner til sine annonsører (2007: 7-8). I boken Nyhetsverdier kommer også Sigurd Allern inn på at de forskjellige norske avistypene ofte har svært

forskjellig vekting av stoff, noe han mener skyldes nyhetsmediets dekningsområde, salgsform og markedsstrategi. Nyhetsverdiene må altså ikke utelukkende defineres ut ifra hendelsene, men også ut fra hvilken målgruppe avisen har, og hvilke ressurser som kan investeres i journalistikken, påpeker han (Allern 2001: 210).

De største endringene fra *The Structure of Foreign News* sin barndom og frem til i dag kan nok først og fremst sies å være teknologisk og økonomisk betingede. Brighton og Foy peker på at 1960-tallets journalister hadde mye tid til å reflektere over hendelsenes nyhetsverdi og hvordan de skulle presenteres, noe som sjelden eller aldri er tilfelle i dag: Direktesendinger på radio og TV, samt fortløpende oppdateringer på nett, gjør at dagens utenriksjournalister er under et konstant press til å produsere, samt at det er liten tid til å vurdere vinkling og formuleringer (Brighton og Foy 2007: 15). Samtidig gjør teknologiske nyvinninger at en hendelse i mange tilfeller kan dekkes fra skrivebordet som fra selve åstedet, noe som (sammen med finanskrisen) har vært en medvirkende faktor til en nedbemanning av antall utenrikskorrespondenter de siste årene (Eide og Simonsen 2009: 9-10). Resultatene av dette blir dermed at korrespondenten forsvinner som korrektiv til nyhetsbyråenes formidling, samt at mengden utenriksstoff som totalt sett rapporteres i mediene blir kraftig redusert (Eide og Simonsen 2009: 9).

3.5. Oppsummering

I dette kapittelet har jeg sett på historiske aspekter som har formet DR Kongo og Norges nasjonale identitet, gått nærmere inn på hvordan ikke-vestlige, og da særlig afrikanske, land representeres gjennom mediene, samt forsøkt å avdekke hvilke faktorer som spiller inn i medienes nyhetsutvelgelse. Tidligere forskning har slik sett hjulpet meg å plassere den aktuelle mediasaken inn i et historisk, nasjonalt og mediefaglig perspektiv. Samtidig har arbeidet med både eldre og nyere forskning tydeliggjort at mediehverdagen i dag er en ganske annen enn for få år siden: Tidligere sjefsredaktør av *Le Monde Diplomatique*, Ignacio Ramonet, beskriver en endring av medienes økosystem fra “massemedier til massenes medier”, der interaktiv journalistikk (debattinnlegg fra leserne), minkende opplag til fordel for digitale portaler, nedbemanning innen redaksjonene og gråsoner mellom PR og journalistikk

er viktige stikkord (2011). Som jeg har vært inne på flere ganger allerede har også utenriksjournalistikken blitt sterkt berørt av disse endringene.

Teknologisk utvikling, kommersialisering og nedskjæringer til tross – spørsmålet er likevel hvor fundamentalt utenriksdekningen egentlig *har* endret seg de siste førti-femti årene: Har Galtung og Ruges etterspørsel etter en mer nyansert utenriksdekning blitt tatt til etterretning? Eller spiller dagens utenriksjournalister fremdeles videre på veletablerte stereotyper, og begrenser seg til bruk av elitekilder og norske kilder i dekningen av ”de andre”? Dette er aspekter jeg skal se nærmere på i kapittel 4.

Kapittel 4. Mediesakens omfang – et kvantitativt overblikk

Hensikten med gjennomgangen av DR Kongos historie i kapittel 3 har vært å vise at den såkalte “Kongo-saken” ikke kan oppfattes som isolert fra øvrige hendelser i DR Kongo. Stikk i strid med det en av mine informanter hevdet da jeg intervjuet ham¹², vil jeg altså argumentere for at *samfunnet drapet skjedde i* har påvirket hvordan de drapsmistenkte har blitt mottatt i DR Kongo, og også har vært en medvirkende faktor til den enorme medieoppmerksomheten saken har blitt viet. Da skuddene falt i Kisangani i mai 2009 var imidlertid ikke samfunnsforholdene i DR Kongo, og landets blodige historie, i den jevne nordmanns bevissthet. Interessen lå først og fremst i å få vite hvem de to guttene var, hva formålet med reisen inn i DR Kongo hadde vært, og selvfølgelig: Hva som *egentlig* som skjedde den kvelden, og som resulterte i flukt og senere pågrepelse av Tjostolv Moland og Joshua French.

Den overveldende medieoppmerksomheten saken fikk i løpet av sommeren og høsten 2009 ble etterhvert et diskusjonstema også blant mediene selv. Redaktør i Verdensmagasinet X, Maren Sæbø, var en av de første som tok opp dette i artikkelen ”Journalister i Mørkets Hjerter”¹³ (26. august 2009), hvor hun viste til at 344 nyhetsartikler hadde blitt viet de to arrestantene i løpet av perioden 13. mai til 1. august 2009, og kun litt over en måned senere kunne VG opplyse at de tiltalte hadde blitt omtalt i hele 8500 medieoppslag fra begynnelsen av mai og frem til oktober (”Enorm Kongo-interesse”, VG, 6. oktober 2009). Den første mer omfattende analysen av hvordan “Kongo-saken” hadde blitt dekket ble videre gjennomført av

---

¹² Dagbladet-journalist Tore Bergsaker uttalte følgende: (...) *Det at denne saken får så mye oppmerksomhet er fordi det er to nordmenn og det er et krimdrama, det er på mange måter en norsk krimsak i Kongo. Hadde det skjedd i et hvilket som helst annet land ville det vært det landet som fikk oppmerksomheten* (Bergsaker, intervju 11. mai 2011).

¹³ I forordet til den norske oversettelsen av Conrads *Heart of Darkness* skriver Jakob Lothe at tittelen ofte brukes som *allusjon* – som en indirekte referanse - i britiske og amerikanske aviser (Conrad 2002). Det samme kan i så fall sies om den norske mediedekningen av Kongosaken; henvisningene til “Mørkets Hjerter” har vært utallige. Jeg vil påstå at disse “implisitte referansene” til Conrads roman bekrefter posisjonen boken har fått i verdenslitteraturen; uttrykket henviser til noe “alle” kjenner til, og derfor mener norske journalister tilsynelatende at referansen ikke krever noen forklaring.

Retriever Norge på oppdrag for SKUP, i forbindelse med SKUP-konferansen 2010: Undersøkelsen avdekket at straffesaken hadde vært tema i svimlende 18 000 medieoppslag i 2009, samt at kun én straffesak (NOKAS-saken) hadde ført til et lignende medietrykk i løpet av 2000-tallets første tiår (Retriever 2010). Med andre ord er det ingen tvil om at oppmerksomheten rundt de dødsdømte i denne perioden var stor, tidvis enorm, og muligens ufortjent stor i forhold til andre nyhetshendelser som måtte vike plass for to “eventyrlystne nordmenn i trøbbel”.

Disse avsløringene reiser kanskje først og fremst ett overordnet spørsmål: *Hvorfor* vekket nettopp denne saken så mye oppmerksomhet, en drapssak som i tillegg utspilte seg i et land som har blitt nedprioritert av norske medier i en årrekke? Med henvisning til Galtung og Ruges nyhetsverdier kan man imidlertid si at saken tilfredsstiller en rekke av kriteriene som gjør at en hendelse tolkes som en *nyhet*: Først og fremst var det snakk om én enkelt hendelse (en såkalt “punkthendelse”) som falt innenfor nyhetsmedienes publiseringsfrekvens, og som var lettfattelig og forholdsvis enkel å tolke: Til tross for at hva som skjedde selve drapsnatten var uklart, var grovtrekkene av hendelsene – nemlig at to nordmenn var mistenkt for mord i et av Afrikas farligste land – en hendelse det var lett å ta innover seg og forstå alvoret av. Samtidig var hendelsen uventet, men kan likevel sies å falle innenfor det mediene anser som “velkjente” hendelser, med tanke på lignende situasjoner der unge nordmenn har blitt tildelt lange fengselsdommer i utlandet de siste årene (som for eksempel narkotikasaken i Bolivia). Slik sett oppfyller den både kravet om *frekvens*, *utvetydighet* og *overraskelse* (Galtung og Ruge 1965: 66-67). På denne måten kan drapet også anses som et motstykke til øvrige hendelser fra DR Kongo, som gjerne har vært resultat av lengre prosesser (og oppfyller dermed ikke kravet om *frekvens*) og del av en kompleks og langvarig konflikt (hendelsene må tolkes, de er ikke *utvetydige*).

Etter hvert som det ble klart at de to nordmennene kom til å bli dømt til døden kan saken også sies å ha overskredet en *terskel* (Galtung og Ruge 1965: 66): Utilstrekkelig tolkehjelp i rettssalen, svært kummerlige forhold på cellen og det faktum at Moland og French ble dømt til døden gjorde at norske myndigheter ble tvunget til å engasjere seg i saken, noe som krevde at mediene bidro til å sette saken på dagsorden. ”Kongo-saken” kan i tillegg ha oppfylt et krav om *kontinuitet* (Galtung og Ruge 1965: 67): Fordi flere norske aviser og TV-kanaler sendte utenriksreportere til å følge saken, var journalistene også tilstede over en lengre periode for å

følge opp dekningen med stadig nye avsløringer og kontinuerlige oppdateringer fra rettssalen. På denne måten ble interessen for saken opprettholdt over en lengre periode.

Kanskje de viktigste forutsetningene for dekning var imidlertid at saken hadde en høy grad av *personifisering* og *meningsfullhet* (Galtung og Ruge 1965: 66-67): Det at man kunne knytte to ”vanlige” gutter, samt deres fortvilede familier her hjemme, til saken gjorde nok at graden av identifisering (og sympati?) ble ekstra sterk. Sist, men ikke minst, kan guttenes nasjonalitet, i tillegg til det faktum at Norge som stat etter hvert ble trukket inn i saken, ha bidratt til å vekke en følelse av kulturell nærhet, tross DR Kongos fjerne beliggenhet geografisk sett. I den grad utenriksnyheter handler om å grave frem ”nordmannen der nede” (Eide og Simonsen 2009:15) er det vel lite som kan sies å være mer personlig og nært enn en sørlending og en vestfolding innblandet i en drapssak - og det i tillegg under mystiske omstendigheter i et av Afrikas mest konfliktfylte land.

Også andre nyhetskriterier kan ha ligget til grunn for den enorme interessen for saken, som for eksempel sakens *underholdningsverdi* (Harcup og O'Neill 2001). Man kan innvende at det er både uetisk og uforståelig at hendelser rundt en drapssak kan frontes som ”underholdning” på avisforsidene. Men – som Sigurd Allern er inne på i boken *Nyhetsverdier*: Grove forbrytelser er noe som ryster og engasjerer lesere, og derfor er det også et stoffområde som pressen prioriterer høyt (2001: 17). Samtidig har kanskje særlig kriminalsaker visse elementer som kan overdramatiseres og settes på spissen, noe spesielt løssalgssavisene kynisk benytter seg av. I denne saken var det også mye å ta tak i: Guttenes angivelige forretningsplan om å arrangere turistreiser inn i et krigsrammet land¹⁴; ”hysteri” blant Kasongos familiemedlemmer i rettssalen¹⁵; samt lokalbefolkningens uttrykk for sinne og raseri¹⁶. Alt dette hadde liten betydning for selve skyldspørsmålet, men kan like fullt sies å ha bidratt til å øke nyhetssakens underholdningsverdi.

Sakens høye personfokus og underholdningsverdi kan også ha bidratt til at guttene etter hvert oppnådde en slags *kjendisstatus* (Harcup og O'Neill 2001): 12.september 2009 ble for eksempel en featurereportasje med tittelen ”Hvem er de egentlig?” publisert som Dagbladet

---

¹⁴ For eksempel: ”Vi ville arrangere krigsleker”, VG, 4. september 2009

¹⁵ For eksempel: ”Falt om etter videobevis”, VG, 21. august 2009

¹⁶ For eksempel: ”UD protesterer mot paraden”, Dagbladet, 15. august 2009

Magasinets hovedsak, hvor journalistene hadde vært i kontakt med guttenes familier for å få vite mer om deres oppvekst. Dette tyder på at interessen for selve *saken* var i ferd med å avta til fordel for en interesse for *privatpersonene Moland og French*.

Ut på senhøsten 2009 dabbet imidlertid interessen for saken (og de dødsdømte) sakte men sikkert av. Nye saker, som svineinfluensavaksinen, Nobelprisutdelingen og klimakonferansen i København, dominerte avisoverskriftene i november og desember dette året (Retriever 2010), mens nordmennene på cella i Kisangani sakte men sikkert ble redusert til et vagt minne. I løpet av 2010 og første halvdel av 2011 har de få artiklene som har blitt publisert om saken stort sett omhandlet byråkratiske og praktiske utfordringer i forbindelse med soningsoverføringen til Kinshasa og deretter til Norge. Ut over dette har det vært relativt stille, til tross for at de to fremdeles sitter fengslet under de samme forhold og stadig har dødsdommer hengende over seg – dommer som norske myndigheter riktignok har fått forsikringer om at ikke vil bli fullbyrdet. Cottle og Nolan peker på en tendens blant vestlige medier til raskt å skifte søkelys fra én prekær situasjon til en annen, en tendens som skyldes jakt på lesere, rating og profitt i et stadig mer konkurransepreget miljø (Cottle og Nolan i Eide og Simonsen 2009). Dette kan være en mulig forklaring på hvorfor saken etter hvert dabbet av i norske medier; nyhetskonsumentene hadde etter hvert nådd et slags metningspunkt, og trengte nye saker å engasjere seg i.

Dette betyr imidlertid ikke at saken ikke på et hvilket som helst tidspunkt kan blusse opp igjen dersom det skjer en ny og dramatisk vending, noe den enorme mediedekningen høsten 2009 har lagt grunnlaget for: Det norske folk "kjenner" nå både saken og de to arrestantene, og det vil derfor ikke være vanskelig å vekke interessen for saken på ny. Treholt-saken kan sies å være et typisk eksempel på at en kriminalsak kan ligge død i over 20 år, men at den likevel vekker engasjement så fort det skjer en ny utvikling.

4.1. Utvalg

Så langt i kapittelet har jeg forsøkt å avdekke hvor mye dekning saken har fått, og hvorfor. Hensikten med den påfølgende analysen er imidlertid å granske *på hvilken måte* saken har blitt dekket: hvilke temaer, holdninger og kilder som har dominert dekningen, hvordan

dekningen har variert fra avis til avis, samt hvordan den har utviklet seg underveis. Dette vil jeg undersøke ved å sette tekstmaterialet i system, noe som gjennomføres ved at utvalget kodes og plasseres inn i syv kategorier, som belyser ulike trekk ved dekningen.

Den første og overordnede kategorien omhandler artiklenes vinkling eller ”holdning”. Her skilles det mellom de artiklene som viser en fortrinnsvis *sympatisk* tilnærming til de tiltalte, og de artiklene som hovedsakelig forholder seg *skeptisk* innstilt til arrestantene. Artiklene som faller under klassifiseringen ”sympatisk” omfatter dermed de artiklene som i det store og hele viser medlidenhet og solidaritet med Moland og French og som støtter opp om deres forklaringer, men også artikler som – implisitt eller eksplisitt – røper forenklete eller fordomsfulle holdninger til det kongolesiske samfunnet og rettssystemet. Klassifiseringen ”skeptisk”, på sin side, henviser til artikler som stiller spørsmål ved de tiltaltes forklaringer og bakgrunn, kritiserer deres nedlatende holdning i retten, samt artikler som fordømmer medienes forenklete og polariserte dekning. Disse klassifiseringene kan nok synes noe forenklete, og riktignok kan det by på utfordringer å forsøke å plassere en artikkel i én kategori, spesielt i tilfeller der journalisten viser til forskjellige standpunkter og forsøker å holde seg så nøytral som mulig. Imidlertid har jeg forsøkt å ta for meg den overordnede ”tonen”, altså det jeg oppfatter som den intenderte hensikten med artikkelen. Disse to kategoriene er også gjensidig ekskluderende; én artikkel kan altså ikke falle under begge klassifiseringer. Formålet med denne kategoriseringen er å avdekke de generelle tendensene, samt å få bekreftet eller avkreftet min hypotese om at dekningen har hatt en overvekt av det man kan omtale som ”sympati-dekning”.

De seks øvrige kategoriene omhandler kildevalg, hvem som tillegges talens rett i artiklene. Her skiller jeg mellom norske og kongolesiske kilder, mannlige og kvinnelige kilder, samt elitekilder og grasrotkilder. De to første kategoriene er selvforklarende, men har sin bakgrunn i tidligere forskning på marginaliserte kilder: Som jeg var inne på i forrige kapittel har ikke-vestlige kilder en tendens til å bli nedprioritert i vestlige medier, hvor vestlige kilder gjerne uttaler seg *på vegne av* den ikke-vestlige kilden. I andre tilfeller slipper den ikke-vestlige kilden til, men da kun for å gi en kommentar innenfor journalistens forhåndsdefinerte rammer (Eide 2002: 185-187). Jeg er derfor interessert i å se nærmere på hvorvidt kongolesiske stemmer blir hørt i artiklene, og ut fra hvilket standpunkt kildene uttaler seg. Sistnevnte forhold vil jeg undersøke ved å klassifisere kilder som elitekilder eller grasrotkilder: Som jeg også nevnte i kapittel 3 kan de ikke-vestlige kildene som får uttale seg om ”større temaer” i

vestlige medier ofte karakteriseres som samfunnstopper, og disse kildene har generelt sett betraktelig større tilgang til media enn ”mannen i gata”. Sagt litt annerledes: Jo lavere man befinner seg på samfunnets rangstige, jo mindre sannsynlig er det at man får uttale seg i mediene, med mindre man utgjør et eksempel (Eide og Simonsen 2008: 107).

Samfunnstopper eller ”elitekilder” er imidlertid et flytende begrep, som er basert på individuell tolkning: I denne sammenhengen forstår jeg ”elitekilder” som mennesker som uttaler seg i kraft av sitt eget yrke, og gjerne blir tillagt en slags ”ekspertstatus” i artiklene. Dette inkluderer for eksempel politikere av høy rang, ambassadører, advokater, dommere, leger og så videre. ”Grasrotkilder”, på sin side, definerer jeg som kilder som uttaler seg ut fra egen interesse, og i mitt utvalg inkluderer dette i hovedsak de tiltalte, deres familier og tidligere kollegaer, drapsofferets familie, samt øvrig lokalbefolkning i Kisangani.

Sist, men ikke minst, ønsker jeg å se på bruken av mannlige og kvinnelige kilder. Bakgrunnen for denne interessen er at postkolonial teori definerer kvinnen, og da spesielt den ikke-vestlige kvinnen, som marginalisert: Den kolonisertes kamp for å skrives inn i den dominante diskursen kan sammenlignes med den kjønnsdiskriminerte kvinnens kamp for samme mål. På denne måten kan den kolonialiserte kvinnen sies å være *dobbelt kolonialisert*: hun kjemper mot diskriminering på to arenaer; på bakgrunn av *kjønn* og *nasjonalitet* (Holst-Peterson & Rutherford 1986). Basert på denne debatten har jeg dermed dannet meg en forhåndsoppfatning om at materialet vil vise en overvekt av norske kilder til fordel for kongolesiske, elitekilder fremfor grasrotkilder, samt mannlige kilder fremfor kvinnelige.

Kvantitative analyser har tradisjonelt sett hatt som hensikt å analysere det *manifeste* innholdet i en tekst (Østbye mfl. 2007: 212). Selv velger jeg imidlertid å støtte meg til en noe mer moderne forståelse av den kvantitative innholdsanalysen, hvor den også anses som egnet til å studere underliggende former og meninger i teksten (Østbye mfl. 2007: 213). Hva jeg for eksempel forstår som en sympatisk eller skeptisk innstilt artikkel, eller hva som klassifiseres som en elitekilde eller en ordinær kilde er til en viss grad et resultat av mine egne vurderinger. På denne måten kan jeg også foreta mer kvalitative vurderinger av hvorfor tallmaterialet fremstår slik det gjør, noe som vil være et godt utgangspunkt for den videre kvalitative analysen.

4.2. Tematisk oversikt

Før jeg går løs på koding av materialet mener jeg det er viktig også å gi et innblikk i hvordan dekningen endret seg tematisk underveis. Denne gjennomgangen er kun et resultat av mine egne observasjoner mens jeg gikk gjennom artiklene, og kan derfor ikke sies å være del av de kvantitative funnene.

4.2.1. August 2009

Etter å ha observert dekningen av “Kongo-rettssaken” i nærmere to uker valgte professor i medievitenskap ved Institutt for Medier og Kommunikasjon, Helge Rønning, å uttrykke følgende misnøye til NRK: “Dekningen av Kongo-rettssaken er ensidig. Mediene tar tak i rettssaken, og ikke saken”, protesterte han (Bergmo og Thelle 2009). Rønnings uttalelser oppsummerer også godt mine egne observasjoner de to første ukene av analyseperioden. Ganske riktig dreide dekningen seg i hovedsak om forhold tilknyttet selv rettssaken; om forventningene i forkant, om tolkeproblemer i rettssalen, om skyhøye erstatningskrav, samt om det som ble omtalt som ”lynsjestemning” (VG, 15. august 2009) og ”en kongolesisk versjon av en gapestokk” (Aftenposten, 15. august 2009) da de tiltalte ble paradert gjennom gatene på vei til og fra rettslokalet på rettssakens første dag. I denne perioden var det i det hele tatt stor fokus rundt de tiltaltes rettssikkerhet og allmenntilstand, og lite på selve skyldspørsmålet, som normalt sett er hovedinteressen som ligger bak dekningen av straffesak. Dette inntrykket ble bekreftet av resultatene av Retrievers analyse for SKUP, hvor det ble påpekt at mediene var svært lite kritiske i rettssakens første fase, og stort sett godtok de tiltaltes forklaringer uten å stille kritiske spørsmål (Retriever 2010).

På den annen side kan det sies å være lite overraskende at mediene valgte å fokusere mye på selve rettssaken i denne perioden. Forventningene hadde bygget seg opp i løpet av de tre månedene som hadde gått mellom pågripelsen og rettssaken, og påstander om erstatningskrav i millionklassen og dødsstraff for de tiltalte hadde blitt lekket til pressen allerede før oppstarten 14. august 2009. Videre er det lite som bestrider at forholdene rundt rettssaken var kritikkverdige. Flere av redaksjonene reagerte kraftig på at de tiltalte ikke fikk tilstrekkelig tolkehjelp, at både de tiltalte og den norske stat ble stilt overfor enorme erstatningskrav, for

ikke å snakke om påstandene om dødsstraff, noe norske myndigheter, med utenriksminister Gahr Støre i spissen, har erklært seg prinsipiell motstander av (“EU reagerer på dommen i Kongo”, Aftenposten, 12. september 2009). Siden medienes kanskje viktigste funksjon er å sette dagsorden må det kunne sies å være ønskelig at temaer som dette tas opp til diskusjon.

Lokalbefolkningen i Kisangani fikk også en forsvinnende liten plass i artiklene som ble publisert i denne perioden. Stort sett utgjorde befolkningen en grå masse, med unntak av artikler som “Lynsjestemming” (VG, 15. august 2009), der lokalbefolkningen i Kisangani fremsto som en rasende mobb, eller “Falt om etter videobevis” (VG, 21. august 2009), der situasjoner fra rettssalen ble overdramatisert og til dels latterliggjort.

Som funnene tilsier var det altså relativt få redaksjonelle *variasjoner* å spore i løpet av disse to siste ukene av august 2009. Forskjellene mellom de tre avisene kom imidlertid noe sterkere frem i løpet av de to neste månedene.

4.2.2. September 2009

Rundt månedsskiftet august/september 2009 skjedde det et viktig skifte i dekningsen: Redaksjonene begynte å spekulere i hvorfor denne saken hadde fått så mye oppmerksomhet av norske medier, samt hvorvidt de forskjellige redaksjonene hadde mestret oppgaven å fremstille saken på en så objektiv og rettferdig måte som mulig. Denne debatten blusset opp i etterkant av Helge Rønnings kommentarinlegg i Dagbladet 2. september 2009, hvor professoren kritiserte norske medier for å ha dekket saken på de tiltaltes premisser, samt for å ha fremstilt rettssystemet som inkompetent, korrupt, urealistisk og løgnaktig (“Det kongolesiske rettssystemet”, 2. september 2009). Det kan jo spekuleres i hvorvidt Rønnings kritikk alene var faktoren som utløste denne debatten eller om temaet ville ha blitt tatt opp til diskusjon uansett, men like fullt viste avisredaksjonene fra begynnelsen av september av en større grad av selvransakelse enn tidligere. Dette gjenspeiles blant annet i artikler som ”Sivilisasjonens lys” (Dagbladet, 3. september 2009) og ”Tilbake til Mørkets Hjerter¹⁷” (VG, 3. september 2009), der selve dekningsen, og ikke saken i seg selv, var tema.

---

¹⁷ Også denne tittelen henviser implisitt til Joseph Conrads roman. Uttrykket “tilbake til” (og ikke minst artikkelforfatterens øvrige henvisninger til at dekningsen har vært forenklet og spilt på stereotypier) vitner også om at skribenten mener medienes fremstilling er kolonialistisk.

Kritikken som preget september-dekningen omfattet imidlertid ikke kun mediene selv: I denne perioden rettet også norske redaksjoner omsider søkelyset mot hvorfor de tiltalte hadde oppholdt seg i landet, og satte fokus på deres forretningsvirksomhet innen sikkerhetsbransjen, samt det faktum at de to hadde endret forklaring flere ganger om hvorvidt de hadde med seg våpen inn i landet. Opinionen var med andre ord i ferd med å forandre seg, og alle tre redaksjonene viste en mer kritisk tilnærming til saken i september enn i den foregående måneden. Blant annet ble de tiltalte stilt flere kritiske spørsmål i denne perioden, som i artikkelen ”Det skal bli oppvask når vi kommer ut herfra” (Aftenposten, 20. september 2009), og VG trykket en rekke saker om de tiltaltes engasjement i selskapet SIG Uganda, for eksempel artikkelen ”Vi ville arrangere krigsleker” (4. september 2009).

Støtteerklæringene var likevel mange etter hvert som det ble klart for mediene at dommen hadde blitt avgjort lenge før domsavsigelsen 8.september. Blant avisene hadde særlig Dagbladet mange artikler i denne kategorien. Overskriften ”Jeg har én bønn til Jonas: Få dem hjem” (Dagbladet, 9. september 2009) vitnet om at de dødsdømtes familier (og Dagbladet?) forventet at UD skulle komme inn fra sidelinjen og rydde opp i situasjonen, og featureartikkelen ”Hvem er de egentlig?”, som ble trykket i Dagbladets Magasinet 12. september forsøkte å forklare og ufarliggjøre de tiltaltes handlinger ved å vise til at de begge hadde hatt en umettelig eventyrlyst fra barndommen av.

I september måned var det også flere artikler som tok for seg temaer relatert til de tiltalte, men som likevel satte søkelys på større samfunnsproblemer. Eksempler på dette er artikkelen ”Norske krigere i fredens favntak” (Aftenposten, 5. september 2009), som tar for seg problemet med at tidligere forsvarsansatte tar oppdrag som leiesoldater i utlandet etter endt tjeneste, og ”Sjokkrapport om dødsstraff” (VG, 10. september 2009), som fordømmer praktiseringen av dødsstraff på et mer prinsipielt grunnlag. Artikkelen ”Krigen er over, folket plyndres fortsatt” (Aftenposten, 19. september 2009) vitner også om at det var flere hendelser å rapportere om fra DR Kongo i denne perioden enn to nordmenn på tiltalebenken i Kisangani.

4.2.3. Oktober 2009

Dekningen fortsatte i samme spor i oktober, om enn med et noe mer kritisk tilsnitt enn i måneden før. I påvente av ankesaken, som startet opp 13. oktober 2009, omfattet blant annet kritikken hvorvidt de to tiltalte hadde forverret sin egen sak ved å nekte å uttale seg under den første rettssaken, og ved å vise manglende respekt for den militære domstolen i Kisangani. I tillegg dreide svært mange av artiklene i denne perioden seg om Moland og Frenchs engasjement i sikkerhetsselskapet SIG Uganda, og særlig VG produserte en rekke kritiske artikler med opplysninger rundt deres forretningsvirksomhet, hvor de blant annet hevdet at de to hadde meldt sine tjenester til opprørslederen Laurent Nkunda ("Tilbudt soldattrening", VG, 3. oktober 2009). VGs undersøkende journalistikk og påfølgende avsløringer medførte etter hvert at de tiltalte og deres familier nektet å uttale seg til VG.

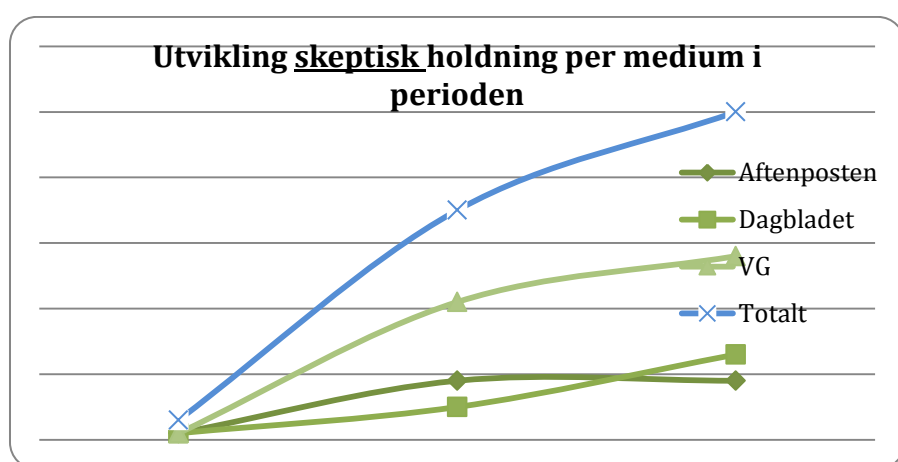
Imidlertid endret selv VG standpunkt etter at det ble kjent at Tjostolv Moland var smittet av malaria, og etter hvert som malariasykdommen preget ham i stadig økende grad endret avisenes fokus seg fra avsløringer om mulige planer om bankran ("Mistenkt for ransplaner", Dagbladet, 8. oktober 2009) til bekymringsmeldinger om Molands helsetilstand, som i artiklene "Frykter sønnen aldri blir frisk" (VG, 22.oktober 2009), "Veldig glad i Tjostolv" (VG, 24. oktober) og "Mamma reiser til sin syke sønn" (VG, 25. oktober 2009). Situasjonen toppet seg da Dagbladet trykket en førsteside med bilder av en tydelig sykdomspreget Moland under tittelen "Se så syk han er!" (22. oktober 2009), noe de senere måtte gå ut og beklage fordi førstesiden kunne bli oppfattet som latterliggjøring av den tiltalte, i stedet for en støtteerklæring, slik forsiden altså opprinnelig var ment ("Denne førstesida er et unntak", Dagbladet, 23. oktober 2009). Dekningen stabiliserte seg imidlertid noe igjen rundt 29. oktober, da Moland igjen var frisk nok til å kunne stille på tiltalebenken.

4.3. *Kvantitative funn*

Den foregående oversikten viser at dekningens temaer endret seg mye underveis: Fra hovedsakelig å konsentrere seg om rettssaken og behandlingen av de drapssiktede i august, endret dekningen seg til å bli mer selvransakende i begynnelsen av september til å fokusere mer skyldspørsmålet og de tiltaltes helsetilstand mot slutten av perioden.

4.3.1. Holdninger

Som man kan se ut fra figur 1A (nedenfor) stemmer de tematiske variasjonene også overens med holdningsendringene: Mens majoriteten av artiklene kunne plasseres under en ren “sympati”-klassifisering de to siste ukene i august 2009, viser den blå grafen at dekningen generelt fikk et stigende tilsnitt av “skepsis” i løpet av undersøkelsesperioden. Det at stadig flere opplysninger om de tiltaltes forretningsvirksomhet i sikkerhetsselskapet SIG ble avdekket i løpet av undersøkelsesperioden, samt at de to endret forklaring underveis, kan bidra til å forklare denne endringen.

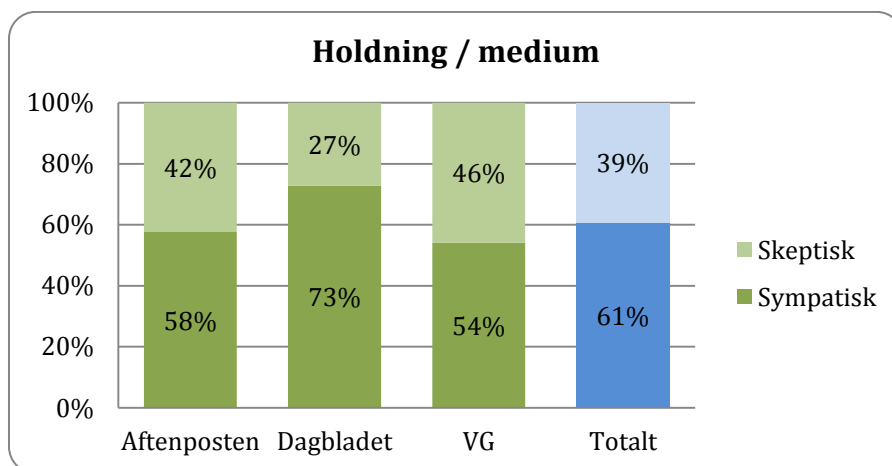
Figur 1A: Utvikling av skeptisk holdning underveis i undersøkelsesperioden

Til tross for at hovedtendensen var at avisene antok en gradvis mer kritisk holdning mot de to tiltalte, var det likevel visse variasjoner mellom de tre avisene i løpet av undersøkelsesperioden. Med henvisning til figur 1A og 1B (nedenfor) kan VG klassifiseres som den avisen som produserte flest artikler som kan klassifiseres som “skeptiske”, en tendens som ble sterkere fra begynnelsen av september av. Dette skyldtes trolig at VG prioriterte å ha flere reportere til stede i Kisangani over en lengre periode, som mellom første rettssak og ankesaken hadde tid og anledning til å foreta undersøkende journalistikk. Avsløringene utviklet seg også underveis til å bli en slags *føljetong* med nye avsløringer så å si på daglig basis (Galtung og Ruge 1965: 67), noe som muligens kan ha økt lesertall for avisen, og bidratt til å opprettholde interessen for saken også mellom de to rettssakene. Uansett motivasjon ble avisen tildelt Schibsteds pris for ”Årets Skup” i juni 2010, med den

begrunnelse at journalistene hadde “avdekket stadig nye aspekter ved saken mens de jobbet i et risikofylt miljø” (Henriksen 2010).

De to andre avisene, derimot, viser en mindre klar tendens: Figur 1A tilsier at Aftenposten forholdt seg mer stabil gjennom undersøkelsesperioden, riktignok med en økning i antall artikler med kritisk tilsnitt i begynnelsen av september. Disse funnene kan nok delvis forklares med at Aftenpostens artikler viste seg vanskelige å plassere inn under en ren ”sympati” eller ”skepsis”-klassifisering, hovedsakelig fordi flere av avisens journalister forsøkte å vise til begge sider av saken og ikke lot sin egen oppfatning prege dekningen i alt for stor grad. Dette betyr imidlertid ikke at de forholdt seg helt nøytrale (i den grad dette faktisk er mulig) – tvert imot var Aftenposten den av de tre avisene hvor det fremgikk klart av artiklene at journalistene faktisk stilte de tiltalte og deres norske forsvarer kritiske spørsmål. I tillegg viet Aftenposten noe mer oppmerksomhet til relaterte temaer, som den øvrige situasjonen i DR Kongo og problemet med etableringen av såkalte sikkerhetsselskaper. Muligens kan dette forklares med at Aftenposten som abonnementsavis er mindre avhengig av saksspesifikke og sensasjonelle overskrifter enn løssalgsavisene Dagbladet og VG.

Blant de tre avisene var Dagbladet den avisen som viste den mest *statiske* holdningen i løpet av disse ti ukene, og avisen var også den som fikk mest kritikk for å ha dekket saken på en lite nyansert måte. Konkurrenten VG tok blant annet dette opp i en kommentar 4. september 2009, der de hevdet at Dagbladet hadde fremstilt de tiltalte i best mulig lys (“Misforstått Kongo-kritikk”), noe jeg også var inne på i den tematiske oversikten. Et eksempel på såkalt sympatidekning er artikkelen “Et reir av sjukdommer og dritt” (13.oktober 2009), der journalisten henviser til at de to mistenkte drapsmennene ser frem til en “sjelden tur ut av fengselet”, der de er omgitt av “sjukdom og voldtektsmenn”. Latterliggjøring og undring over kulturelle kuriositeter var også noe som gikk frem av enkelte av Dagbladets artikler, som for eksempel i artikkelen “Slik lever de på dødscella” (29. august 2009). Her henviser journalisten til medfanger som foretar nattlige bønneritualer og til Moland og Frenchs “hjelpere”, blant annet lille Delfin, som grer håret og skjegget til de to norske fangene. Andre artikler forteller om kongolesernes gammeldagse arbeidsrutiner (som implisitt henviser til “vårt” moderne og høyteknologiske samfunn). Et eksempel på dette er artikkelen “Presidenten griper inn” (19.september 2009), der journalisten gjør et poeng ut at nordmennenes dom kun var håndskrevet, og at president Kabila derfor måtte vente hele elleve dager for å få den i elektronisk versjon.

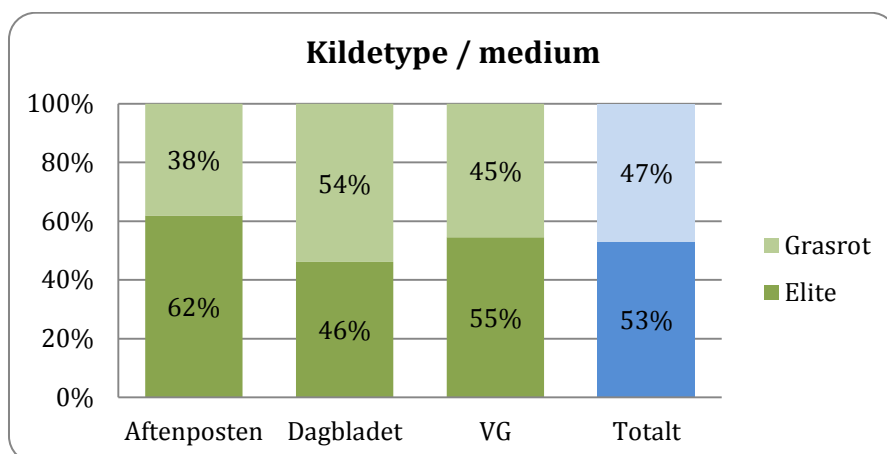
Figur 1B: Holdning per medium

På bakgrunn av disse funnene kan jeg konkludere med at min forhåndsoppfatning om at dekningen hadde en overvekt av såkalt “sympati-vinkling” ble delvis motbevist, fordi hovedfunnene tilsier at avisene utviklet et noe mer skeptisk syn på saken underveis. Mine observasjoner tyder på at dette hovedsakelig skyldtes en økt fokusering på de tiltaltes virksomhet i sikkerhetsselskapet SIG og ærend i DR Kongo, samt det faktum at hvordan saken hadde blitt dekket så langt ble tatt opp til debatt i begynnelsen av september. Den største *endringen* fremgikk imidlertid klarest av VGs dekning, mens Dagbladet og Aftenposten holdt seg mer stabile.

4.3.2 Kildebruk

Funnene i punkt 4.3.1 viste altså at avisene antok noe forskjellige tilnærminger til saken, samtidig som holdningene endret seg underveis i undersøkelsesperioden. Til tross for dette var de tre avisenes kildebruk tilnærmet lik, og viste liten grad av endring underveis. Samtlige aviser hadde en utstrakt kildebruk, og benyttet seg gjerne av seks eller syv kilder per artikkel, og i enkelte tilfeller så mange som ti (som for eksempel i artikkelen ”Refser norske myndigheter”, VG, 5. september 2009). Totalt uttalte 456 mennesker seg i de 225 artiklene i mitt utvalg, noe jeg vil påstå er et relativt høyt tall, med tanke på at en rekke kommentarer og ledere også inngikk i dette utvalget.

Figur 2A (nedenfor) viser videre at alle de tre avisene hadde en relativt balansert bruk av elitekilder og grasrotkilder i denne perioden (53 prosent elitekilder mot 47 prosent grasrotkilder). Den høye andelen grasrotkilder kan muligens forklares med at “hovedpersonene” i denne saken kan plasseres inn under denne kategorien, og at de tiltalte i tillegg hadde anledning til å uttale seg om saken direkte til norske medier i løpet av rettssaken (noe som vanligvis ikke tillates under norske rettssaker). Dette medførte at de tiltalte selv ble benyttet som primærkilde i en rekke av artiklene. Med unntak av Moland og French var de fleste grasrotkildene som uttalte seg familiemedlemmer av de to, samt tidligere kollegaer¹⁸. Disse funnene underbygger også konklusjonene fra SKUP-analysen, hvor det ble hevdet at de tiltalte og deres støttespillere fikk snakke mest i reportasjene (Retriever 2010). Som man kan se ut fra figur 2A var også Dagbladet var den av de tre avisene som benyttet seg mest av grasrotkilder, mens Aftenposten hadde en større andel av elitekilder. Dette funnet stemmer overens med observasjonen av at Dagbladet var den avisen som lot de tiltalte og deres støttespillere snakke mest.

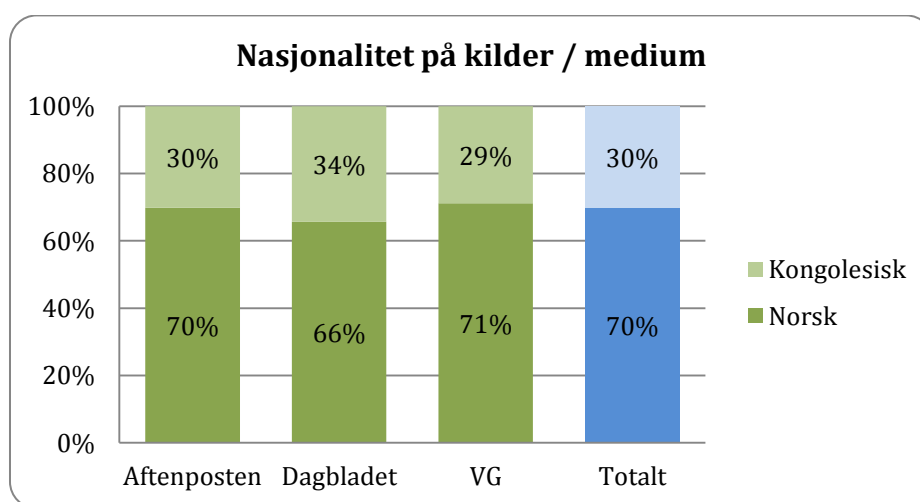
Figur 2A: Elitekilder versus grasrotkilder

Videre var tre av fire kilder i artiklene av norsk nasjonalitet, mot én av fire kongolesiske (se figur 2B nedenfor). Funnene viser med andre ord en overvekt av norske kilder, selv om andelen kongolesiske kilder nok ikke kan sies å være fullt så lav som forventet. Dette kan ha

¹⁸ Fordi nordmennenes forretningsvirksomhet var basert i Uganda var deres tidligere kollegaer først og fremst ugandiske, og også av øvrige nasjonaliteter enn norsk og kongolesisk. Disse kildene har dermed blitt klassifisert på bakgrunn av kjønn og status i mitt utvalg, men deres nasjonalitet har blitt utelatt. Årsaken til at jeg ikke definerte ”ugandisk” eller ”øvrige nasjonaliteter” som en ekstra kategori, var at det ikke var så mange av disse kildene.

sammenheng med at de tiltalte hadde en kongolesisk forsvarer som uttalte seg om tolkeproblemer i rettssalen og mangler ved etterforskningen, samt kongolesiske leger, som kom med kontinuerlige oppdateringer under Molands sykdomsperiode. Med andre ord fikk disse kildene trolig talens rett fordi de kunne kommentere på forhold *de norske journalistene var interessert i*, som de tiltaltes rettssikkerhet og helse.

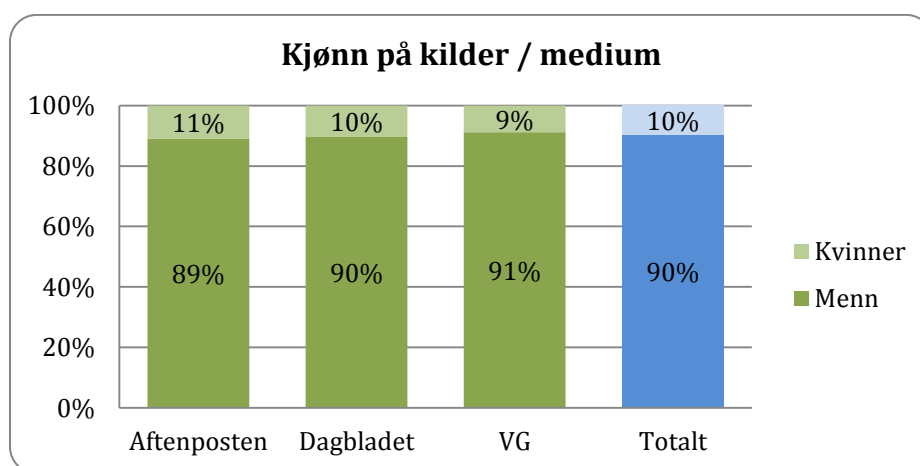
Svært få av de kongolesiske kildene kunne imidlertid klassifiseres som grasrotkilder: Sjøførens pårørende, kollegaer og den øvrige lokalbefolkningen ble som oftest omtalt i tredje person, og fikk sjelden dele sine synspunkter med norske lesere. Med andre ord indikerer funnene en klar marginalisering av *kongolesiske grasrotkilder*.

Figur 2B: Norske kilder versus kongolesiske kilder

Analysens kanskje mest bemerkelsesverdige funn er det klare fraværet av kvinnelige røster i tekstene (se figur 2C nedenfor). I aller størst grad gjaldt dette kongolesiske kvinner, som kun fikk uttale seg i en håndfull antall artikler. Dette til tross for at enken etter drapsofferet kan sies å være en viktig part i saken, i alle fall på lik linje med de tiltaltes familiemedlemmer, som svært ofte (og nærmest ukritisk) fikk dele sine synspunkter med Dagbladet, Aftenposten og VGs lesere. Funnet bekrefter altså den afrikanske kvinnens rolle som “dobbel kolonialisert”; hun nedprioriteres ikke bare på grunn av sin opprinnelse, men også på bakgrunn av kjønn (Holst-Peterson & Rutherson 1986).

Det er imidlertid viktig å påpeke at funnene viser en klar nedprioritering av kvinner generelt, og ikke utelukkende *kongolesiske* kvinner: Av norske kvinner var det først og fremst de to tiltalte mødre som uttalte seg til media, og kun to kvinner, Gunvor Alida Endresen ved ambassaden i Angola og underdirektør ved UDs pressegruppe, Ragnhild Imerslund, uttalte seg *i kraft av sitt yrke*. Dette indikerer at kvinnene som uttalte seg i artiklene fikk talens rett hovedsakelig på bakgrunn av en slags *omsorgsrolle*; som mor, kone (enke) eller kjæreste.

Figur 2C: Mannlige kilder versus kvinnelige

For å oppsummere kan avisenes kildebruk på den ene siden sies å ha motbevist min forhåndsoppfatning: Andelen elitekilder og grasrotkilder var relativt lik, og overvekten av norske kilder til fordel for kongolesiske var heller ikke så stor som jeg hadde forestilt meg. Kildebruken var også utstrakt, som jeg var inne på tidligere benyttet avisene seg gjerne av så mange som seks kilder per artikkel. Disse funnene samsvarer med funnene i Retriever-analysen, hvor det kom frem at 61 prosent av mediene benyttet seg av to eller flere kilder i sin dekning av saken (Retriever 2010).

Til tross for den utstrakte kildebruken konkluderte Retriever-analysen også med at kildeutvalget var *ensidig*, noe jeg selv observerte i min gjennomgang av artiklene: Kildene ble i stor grad utvalgt for å formidle de tiltalte versjon av saken, og de kongolesiske kildene som uttalte seg snakket som oftest ikke på bakgrunn av *egne synspunkter*, men i kraft av sine yrker

som leger, advokater og dommere. I hovedsak viste dekningen altså en klar marginalisering av kongolesiske grasrotkilder, og mest oppsiktsvekkende; av kvinnelige kilder.

4.4. Oppsummering og refleksjoner

Hensikten med den foregående analysen har vært å danne meg et overblikk over dekningen i perioden 12. august til 31. oktober 2009. I henhold til nyhetskriteriene jeg presenterte i kapittel 3 kan det virke som om faktorer som *meningsfullhet* og *personifisering* var viktige forutsetninger for dekning i denne perioden; de to guttene utgjorde et “norsk element” i Afrika, og ga saken et ansikt. Dødsdommer og store erstatningskrav bidro nok også til at saken ble ansett som såpass seriøs at den krevde at norske medier engasjerte seg, som tilsier at saken tilfredsstilte kriteriet om *terskel* (Galtung og Ruge 1965: 66). Til tross for sakens alvor gjorde likevel underholdningselementet seg gjeldende i dekningen, noe som fremgikk av overskrifter med humoristisk tilsnitt, av varianten “Skulle redde pygmeer fra kannibaler” (Dagbladet, 18.oktober 2009). Hensikten med denne typen overskrifter må kunne sies å være å underholde, fremfor å *informere*, siden de medbringer lite nyhetsverdig og saksspesifikk informasjon.

I boken *Nyhetskriterier* trekkes blant annet de følgende kjennetegnene frem som betegnende for såkalt “tabloidjournalistikk”:

- Nyhetsstoff blandes med underholdning
- Ekstrem individorientering, i stedet for saksorientering
- Vektlegging av banaliteter og bisarre rariteter
- Fokus på det “dramatiske”
- Bruk av bilder fremfor ord

(Bakke i Allern 2001: 35)

Som jeg allerede har vært inne på har deler av løssalgssavisenes dekning sentrert seg rundt det underholdende, latterlige og banale, og har også hatt en tendens til å fokusere på personene

bak saken fremfor selve saken. Dagbladet og VG har også benyttet seg av en oppsiktsvekkende og til tider nærmest støtende bildebruk for å nøre opp under det “dramatiske” elementet ved saken: Et eksempel er det såkalte “blodbildet” som ble trykket i begge avisene, der en smilende og tilsynelatende lattermild Tjostolv Moland tørker opp den avdøde sjåførens blod¹⁹. Det faktum at så mange av disse kjennetegnene stemmer overens med mine observasjoner tyder dermed på at dekningen av saken har vært nokså “tabloid-preget”. Dette skyldes antageligvis at de to løssalgssavisene var de som dekket saken mest høsten 2009 (noe jeg vil komme nærmere inn på nedenfor).

De kvantitative funnene, sett opp imot den tematiske oversikten, tilsier at det skjedde et skifte i dekningen i løpet av første halvdel av september. Dette skyldtes antageligvis at mer informasjon om de to tilsa at de slett ikke hadde vært på en “uskyldig guttetur”, noe som var et direkte resultat av at avisene hadde mulighet til å gå mer i dybden på saken underveis i undersøkelsesperioden. Kanskje det mest overraskende funnet fra den kvantitative analysen var imidlertid det klare fraværet av kvinnelige kilder, og da spesielt av kvinnelige elitekilder. Sigurd Allern hevder at mange av verdens land fortsatt er preget av en tradisjonell, patriarkalsk kultur med lav kvinneandel i økonomiske og politiske institusjoner (Allern 2001: 187), noe som kan forklare nedprioriteringen av kvinnelige kongolesiske elitekilder. Men hva med nedprioriteringen av *norske* kvinnelige kilder? I en nylig undersøkelse²⁰ av kvinneandelen i nyhetsjournalistikken i 108 land viste funnene at kun 24 prosent av kildene som uttalte seg var kvinner, mot 76 prosent menn (Who Makes the News 2010). Her havnet Norge noe lengre opp på tabellen med 31 prosent kvinnelige kilder. Likevel uttalte relativt få av kvinnene i studien seg på bakgrunn av en slags *ekspertrolle* (Mosnes 2010), noe jeg også observerte i min egen analyse: Svært få av de kvinnelige kildene kunne karakteriseres som elitekilder som uttalte seg *i kraft av sitt yrke*. Til tross for at norske kvinners tilstedeværelse i arbeidslivet generelt har økt betraktelig de siste 30-35 årene, viser likevel en nylig analyse

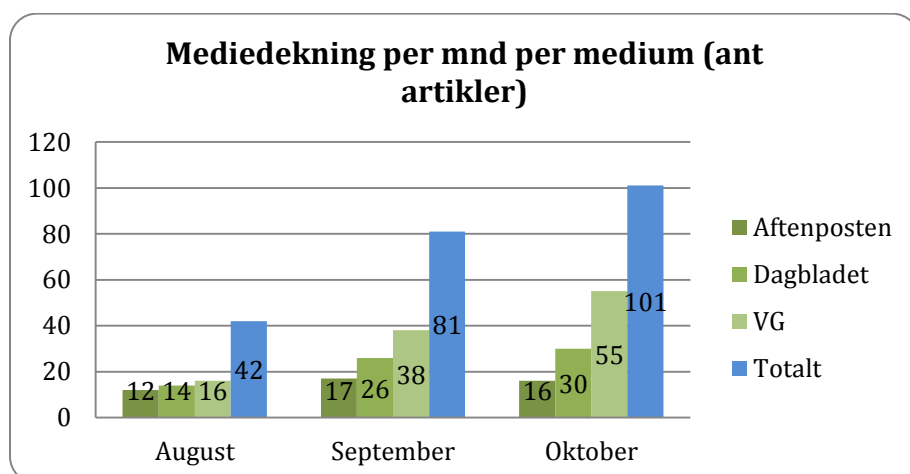
---

¹⁹ Bildet ble trykket i Dagbladet 12. august 2009, og i VG 18. august 2009.

²⁰ The Global Media Monitoring Project (GMMP) undersøker representasjonen av kvinner og menn i den internasjonale nyhetsjournalistikken, og ser både på bruk av kvinnelige kilder, kvinnelige reportere og kjønnsaspektet som tema i de analyserte artiklene. Undersøkelsen jeg henviser til her ble foretatt 10. november 2009, da 1281 aviser, TV-stasjoner og radiostasjoner i 108 land ble undersøkt. GMMP-studier har blitt foretatt fem ganger; i 1995, 2000, 2005 og sist i 2009/2010. Resultatene fra den siste undersøkelsen ble publisert 29. september 2010.

foretatt av Statistisk Sentralbyrå at kvinneandelen i lederstillinger fremdeles er relativt lav (SSB 2010). Dette kan være en mulig forklaring på det lave antallet kvinnelige elitekilder i denne saken, og i mediene generelt.

Avslutningsvis bør jeg påpeke at funnene også avdekket variasjoner hva angikk *mengden* dekning: Som man ser ut fra figur 3A (nedenfor) produserte de tre avisene tilnærmet lik mengde om saken i august måned, mens det lengre ut i undersøkelsesperioden var et klart overtall av artikler fra VG. Også Dagbladet økte sin dekning underveis, mens Aftenposten hadde tilnærmet likt antall artikler om saken både i august, september og oktober. Her må jeg imidlertid minne om at kun de to siste ukene i august inngikk i analysen: Dette indikerer at Aftenpostens dekning faktisk gikk *ned*, selv om den samlede pressedekningen av saken økte betraktelig i løpet av undersøkelsesperioden.

Figur 3A: Den totale mediedekningen fordelt på medier

Ulike markedsmessige profiler kan nok bidra til å forklare disse mengdeforskjellene: Til tross for at alle aviser må forholde seg til lesere som konsumenter og kunder, er nok markedsføring og salg en større del av journalistenes hverdag i løssalgsavisene Dagbladet og VG (Allern 2001: 213). Som abonnementsavis har Aftenposten et fast antall lesere, og er dermed kun avhengig av løssalgsinntektene som en biinntekt. For løssalgsavisene er det derimot viktig at forsidene hver dag skal oppmuntre til kjøp (Carat.no 2011), og derfor var det nok også viktigere for VG og Dagbladet å opprettholde lesernes interesse over en lengre periode.

Løssalgsavisenes salgsstrategi kan være en mulig årsak til at “oppsiktsvekkende kriminalsaker hører til løssalgsavisenes prioriterte beitemarker”, som Allern uttrykker det: Han viser til at Orderud-saken nærmest ble en slags daglig føljetong i norske tabloidaviser våren 1999, en sak som på død og liv *skulle* omtales, selv når det ikke var noe nytt å melde utover rykter og spekulasjoner (2001: 17). Noe lignende kan i så fall sies om Kongo-saken: Man kan jo for eksempel spekulere i hvorvidt VGs interesse egentlig lå i å avsløre guttenes bakgrunn og ærend i landet, eller om hovedhensikten bak avisens undersøkende journalistikk var å opprettholde interessen for saken i en “stille” periode ved hjelp av mange og sensasjonelt vinklede oppslag.

Kapittel 5. Analyse av artikkelmateriale

Hensikten med den foregående kvantitative oversikten har vært å skape et bilde av dekningens overordnede tone, kildebruk og tematiske endring underveis. Når jeg nå beveger meg over til å undersøke fem artikler mer inngående, er det for å undersøke hvordan diskursen *den enkelte* journalist har benyttet seg av bidrar til å nøre opp under, eller utfordre, koloniale forestillinger. Målet med den kritiske diskursanalysen er kanskje først og fremst å avdekke implisitt innhold i form av presupposisjoner (Fairclough 1995: 5); hva journalistene (og kildene) anser som “selvfølgeligheter”. Analyse av implisitt innhold tar også for seg hva som nevnes i artikkelen og hva som er fjernet (Fairclough 1995: 6): Hvilke kilder uttaler seg, og hvilke kunne ha gjort det, men ble marginalisert? Er det noe journalisten kunne ha skrevet om, men valgte å utelate? I tillegg er hensikten med analysen å se på hvilken betydning tiden og publikasjonen den enkelte artikkelen ble utgitt i (det Fairclough omtaler som “innholdets form”) har hatt for hvordan teksten har blitt skrevet (Fairclough 1995: 5).

Som jeg var inne på i kapittel 3 kan også motdiskursivt inspirerte journalister forsøke å utfordre veletablerte journalistiske arbeidsmetoder og rådende diskurser, ved å finne alternative måter å representere ”de andre” på. Dette kan gjøres ved for eksempel å gi ordet til marginaliserte grupper eller å formidle lokalbefolkningens versjon av en hendelse fremfor å velge en norsk vinkling. Imidlertid er det viktig å huske på at fremstillingen på ingen måte kun er opp til den enkelte journalist: Redaksjonelle restriksjoner, tidsbegrensninger, markedsmessige føringer og byråkratiske utfordringer i landet man rapporterer fra er alle faktorer som bevisst eller ubevisst kan legge sine føringer på det endelige produktet, noe den følgende analysen forhåpentligvis også vil vise.

Analysematerialet består av fem artikler, hvorav én er fra Aftenposten, to er fra Dagbladet og to er fra VG. Årsaken til at jeg har valgt to artikler hver fra VG og Dagbladet er rett og slett at de to løssalgsavisene hadde en klart større mengde dekning enn abonnementsavisen Aftenposten, noe som fremgikk av analysen i forrige kapittel. Formålet med dette utvalget er også å vise hvordan to forskjellige journalister innen samme avis kan velge ulik tilnærming til samme tema, samt å gi konkrete eksempler på hvordan dekningen endret seg underveis i tidsperioden. I tillegg har fire journalister bidratt til å oppklare eventuelle misforståelser ved å la seg intervju: Jørgen Lohne fra Aftenposten, Tore Bergsaker fra Dagbladet og Tor-Hartvig

Bondø samt Nilas Johnsen fra VG vil alle kommentere sine egne artikler og også gi innblikk i øvrige erfaringer fra DR Kongo. Som jeg nevnte i kapittel 2 har jeg utelukkende valgt å undersøke artikler som faller under kategorien *reportasje*.

5.1. Reportasjen – subjektiv, skildrende og stedsavhengig

Reportasjen er spesielt relevant som analysesjanger kanskje først og fremst på grunn av dens subjektive natur: I motsetning til objektivitetsidealet som preger journalistikken for øvrig er et kjennetegnende trekk ved reportasjen at den skal romme journalistens egne refleksjoner og skildringer (Steensen 2009). Ifølge Steen Steensen er reportasjens kommunikative formål å bringe informasjon tilbake til leserne, noe som fremgår av ordets opprinnelse “reportare”, som betyr “å bære tilbake” (2009: 53). Av dette uttrykket fremgår det klart at journalisten selv må reise ut for å være førstehåndskilde til en hendelse, for så å rapportere tilbake til leserne. Mer spesifikt kan man si at to grunnleggende forutsetninger for at en artikkel skal klassifiseres som en reportasje er at 1) journalisten er på plass og benytter seg av observasjon på stedet, og 2) at observasjonen og journalistens nærvær klart fremgår av teksten (Bech-Karlsen i Steensen 2009). Likevel finnes det en rekke eksempler på reportasjer der det er uklart hvorvidt journalisten egentlig har vært øyevitne til hendelsene: Steensen påpeker at en såkalt *rekonstruksjon*, der journalisten skildrer et hendelsesforløp scenisk som om hun faktisk var til stede, kan forlede leseren til å tro at journalisten har vært på steder hun ikke har vært. Tidvis går også journalister såpass langt at de rekonstruerer tanker og følelser til menneskene de skildrer, noe som nærmer seg fiksjon fremfor gjengivelse av fakta (Steensen 2009: 127-129).

Reportasjen utmerker seg imidlertid ikke bare ved at den er subjektiv i sin form og krever fysisk tilstedeværelse, men også ved at den ikke nødvendigvis tar for seg umiddelbare nyhetshendelser. En reportasje kan likevel *relatere* til en nyhetssak, ved at den fremstår som en slags oppfølgingsartikkel eller et portrettintervju med mennesker som figurerer i nyhetene (som for eksempel de to arrestantene i DR Kongo). Reportasjen skiller seg også fra nyhetsartikkelen ved at den ikke benytter den typiske ”omvendte pyramide”-strukturen: I stedet for å ta for seg det viktigste først er reportasjeingressen ofte en slags “teaser”, noe som fanger leserens oppmerksomhet og vekker nysgjerrighet. Reportasjen er som oftest lengre og benytter seg av mer litterære virkemidler som inngående skildringer, språklige bilder og

journalistens egne refleksjoner, enn den mer nøytralt vinklede nyhetsartikkelen. På grunn av dens frie struktur kan reportasjen være egnet til alt fra å opplyse og underholde, til å provosere eller oppfordre leseren til refleksjon (Eide 2002:75).

Steensen opplyser videre at reportasjer kan plasseres i diverse undersjangre: Mens stedet i seg selv er tema for *nyhetsreportasjen*, der journalisten drar ut for å overvære en begivenhet og rapporterer om det som har nyhetsverdi (nærmest som i en vanlig nyhetsartikkel), vil stedet i en *bakgrunnsreportasje* ikke benyttes utelukkende for å hente inn opplysninger, men også som åsted for refleksjon og undersøkelse. De to neste reportasjesjangrene kan nok sies å være journalistisk mer krevende, og særlig i *featurereportasjen* kommer journalistens personlige stemme, egne skildringer og sanseinntrykk sterkere frem. Det Steensen omtaler som en *dokumentarreportasje* benytter seg videre av alle de nevnte reportasjekarakteristikkene; den er undersøkende og gravende, fortellende i formen og benytter seg ofte av litterære virkemidler (2009: 54-57). Som den forestående kvalitative analysen skal vise, vil de fire utvalgte artiklene altså falle inn under flere av disse kategoriene.

I boken ”*De der nede*” – *reportasje utenfor allfarvei* undersøkes *utenriksreportasjen*, og da særlig reportasjer om ”de andre”, mer inngående. Her presenterer Elisabeth Eide til sammen ni tilnærminger som typisk benyttes av norske utenriksjournalister, hvor noen gjengis her:

Den første tilnærmingen omtaler Eide som *fugleperspektivet*: Såkalte ”fallskjermjournalister” daler ned i et område som for journalisten selv ofte er ukjent, med klare formål og gjerne tilsvarende forhåndsoppfatninger. Med verken tid eller ambisjoner til å foreta omfattende undersøkelser blir resultatet av disse ”hastesakene” ofte forenklete fremstillinger (Eide 2001: 18). Den andre kategorien omfatter reportasjer som konstruerer *fiendebilder*: I disse reportasjene blir lokalbefolkningens væremåte overdramatisert og presentert som mer ond og primitiv enn ”vår” væremåte. Dette er altså en form for *hierarkisering* av ”de andre” (2001: 18-19). Det tredje punktet, kalt *i-hodet-på-reporteren*, mener Eide er særlig fremtredende i reisereportasjer: Her får man først og fremst innblikk i journalistens egne tanker og opplevelser (og generaliseringer), mens subjektene han eller hun skildrer ikke gis talens rett. Slike reportasjer får gjerne et i overkant subjektivt tilsnitt, uten at dette nødvendigvis er tydelig for de leserne som ikke selv har vært i området (2001: 19). Et fjerde moment, som jeg har vært inne på flerfoldige ganger allerede, er tendensen til å velge en *norsk vinkling* på utenriksreportasjene. Dette innebærer alt fra å gi et falskt inntrykk av norsk innsats i utlandet

som større og viktigere enn den egentlig er, til kun å rapportere om hendelser der nordmenn er involvert (2001: 19-20). Videre beskriver punkt fem såkalte *elendighetsreportasjer* hvor nød og elendighet blåses opp og mer positive hendelser nedprioriteres, mens den sjettede kategorien omfatter reportasjer der ”de andre” blir marginalisert (*på-vegne-av-de-andre*) (2001: 20-21). Sist, men ikke minst, omtales den mest idealistiske reportasjetypen som *forsøk på å forstå*. I kapittel 3 omtalte jeg dette som en *symmetrisk annengjøringsprosess*, der reporteren søker en slags normalitet i møte med ”den andre”. Dette krever imidlertid mye tid og ikke minst empati og gode bakgrunnskunnskaper, og Spivak omtaler derfor et symmetrisk møte med den andre som ”et mål vi aldri vil nå, men alltid bør strekke oss etter” (Spivak i Eide 2001:23).

Retten til å representere er et privilegium som i all hovedsak tillegges *vestlige* journalister, noe jeg så vidt var inne på i kapittel 3. Dette skyldes at nyhetsstrømmen hovedsakelig beveger seg fra nord til sør, hvor større vestlige nyhetsorganisasjoner har stor kontroll over hva som dekkes, og hvordan (Eide 2002: 23). Det er med andre ord lite som tyder på at et pressekorps av lignende kaliber ville ha dukket for å dekke en norsk straffesak mot to kongolesere, og analysert norsk rettssystem, samfunn og kultur på denne måten for kongolesiske lesere. I hvilken grad norske journalister faktisk reflekterer over denne makten til å representere varierer imidlertid stort. I det følgende skal jeg forsøke å avdekke hvilke valg som ligger bak journalistenes fremstillinger – både av saken og av landet, og også gå inn på hvordan journalistene selv vurderer egen dekning.

5.2. Artikkel 1: ”Hjemme hos” Moland og French

Først ut blant de fem er en artikkel fra Aftenposten, publisert på side 12 og 13 i avisens utenriksseksjon ”Verden” den 20. september 2009. Artikkelen skildrer et møte med Moland og French kort tid etter at dommen i den første rettssaken var falt, og er skrevet av utenriksjournalist Jørgen Lohne, som til daglig jobber som avisens Midtøsten-korrespondent. Reportasjen er også akkompagnert av et bilde, tatt av journalisten selv, som viser to avmagrede og bleke versjoner av de dødsdømte guttene, sittende på hvite plaststoler utenfor cellen.

5.2.1. “-Det skal bli oppvask når vi kommer ut herfra” – Aftenposten, 20.09.2009

Handlingen i artikkelen legges til La Prison Centrale de Kisangani, fengselet der de to nordmennene soner straffen. Journalisten forteller om møtet med de to innsatte bak murene, som han har fått arrangert etter det han beskriver som ”en liten runde med forhandlinger” med en offiser, en politimann og fengselsdirektøren, som ender med at Lohne må betale en mindre sum til alle tre for å slippe inn. Vel inne bak murene gir journalisten detaljerte skildringer, både av de to tiltalte, som han beskriver som ”relativt sunne, veltrente og optimistiske”, situasjonen tatt i betraktning, og cellen de bor på, hvor de nakne murveggene er dekorert med slagord fra ”klubben” de to har startet; Expatriate Club Stanleyville Prison.

Lohne stiller også noen kritiske spørsmål til de to om deres generelle fremtreden og rolle i selskapet SIG Uganda. Blant annet vil han vite om årsaken til at de omtaler byen Kisangani som ”Stanleyville” er ut fra beundring for den omstridte ekspedisjonslederen Henry Morton Stanley, noe de svarer delvis bekreftende på, og på spørsmål om guttene vil medgi at de har opptrådt svært smakløst ved ”å arrangere rollespill med menneskelig tragedie som bakteppe”, svarer French at han er uenig i dette, da turen til Kongo kun var ment som research. Selve rollespillet skulle gjennomføres i Uganda, forsikrer French, og være i samme stil som ”Vær James Bond i London” og lignende arrangementer. Sistnevnte lover også at de to, når de en gang slipper ut fra fengselet, skal ta oppgjør med den hetskampanjen de mener norske medier og tidligere medarbeidere har utsatt dem for.

Jørgen Lohne, forfatteren av denne artikkelen, er en mann med lang fartstid som journalist og utenrikskorrespondent. Etter over 30 år i bransjen har han reist på oppdrag i DR Kongo ved flere anledninger, for eksempel under den oppskalerte konflikten i Øst-Kongo i 2008, der han blant annet intervjuet opprørslederen Laurent Nkunda og krigens sivile ofre. Lohne forklarer også at formålet med reisen i september 2009 ikke først og fremst var å intervju to dødsdømte nordmenn, men snarere å skrive en stor presentasjonsartikkel fra DR Kongo (”Krigen er over, folket plyndres fortsatt”, 19.09.2009). Dette indikerer at Lohne har en noe bredere plattform enn de mange journalistene som reiste til landet primært for å dekke saken: Ved at han har vært til stede i landet også i andre sammenhenger har han rukket å danne seg et inntrykk av landet, samt fått anledning til å intervju medlemmer av lokalbefolkningen. Det bekrefter også et inntrykk av Aftenposten som en avis som setter bakgrunnsstoff foran sensasjonalisme, og en avis som prioriterer utenriksstoff (selv uten en klar nasjonal link) høyt.

Sjangermessig vurderer jeg artikkelen som en *featurereportasje*²¹: Dette fremgår blant annet av at artikkelen innledes med en scenebeskrivelse (i motsetning til den typiske omvendte pyramide-formen), samt at journalisten trekker sammenhenger, gir inngående skildringer og reflekterer (Steensen 2009: 56). Kanskje den viktigste indikasjonen på at artikkelen kan karakteriseres som en featurereportasje er imidlertid at reporteren fremstår som ”et sansende og følede subjekt i teksten” (Steensen 2009: 55): Journalistens tilstedeværelse i teksten tydeliggjøres ved at han benytter pronomenet ”jeg”, og hans personlige meninger fremgår også av hans beskrivelser. Allerede i ingressen blir det tydelig for leseren at Lohne ikke støtter de dødsdømtes karakteristikker av kritikken mot dem som ”hets”²², og når journalisten beskriver cellen som ”ikke spesielt trang” er dette trolig en henvisning til tidligere artikler, der levekårene i fengselet har blitt skildret som uutholdelige.

Først og fremst kommer imidlertid Lohnes synspunkter frem i form av de skarpe spørsmålene han stiller arrestantene, som for eksempel i det følgende avsnittet:

«Congo Veterans - The Club Fights on», lyder nok et slagord med sort skrift på de slitte, grå celleveggene.

- Hvordan kunne dere finne på å planlegge rollespill med menneskelig tragedie som bakteppe?

- Si meg, har du vært mye i Afrika?

- Nok til at jeg vet litt om hvilke lidelser befolkningen i Øst-Kongo må utholde! Er dere ikke enige i at dere har opptrådt svært smakløst?

- Nei, turen til Kongo var bare ment som research. Selve rollespillet hadde vi planlagt å gjennomføre på The Sissi Club Uganda selv om «handlingen» var lagt til Kongo. Det skulle være i samme genre som andre «eventer» som arrangeres andre steder, for eksempel «Vær James Bond i London».

- Så hva var deres tilbud? «Vær Laurent Nkunda i Rutshuru»? (Nkunda er opprørsgeneralen som i fjor jaget regjeringshæren på flukt i Øst-Kongo og som nå er

---

²¹ Under sitatsjekk nevner Lohne at han er usikker på om han vil karakterisere reportasjen som en featurereportasje, fordi han skriver alle sine reportasjer på denne måten. Han mener det er slik utenriksjournalistikken i papirform overlever, ved at man skildrer, reflekterer og analyserer, fremfor kun å presentere fakta (som man blant annet kan få tilgang til via avisenes nettportaler).

²² Se artikkelens ingress i vedlegg 4.

fengslet i Rwanda, red.anm.)

- Nei! Rollespillet handler om en gisselsituasjon der FN-personell og en diplomat skal settes fri. Det er derfor vi har blå bereter og andre FN effekter blant utstyret vårt i Uganda, hevder Moland og French.

Utropstegnet og uttrykk som ”svært smakløst” vitner om irritasjon fra journalistens side over spørsmålet, kanskje særlig fordi han har reist såpass mye i Afrika. Lohne trekker også paralleller til landets historie og den øvrige situasjonen i DR Kongo, ved hjelp av henvisningen til menneskelig tragedie og opprørslederen Nkunda. Som jeg var inne på i forrige kapittel, har sikkerhetsselskaper som det Moland og French etablerte i Uganda i 2008 blitt benyttet av internasjonale selskaper som ønsker å verne om sin tilgang til landets rike mineralforekomster. Dagens sikkerhetsselskaper blir også ofte sammenlignet med leiesoldatvirksomheten som florerte på det afrikanske kontinentet på 1960-, 70- og 80-tallet, der hvite soldater ble rekruttert for å kjempe og ta del i en væpnet konflikt (Sæbø 2009). De tiltaltes tilknytning til denne bransjen kan altså tyde på at det ikke utelukkende er *drapet* som har vekket sterke reaksjoner hos befolkningen i Kisangani. Lohne bekrefter at han tror de tiltaltes yrke og uklare hensikt med reisen inn i landet har virket ytterligere provoserende på befolkningen i Kisangani:

Jeg håper jeg har skrevet det at de [den kongolesiske befolkning] har veldig dårlige erfaringer med alt som kan kalles hvite leiesoldater. Mobutu brukte den type soldater mot folket sitt, og de har jo denne kolonibakgrunnen, så det er klart at det er nok med på å gjøre stemningen veldig opphisset når det kommer en sak som denne (Lohne, intervju 15.april 2010).

Som jeg var inne på ovenfor er reportasjen, og kanskje spesielt featurereportasjen, en sjanger der det forventes at journalisten bruker personlig språk og trekker inn egne meninger og erfaringer (Steensen 2009). Siden denne reportasjen også er en slags presentasjonsartikkel av Moland og French er det derfor rimelig å anta at journalistens personlige oppfatning av de to har farget presentasjonen av dem. Selv mener imidlertid Lohne at det at han personlig tar avstand fra Moland og Frenchs holdninger skal ha gjort det enklere for ham å opprettholde en profesjonell distanse til sine intervjuobjekter:

Jeg skal ikke legge skjul på at det gjør det lettere å holde avstand til disse to det at de er så forskjellige fra meg og de fleste andre. Dette har ingenting med om de er

skyldige eller ikke, la meg understreke det. Men de står for en kultur og verdier som for oss er nokså fjerne. Jeg kan ikke forstå annet enn at de til en viss grad forherliger ”krigeren for en god sak” i Afrika. De snakker om ”Stanleyville” når de skal omtale byen de er fengslet i, de sier ”Rhodesia” når de snakker om Zimbabwe, og har etter min mening synspunkter som mange her i Norge vil synes er ekstreme og aparte (Lohne, intervju 15. april 2010).

Her ser man altså et eksempel på betydningen av *forskjell* i vurderingen av egen, og nasjonal, identitet (Hall 1997, Eide 2002). Ved at Lohne definerer Moland og French som *annerledes* enn seg selv og nordmenn flest er det altså mulig å skape en slags distanse mellom “dem” og “oss”. Deres holdninger anses ikke som ”typisk norske” og truer dermed ikke ”vår” identitet. Interessant nok har andre journalister pekt på nettopp det motsatte; at saken har vekket så mye oppmerksomhet i norske medier nettopp på grunn av de dødsdømtes identitet som *nordmenn*. I en kommentar i Dagbladet 3. september 2009 trakk for eksempel Marte Michelet frem det faktum at Norge som stat ble trukket inn i saken som erstatningspliktig; dette mente hun gjorde at mange nordmenn følte en personlig tilknytning til de tiltalte og saken (Michelet 2009). Plutselig var det snakk om “Norge mot DR Kongo”, ikke “Moland og French mot kongolesisk rettssystem”. I mange av artiklene har dessuten ordet “norsk” eller “nordmenn” blitt benyttet en rekke ganger, noe som muligens har bidratt til å forsterke det nasjonale elementet i denne saken. Uansett tyder dette utsagnet på at graden av sympati for de to har vært avhengig av hvorvidt “vi”, det norske folk, anser dem for å være en del av “oss”.

Mer interessant er kanskje Lohnes henvisning til “en kultur og verdier som ”for oss’ er ganske fjerne”. Her henviser han nok først og fremst til kolonialistiske verdier som de to forfekter ved sin bruk av navn som ”Expatriate Club Stanleyville Prison”. Bruk av betegnelsen ”Stanleyville” forklarer de med at de beundrer Stanley som oppdagelsesreisende, samt at de oppfatter at byen er mest kjent under sitt kolonialistiske navn. I en kommentar i VG trekker NRKs tidligere Afrika-korrespondent, Halle Jørn Hanssen, frem hvordan såkalte ”expatriates” har blitt oppfattet i DR Kongo:

Når det gjelder denne klubben de har etablert, så vil jeg minne om at expatriates, det vil si utlendinger i Kongo, helt fra de første europeerne kom til Kongos indre for 500 år siden og til denne dag, har vært forbundet med brutal atferd, vold og krenkelse av alt menneskelig (Hanssen, “Må i retten for Norge”, VG, 27. september 2009).

Arrestantenes bruk av dette begrepet kan forstås som et forsøk på å uttrykke *forskjell* og på denne måten kunne distansere seg fra den øvrige kongolesiske befolkningen: Moland og French vil vektlegge at de er *expatriates*, utlendinger, og dermed ikke som *dem*, kongoleserne. Kombinert med navnet ”Stanleyville” får klubbnavnet et kolonialistisk, og ikke minst hierarkisk tilsnitt. Eksempler på en form for *hierarkisk annengjøring* (Eide 2002: 38) ser man også andre steder i artikkelen, for eksempel i følgende avsnitt:

- *Vi blir bevisst svertet av folk som ønsker å ramme oss. Det er ikke alle som vil at vi skal komme levende herfra, sier Joshua French.*

- *Men dere har jo pleid omgang med disse menneskene i Uganda, til tross for deres tvilsomme rykte?*

Moland trekker på skuldrene: - Det finnes så mange slags skurker i Afrika.

Moland generaliserer her altså ut fra et fåtall mennesker (som han bevisst har omgått) i Uganda til et helt kontinents befolkning. Samtidig henviser kommentaren til en ”uuttalt selvfølgelighet” (Fairclough 1995: 5) (i alle fall i Molands egne øyne): en forenklet oppfatning av afrikanere som uærlige og kriminelle, sett opp imot ”vår” lovlydighet. Dette er en stereotypi som kanskje særlig blir benyttet i beskrivelser av ikke-vestlige og afrikanske innvandrere i Norge. Det at Moland viser til denne stereotypien er kanskje spesielt oppsiktsvekkende med tanke på hvilken forbrytelse de to faktisk er anklaget for.

Denne artikkelen kan ikke bare sies å være et produkt av avisen den ble publisert i, eller journalisten som har skrevet den, men også *tidspunktet for publikasjonen*. Det er med andre ord mye som tilsier at samme artikkel ikke ville ha stått på trykk en måned tidligere, da rettssaken fremdeles pågikk. I kommentaren i Dagbladet 3. september 2009 påpekte Marte Michelet at ”ingen journalister ønsker å bære ved til det kongolesiske aktorats bål”, noe som tilsier at avisene unnlot å gå inn på kritikkverdige forhold ved de tiltaltes oppførsel, i frykt for at avsløringer skulle oversettes og formidles tilbake til rettstribunalet i Kisangani og forårsake en forhåndsdømming. Som jeg var inne på i den kvantitative gjennomgangen, endret imidlertid de fleste journalistene syn på saken underveis: I tiden etter første domsavsigelse ble det publisert en rekke artikler som diskuterte hvorvidt de to nordmennene hadde forverret sin egen sak ved å vise manglende respekt for retten, og i tillegg var det et stadig økende fokus på deres forretningsvirksomhet i selskapet SIG Uganda fra september 2009 av, særlig etter at dommen falt 8. september. Det som imidlertid skiller denne reportasjen fra lignende artikler

som ble skrevet i samme periode, er at dette er én av de få artiklene jeg har kommet over der det klart fremgår av teksten at journalisten har stilt de tiltalte kritiske spørsmål, og ikke bare fremstår som kritisk *innstilt* til de to tiltalte.

Tidspunktet reportasjen ble publisert på vekker også oppmerksomhet fordi flere av avis- og tv-redaksjonene hentet sine utsendte journalister hjem mellom de to rettssakene. Dette fremgår blant annet av at Joshua French omtaler byen som ”velsignet stille” etter at de fleste norske journalistene hadde forlatt kongolesisk jord. I boken *Dekke verden! Lærebok i utenriksjournalistikk* peker Eide og Simonsen på at stadig færre mediehus har journalister stasjonert ute over lengre tid. Fallskjermjournalister reiser raskt fra område til område for å dekke de siste nyhetshendelsene (2009: 9), noe som kan resultere i forenklete fremstillinger (Eide 2001: 18). Den amerikanske historikeren Susan L. Carruthers hevder videre at denne formen for journalistikk er spesielt utbredt på det afrikanske kontinentet: Nedbemanningen av fast stasjonerte utenrikskorrespondenter har rammet landene her spesielt hardt, fordi antallet i utgangspunktet var svært lavt. Dette har ifølge Carruthers medført at kontinentet har blitt preget av såkalte ”stjernereportere”, som reiser fra det ene katastrofeområdet til det andre (Carruthers i Allan og Zelizer 2004). Dette illustrerer medienes *flokkmentalitet*; det som til enhver tid får oppmerksomhet i media er det “alle” er opptatt av, mens mindre profilerte hendelser og lengre prosesser nedprioriteres (Eide og Simonsen 2009: 9). Samtidig kan en slik situasjon karakteriseres som spesielt uheldig på et kontinent der innsikt i landenes historie er selve nøkkelen til å forstå dagens konflikter. I så måte skiller altså Aftenposten seg noe ut fra de øvrige norske mediene, fordi de har prioritert tilstedeværelse i landet også i perioder da det ikke har vært et element av norsk interesse i landet, og fordi de i dekningen av denne saken har prioritert analyse og publisering av bakgrunnsartikler vel så mye som dekning av nyhetshendelser (se kvantitativ analyse).

Hensikten med denne reportasjen var ifølge reporteren å gi et inntrykk av hvem de to dødsdømte nordmennene er, og hvordan de har det på cellen (Lohne, intervju 15. april 2010). Fordi artikkelens tema dreier seg om de to nordmennenes hverdag i fengselet er det ikke overraskende at Moland og French utgjør hovedpersonene i reportasjen, foruten journalisten selv. Lohne maler også et relativt komplekst bilde av de to; som sterke og humørfylte ”fightere”, men samtidig som noe blåøyde unggutter som ikke helt later til å ha forstått alvoret av situasjonen de har havnet i, eller sammenhengen mellom landets historie, deres eget yrkesvalg og lokalbefolkningens sterke reaksjoner. Relasjonen mellom de to skildres videre

som sterk, guttene påstår at de aldri har kranglet og skyldt på hverandre for situasjonen de har havnet i.

Lohne henviser også til enkelte kongolesere i artikkelen, som de tre fengselsansatte og nordmennenes medfanger, men ingen av disse gis talens rett. Nettopp fordi journalisten spesifikt uttrykker i intervjuet at de dødsdømtes handlinger har virket krenkende på lokalbefolkningen er det imidlertid naturlig å spørre: Ville det vært interessant også å la kongolesiske stemmer komme til orde i artikkelen? Til dette svarer Lohne:

Jeg tror faktisk artikkelen ville ha blitt bedre om jeg hadde fått gjort det [intervjuet noen i lokalbefolkningen]. Jeg kom dit på ettermiddagen og dro tidlig neste morgen, så jeg hadde litt dårlig tid, men jeg skulle absolutt ha prøvd det. Ikke at det er nødvendig ut fra presseetiske hensyn, men at det kunne gjort artikkelen bedre, dét tror jeg (Lohne, intervju 15. april 2010).

I forrige kapittel var jeg inne på utenriksjournalistikkens endring fra 1960-tallet og frem til i dag, spesielt med tanke på teknologiske nyvinninger: Dagens utenriksjournalister har et kontinuerlig press på seg til å levere materiale, fordi de gjerne leverer materiale både til papir- og nettutgave. Samtidig har internett som arbeidsredskap bidratt til at mye av jobben kan gjøres fra redaksjonen, og at journalistene derfor ofte har lite tid i landet de rapporterer fra (Brighton og Foy 2007, Eide og Simonsen 2009). Som jeg var inne på ovenfor kan slike tidsbegrensninger medføre at journalisten ikke rekker å sette seg inn i et lands historie og komplekse samfunnsforhold, og at dette fremgår av artikkelen i form av forenklede eller feilaktige fremstillinger (Eide 2001: 18). I andre tilfeller – som her – kan tidsbegrensninger føre til at man ikke rekker å intervju kilder som kunne ha bidratt med alternative synspunkter. Ifølge Lohne er det imidlertid ikke kun *mangel på tid* som har bidratt til ekskluderingen av kongolesiske kilder i deknningen av denne saken:

Flere kolleger har intervjuet enken, og det er for så vidt greit. Jeg gjorde ikke det under ankesaken, fordi det var åpenbart at folk kom dit for å selge historien sin, og jeg skiller veldig mellom det å betale meg frem (for å komme i posisjon) til å intervju og det å betale for en historie. Det å betale for en historie mener jeg vi ikke skal gjøre (Lohne, intervju 15.april 2010).

Senere i intervjuet kommer det også frem at Lohne faktisk *hadde* snakket med en kongolesisk kilde i forbindelse med denne reportasjen, nemlig sjefen for provinsens taxiforbund. Midtveis i samtalen brøt imidlertid forbundets kasserer inn, og forlangte 50 amerikanske dollar for intervjuet. Dermed mente Lohne at intervjuet ikke burde brukes, fordi det da var kjøpt og betalt for.

Korrupsjon (og tidsbegrensninger) kan altså bidra til å forklare hvorfor kongolesiske stemmer ikke fikk prioritet i denne reportasjen. Situasjonen illustrerer også et av de største problemene ved dekningen av denne saken og av DR Kongo for øvrig, nemlig det faktum at redaksjonelle retningslinjer mot korrupsjon gjør at kongolesiske kilder nærmest forsvinner fullstendig fra spalteplass. Dette er en vanskelig situasjon, fordi, som Lohne sier selv:

Jeg vil ikke at vi skal drive med den type betaling, men jeg ser det faktisk som uunngåelig hvis vi skal gjøre det vi er kommet for – nemlig å drive journalistikk (Lohne, intervju 15.april 2010).

Alternativet skisserer han som mye verre; at avisene lager seg retningslinjer som gjør at de ikke kan reise til landet i det hele tatt. I et slikt tilfelle påpeker han at det vil bli enda mindre dekning av den fremdeles pågående konflikten i DR Kongo, som for øvrig står oppført på listen over ti av verdens mest glemte kriser (Leger Uten Grenser, 2011).

5.3. Artikkel 2 + 3: Drapsdagen, time for time

De to neste artiklene tar for seg hendelsene rundt dagen da Abedi Kasongo ble drept, sett fra to forskjellige – og motstridende – ståsteder. Formålet med å velge to relativt like artikler fra samme avis er *ikke* å vurdere skyldspørsmålet, som jeg allerede i oppgavens første kapittel presiserte at ikke vil diskuteres i denne oppgaven. Snarere er hensikten å se nærmere på hvordan to journalister innenfor én og samme avis kan velge ulik tilnærming til samme tema. Som jeg var inne på i forrige kapittel har Dagbladet fått kritikk for sin dekning av denne saken, men spørsmålet er om denne kritikken nødvendigvis er betegnende for avisens dekning i sin helhet, eller om den enkelte journalistens alder og yrkeserfaring også påvirker fremstillingen.

Journalistene bak de to artiklene, Tore Bergsaker og Torgeir P. Krokfjord, oppholdt seg begge i DR Kongo i lengre perioder høsten 2009 for å dekke saken for Dagbladet. Av disse to kildene ønsket imidlertid ikke Krokfjord å stille som informant, til tross for at jeg som intervjuer tilbød meg å være svært fleksibel med hensyn til intervjudidspunkt og -sted. Uten at jeg kan spekulere for mye i hvorfor denne journalisten ikke ønsket å bli intervjuet, må jeg nok en gang kunne minne om at Dagbladets journalister har måttet tåle mye kritikk for sin dekning av denne saken. Én av disse artiklene som har blitt trukket frem som eksempel på énkildejournalistikk²³ og blitt kritisert for å dekke saken på de tiltaltes premisser²⁴ er nettopp Krokfjords artikkel, med tittelen ”-Sannheten om drapsdagen”.

5.3.1. ”-Jeg så Moland i hvitøyet da han hevet våpenet” – 12. august 2009

Den første av de to sakene ble publisert på side 2, 3 og 4 i Dagbladet 12. august 2009, to dager før den første rettssaken startet. Artikkelen skildrer et møte mellom journalist Tore Bergsaker og de to vitnene Gina Kepo og Kasimu Aradjabu, som sammen med Moland og French var passasjerer i Abedi Kasongos bil på drapsdagen. Journalistens møte med de to dokumenteres ved hjelp av et bilde av vitnene, som dekker nesten hele side 2 og 3. Bildet er tatt av fotograf Espen Røst, og viser to alvorlige gutter som kikker rett inn i kameraet.

Artikkelen forteller vitnenes versjon av hva som skjedde den skjebnesvangre dagen i mai 2009. Det ene av de to kongoleserne, Gina Kepo, fører ordet og forklarer at han ofte reiser distansen Kisangani-Bafwasende for å handle med klær og sigaretter. Denne dagen valgte han å haike med yrkessjåføren Abedi Kasongo, fordi han hadde hastverk og oppfattet at sjåføren ønsket å komme seg raskt av gårde. Aradjabu, på sin side, ble rekruttert som Kasongos hjelpesjåfør på den lange strekningen.

Underveis gjorde Kepo og Aradjabu følgende observasjoner av Moland og French: De fikk blant annet inntrykk av at de to nordmennene var lite villige til å la andre passasjerer sitte på, og la merke til at Moland holdt godt øye med en sort bag som lå ved føttene hans på lasteplanet. Første gang bilen stoppet oppfattet også Kepo at Moland trakk frem noe som

---

²³ Se Retrievers medieanalyse ”Norske mediers kildebruk i Kongo-saken” (2010)

²⁴ Dette ble blant annet trukket frem i VG-kommentaren ”Misforstått Kongo-kritikk”, 4. september 2009

lignet en instrumentveske, samt at French stakk en våpenlignende gjenstand i bukselinningen. Da bilen stoppet for siste gang 109 kilometer utenfor Kisangani skal de to nordmennene ha gått ut for å late vannet, snakket lavmælt seg i mellom, før Moland åpnet døren til førersetet og skjøt sjåføren. Ifølge vitnene rettet Moland deretter våpenet mot både Kepo og Aradjabu, før han og French lempet ut liket av sjåføren, satte seg i bilen og kjørte av gårde.

Denne artikkelen kan karakteriseres som en reportasje først og fremst fordi det er tydelig for leseren at Bergsaker har møtt de to kongolesiske guttene, noe som fremgår av følgende setning:

Sittende under et mangotre går de to vitnene Gina Kepo (27) og Kasimu Aradjabu (25) gjennom hele den dramatiske historien for Dagbladet.

Ut over dette er det imidlertid lite ved artikkelen som minner om en reportasje: Journalistens egen tilstedeværelse i teksten er på langt nær så tydelig som i Aftenpostens artikkel, ved at han verken skildrer sine omgivelser særlig inngående eller gir uttrykk for personlige meninger, og Bergsakers spørsmål til de to vitnene fremgår heller ikke av teksten. Artikkelen kan nok best karakteriseres som en *rekonstruksjon*, hvor journalisten scenisk skildrer bilturen som om han selv var til stede (Steensen 2009: 127-129).

Ifølge Steensen skal både journalist og kilde ideelt sett “fjernes” fra rekonstruksjonen, for ikke å ta fokus vekk fra selve hendelsesforløpet (2009: 130). I denne artikkelen henviser imidlertid journalisten til Kepos sitater, noe som gjør at reportasjen kanskje ikke fremstår som en rekonstruksjon i sjangerens typiske forstand. Samtidig gjør journalistens bruk av sitater at leseren har i minne at kildene kun forteller sin *versjon* av hendelsene, noe som lett kan gå i glemmeboken i tilfeller der journalisten benytter en slags allvitende fortellerstemme.

Bergsakers artikkel skiller seg altså fra de øvrige artiklene som har blitt publisert om drapsdagen først og fremst fordi den utelukkende tar for seg *vitnenes* versjon av hva som skjedde. Selv om jeg i den kvantitative oversikten bemerket at lokale kilder ikke har vært så underrepresenterte i dekningen av saken som først antatt, har de kongolesiske stemmene i mange tilfeller kun vært *supplerende* til de norske, og dermed ikke fremstått som ”nok i seg selv”. I denne artikkelen får man i tillegg inntrykk av at vitnene uttaler seg relativt fritt og uavbrutt om hvordan de opplevde drapsdagen, ved at journalisten siterer Kepo direkte, i stedet for å ta en allvitende rolle og uttale seg *på vegne* av kildene (Eide 2002:186).

Tidspunktet artikkelen ble publisert på (to dager før første rettssak) kan imidlertid bidra til å forklare hvorfor Bergsaker var én av få journalister som intervjuet vitnene: Da rettssaken startet 14. august 2009 hadde plutselig Kepo og Aradjabus status blitt endret fra ”vitner” til ”informanter”, noe som tilsa at de slapp å snakke under ed og som gjorde det mulig for dem å gå til sivilt søksmål mot nordmennene. Dette mente mange norske journalister svekket deres troverdighet, og valgte derfor ikke å intervju vitnene. Selv oppfattet Bergsaker de to som pålitelige kilder, spesielt fordi de – i motsetning til Moland og French – ikke har endret sin forklaring underveis:

De har holdt fast ved samme versjon. Jeg har til og med sett et videoopptak som ble tatt. De forklarte seg til en lokal tv-stasjon der, da var det Kasimu som forklarte seg. Det gjorde han 12. eller 13.mai [2009], like etter at drapet hadde skjedd, da var det så å si den samme historien. Det var detaljer her og der som ikke var med, men det var ikke noe motstridende noen steder, og de har holdt seg veldig til det (Bergsaker, intervju 11. mai 2011).

Flere av de norske journalistene ønsket heller ikke å intervju de to kongolesiske vitnene fordi de krevde penger for å uttale seg til norsk presse. Aftenpostens Jørgen Lohne er blant dem som har gjort seg opp en klar formening om i hvilke situasjoner man som journalist bør unngå å betale, noe jeg var inne på i analysen av forrige artikkel. Bergsaker er tydeligvis ikke av samme oppfatning, og forteller under intervjuet at vitnene fikk noen dollar av ham hver for å uttale seg om saken. Dette har han ingen betenkeligheter med:

Ja, alle som gjør noe for deg forventer å få noe tilbake, men i all hovedsak vil jeg si det er småpenger i vår målestokk. Hvis noen sitter og snakker med deg i en time blir de veldig glade hvis de får ti dollar (Bergsaker, intervju 11. mai 2011).

I kapittel 3 var jeg inne på det faktum at norsk giverglede ofte blir oppfattet som en form for ”godhet” (Gullestad 2007, Eide og Simonsen 2009). I denne kommentaren definerer journalisten i tillegg pengegevarene som ”småpenger i ’vår’ målestokk” og spesifiserer at ”de’ blir veldig glade hvis de får ti dollar”, noe som gjør at kongoleserne plasseres hierarkisk under ”oss”, som *takknemlige mottagere*. Denne karakteristikken blir dessuten noe upresis, med tanke på at betalende journalister som oftest har en egen agenda, og dermed ikke utelukkende gir penger ut av omsorg og ut fra et ønske om å ”hjelpes”.

Bergsakers uttalelser viser uansett at han har gjort seg opp et inntrykk av DR Kongo som land, noe som tyder på at han har tilbrakt en del tid i landet. Journalisten bekrefter at han har vært i DR Kongo hele syv-åtte ganger siden våren 2009, riktignok kun i forbindelse med saken, samt at han i løpet av sin 16 år lange karriere i Dagbladet (per 2011) har besøkt flere land på det afrikanske kontinentet. Bergsakers inntrykk av DR Kongo er at *det er et vakkert og spennende land, men med en tragisk historie* (Bergsaker, intervju 11. mai 2011). Han oppfatter også landet som underutviklet, men ikke på lik linje med andre afrikanske land:

Jeg har vært i andre lite utviklede land som Sudan og Etiopia og de landene er underutviklet fordi det aldri har blitt noen ordentlig utvikling der. Men Kongo er jo et land som til en viss grad var ganske utviklet, men med store mangler like fullt, for femti år siden da det var et kolonistyre der. Men så har det skjedd et voldsomt forfall som har gjort at landet mer eller mindre har gått i oppløsning.(...) Hvis man skal gi en kort oppsummering tror jeg det inntrykket nordmenn sitter igjen med av Kongo er: Det er et krigsherjet land, der ingenting fungerer, og det er egentlig et riktig bilde. Alt er råttent.

-Men da bør man kanskje gå tilbake og se på hvorfor det er slik? (Min kommentar.)

Selvfølgelig. Men det er et land i fullstendig forfall (Bergsaker, intervju 11. mai 2011).

Som jeg var inne på i kapittel 3 er mangel på “utvikling” og sivilisasjon en karakteristikk som ofte blir trukket frem i vestlig representasjon av afrikanske land. Bak et slikt syn ligger en forenklet oppfatning om at vestlig intervensjon må til for at utvikling skal finne sted, og at *de* trenger *vår* hjelp for at samfunnet skal fungere (Said 1978, Hall 1997, Eide 2002). Uten at man kan tillegge Bergsaker en slik oppfatning, vitner journalistens kommentar om at han er mer opptatt av de faktiske forhold enn hva landets forfall egentlig *skyldes* (kolonial undertrykkelse, ressursberøvelse, korrupsjon og etniske konflikter).

Fordi denne saken faller under kategorien rekonstruksjon, fremgår ikke journalistens spørsmål til vitnene av artikkelen. Som jeg var inne på i begynnelsen av denne analysen, har heller ikke journalisten benyttet seg av omfattende skildringer, og henviser nesten utelukkende til kildenes egne sitater. På grunn av dette er det vanskelig å trekke noen konkrete slutninger om relasjonen mellom journalist og kilde, eller journalistens subjektive mening. Hvilke av Kepos sitater Bergsaker velger å trekke frem, og journalistens valg av ord, sier likevel noe om

hvilket inntrykk han ønsker å etterlate leseren med. Overtro og rase er elementer som blir trukket frem flere ganger i løpet av artikkelen, som for eksempel i det følgende sitatet:

—«Åndene vil ikke at dere skal reise» sa en av dem som dyttet, men etter få meter startet motoren. Den lød fint og hvitingene roet seg.

Andre steder i artikkelen spesifiseres det at Abedi Kasongo skulle ”kjøre to hvitinger”, samt at Kepo ”begynte å be og skrike” da han oppdaget liket som lå på bakken. Først og fremst viser vitnenes henvisning til ”hvitinger” at stereotyper og forenklete fremstillinger ikke nødvendigvis er et *vestlig* fenomen: Antropologen James G. Carrier omtaler ikke-Vestens stereotypiske representasjoner av Vesten som *oksidentalisme*, et slags motstykke til Edward Saids orientalisme-begrep (Carrier i Eide 2002: 21-22). I en kommentar på egne nettsider peker Thomas Hylland Eriksen på det faktum at ordet “neger” er lite informativt: Det antyder at en kenyaner og en newyorker har noe til felles, og utelater andre identitetsskapende faktorer som nasjonalitet, språk, kultur og religion (Hylland Eriksen 2006). Det samme kan i så fall sies om motstykket “hviting”: Selv om begrepet ikke vekker de samme assosiasjonene til kolonialisme og andre former for rasebetinget undertrykkelse, kan vitnets henvisning til dette begrepet også sies å være reduksjonistisk, ved at nordmennene *blir* sin hudfarge.

Vestlige stereotyper av ikke-vestlige mennesker som overtroiske, svært religiøse og ekstremt emosjonelle er noe postkolonial litteratur har satt spesielt søkelys på. Som jeg var inne på i kapittel 3 presenteres disse trekkene gjerne som et motstykke til “vår” rasjonalitet og følelsesmessige tilbakeholdenhet (Said 1978, Hall 1997, Eide 2002). I denne artikkelen fremgår kildens overtro og religiøsitet av henvisningen til ånder og bønn, mens opplysninger om at Kepo var livredd, fikk gåsehud og begynte å skrike understreker hans sterke følelsesmessige reaksjoner. I den øvrige dekingen av saken har det også blitt gjort lignende henvisninger til overtro og offentlige følelsesutbrudd: For eksempel ble det i flere av avisene gjort et poeng ut av at enken skrek og gråt under rettssaken, noe forskningssjef i Fafo, Morten Bøås, mente ble trukket frem fordi det fremsto som *eksotisk* for norske lesere. Ifølge Bøås er det slett ikke uvanlig at pårørende har tilsvarende reaksjoner i norske rettssaker, men da er mediene som oftest varsomme med å omtale det. Fafo-forskeren mente dette ble trukket frem fordi sensasjonelt vinklede oppslag selger aviser, og fordi en slik vinkling “er lettere enn å informere om hva som faktisk foregår i Kongo” (Bøås i Sæbø 2009).

Fordi en rekonstruksjon skildrer et hendelsesforløp fra en tilsynelatende allvitende fortellerposisjon, mener Steensen at det er spesielt viktig at journalistens arbeidsmetoder synliggjøres i teksten. Bruker for eksempel journalisten tolk i intervju med sine kilder, bør dette presiseres, mener han (Steensen 2009: 145). Under intervjuet bekrefter Bergsaker at han hadde med seg en oversetter under samtalen med Kepo og Aradjabu, på grunn av begrensede franskkunnskaper. Dette er altså noe journalisten kunne ha nevnt i artikkelen, fordi det kan ha hatt en viss innvirkning på fremstillingen: Ved bruk av tolk er det alltid en viss fare for at misforståelser oppstår, eller at noe går tapt i oversettelsen fra fransk til engelsk, og så fra engelsk til norsk.

Som den foregående analysen har vist, er denne artikkelen et eksempel på énkildejournalistikk, ved at kun én side av hendelsene blir presentert (Retriever 2010): Øvrige kongolesere som også observerte Moland og French langs landeveien og på åstedet²⁵ blir henvist til, men ikke intervjuet av den norske journalisten. De utpekte drapsmennenes handlinger blir også beskrevet inngående av de to vitnene, uten at journalisten intervjuer de tiltalte og setter de to versjonene opp imot hverandre²⁶. I stedet henviser Bergsaker til at de to nordmennene avviser vitnenes forklaring på det sterkeste, og hevder det var at Kepo og Aradjabu selv (med hjelp fra en væpnet bande) som sto bak drapet. Ifølge journalisten hadde han imidlertid en klar hensikt med å skrive reportasjen på denne måten. Tanken var å publisere en artikkel som tok for seg vitnenes versjon av hva som skjedde den 5. mai 2009, for så å gi de tiltalte tilsvarende rett på et senere tidspunkt:

Det var ideen, ja. Jeg lagde den første artikkelen, der Kepo og Aradjabu fortalte hele historien om det dramatiske som skjedde, og så var tanken at Moland og French også skulle fortelle den samme historien slik de opplevde det (Bergsaker, intervju 11. mai 2011).

Resultatet av det sistnevnte er altså Krokfjords artikkel, publisert knappe to uker senere.

---

²⁵ Derav Bergsakers karakteristikk av de to som “hovedvitner”.

²⁶ Dette ble gjort i VG-artikkelen “Hvem snakker sant?”, publisert 28. november 2009.

5.3.2. ”-Sannheten om drapsdagen” – 25. august 2009

Den andre av Dagbladets to artikler ble publisert 25. august 2009, midt under den første rettssaken, og tar for seg de tiltaltes versjon av hva som skjedde 5. mai 2009. Den dobbeltsidige artikkelen har også en bildeillustrasjon, som viser de to norske guttene på vei inn i rettssalen med en rekke uniformerte vakter rundt seg. I likhet med forrige artikkel står Espen Røst oppført som fotograf, men bildet er altså tatt i forbindelse med rettssaken, og ikke i forbindelse med reportasjen. Intervjuet ble også slått opp som avisens forside denne dagen, med samme overskrift som artikkelen.

Artikkelen innledes med et utsagn om at de tiltalte har mistet all tillit til den kongolesiske rettsinstansen, og derfor velger å fortelle sin versjon av hendelsene til Dagbladet. Nordmennene forklarer at de var på guttetur i DR Kongo, og hadde besøkt flere byer i landet da motorsykkelen de hadde tatt seg frem på plutselig kapitulerte. Derfor bestemte de seg for å finne skyss tilbake til Kampala, hovedkvarteret for sikkerhetsselskapet SIG Uganda og deres ”hjemby” på det afrikanske kontinentet, for å forsøke å få sykkelen reparert.

Hendelsene rundt selve drapet fremstår som noe mer diffuse enn i Kepos forklaring: Ifølge French sto de to langs grøftekanten noen meter foran bilen da de hørte Kepo og Aradjabu hoppe av lastep Janet, og oppfattet lyden av et skudd. Guttene la deretter på sprang, før French ble overmannet det journalisten omtaler som en ”mørkhudet motstander” og ble lagt i bakken. Ifølge de to nordmennene befant det seg på dette tidspunktet flere mennesker ”ute i bushen” på begge sider av veien. Omsider klarte French å kjempe seg løs, og de to tok bilen fatt på vei østover, i retning byen Nia-Nia. Etter å ha blitt jaget av ”bevæpnede desperadoer” og å ha flyktet til fots i flere dager ble French omsider pågrepet 9. mai. Moland overga seg frivillig tre dager senere.

I likhet med forrige artikkel kan man definere denne artikkelen som en *rekonstruksjon*. Journalisten var ikke til stede under bilturen eller flukten, men gjengir hendelsene scenisk som om han var det, og går også et stykke lenger enn sin kollega i å skildre de tiltaltes omgivelser og opplevelser på en inngående og levende måte. Som jeg var inne på i analysen av forrige artikkel, er målet med en rekonstruksjon ifølge Steensen å fortelle en så nær og engasjerende historie som mulig, noe journalisten oppnår ved å ”fjerne” seg selv fra teksten, slik at leseren kommer nærmere selve hendelsene (Steensen 2009). Dette er nok også

Krokfjords hensikt, der han forsøker seg på en slags allvitende fortellerstemme i sin rekonstruksjon av hendelsene:

French hørte at Kepo og Aradjabo hoppet av lastepланet. Og plutselig var helvete løs. De hørte et skudd. Det var omkring en meter mellom bilen og grøfta, og French mente det var her skuddet kom fra.

«What the fuck», tenkte han.

I tilfeller som ovenfor, der journalisten skildrer både sanseinntrykk og tanker, kan det være vanskelig for leseren å skjelne fakta fra ren fiksjon. Er henvisningen til Frenchs tanker et resultat av kildens gjenfortelling av hendelsen, eller er det noe journalisten selv har spekulert seg frem til? Ifølge Steensen er det å skildre intervjuobjektens tanker og følelser å gå utover ens grenser som journalist, fordi leseren blir usikker på hvilke karakteristikk som kan tillegges kilden og hvilke som er et produkt av journalistens egen innlevelse og fantasi. Dette er kanskje en av de største utfordringene ved å benytte rekonstruksjon som metode; nemlig at kildenes *subjektive* opplevelser lett blir omdannet til tilsynelatende *objektive hendelser* (Steensen 2009: 132). Det mest tydelige eksempelet på dette er karakteristikken av de tiltaltes forklaring som ”sannheten”. Til tross for at tittelen har sitatstrek, og det i ingressen henvises til at de tiltalte ”forteller historien fra drapsdagen”, skaper overskriften inntrykk av at de tiltaltes versjon av hendelsesforløpet er en *objektiv virkelighet*. Det faktum at journalisten benytter en allvitende fortellerstemme, slik at hans egne uttrykk og de tiltaltes sitater går i ett, samt at det ikke fremgår av teksten at journalisten har stilt sine to kilder kritiske spørsmål, nører opp under dette inntrykket.

Bergsaker opplyser at Krokfjord var hans avløser da han selv, etter flere uker i DR Kongo, pakket sakene og vendte hjemover rundt 15. august 2009. En del av ”opplæringen” da Krokfjord ankom Kisangani var ifølge Bergsaker å *sette ham i kontakt med de riktige personene “der nede”* (Bergsaker, intervju 11. mai 2011). Disse kildene gjorde imidlertid ikke Krokfjord bruk av i denne artikkelen, også her henviser journalisten utelukkende til én versjon av hendelsene. Nettopp fordi man i en rekonstruksjon benytter en slags allvitende (og tilsynelatende nøytral) fortellerstemme, er det ifølge Steensen spesielt viktig at man kontakter flere kilder som kan fortelle et sammenfallende hendelsesforløp. I tillegg påpeker han at rekonstruksjon som oftest brukes som metode i tilfeller der det ikke er *kontroversielle*

opplysninger som formidles (2009: 135). I dette tilfellet må man kunne innvende at det i aller høyeste grad er kontroversielle opplysninger som oppgis, fordi det er snakk om et drap, og fordi et helt annet hendelsesforløp ble gjengitt i Bergsakers artikkel om samme tema.

Bergsaker beskriver videre sin yngre kollega som en ”Afrika-entusiast”. Nøyaktig hva han legger i dette begrepet er uklart, men Krokfjords diskurs vekker assosiasjoner til *Mørkets Hjerte* (Conrad 2002). Flere journalister har eksplisitt pekt på at klassikeren har blitt brukt som referanseramme i deknningen av denne saken, og hevder at landet har blitt fremstilt som et farlig og mystisk sted, med en fiendtlig innstilt befolkning ²⁷. Denne måten å spille videre på en betydning eller oppfatning som ble opprettet i en annen tekst (i dette tilfellet *Mørkets Hjerte*) omtales av Fairclough som *intertekstualitet* (1995: 14-15).

Hendelsesforløpet i denne reportasjen fremstår altså som to hvite menns kamp mot det usiviliserte og primitive. Drapet og den påfølgende flukten gjengis som et spenningsdrama i eksotiske og farlige omgivelser, en fortelling om ”oss” mot ”dem” i ”det mørke Afrika”. Dette fremgår av henvisninger til nordmennenes flukt fra menn med macheter, biljakt, mennesker som beveger seg ”i bushen” etter mørkets frembrudd og ”mørkhudede motstandere”. Et eksempel ser man i følgende avsnitt:

De ankom etter noen kilometer en liten landsby, og gikk ut for å finne vann. Da var den blå lastebilen der igjen. Denne gangen kom det flere menn hoppende ut. De hadde macheter og våpen.

French ropte mot Moland, og hoppet inn bak rattet. En u-sving seinere var de to i vill flukt vestover – innover i landet igjen – vekk fra de bevæpnede desperadoene. Flere skudd ble avfyrt mot nordmennene, men ingen traff.

Spenningsaspektet ved denne saken, og ikke minst underholdningsaspektet, er med andre ord noe som vektlegges sterkt i denne artikkelen. Tiltrekningen til ”det farlige og mystiske Afrika” er også noe som fremgår i enkelte av de tiltaltes sitater, som dette:

---

²⁷ Eksempler på artikler hvor dette har blitt tatt opp er: ”Tilbake til Mørkets Hjerte”, VG, 3. september 2009, ”Journalister i Mørkets Hjerte”, Verdensmagasinet X, 26. august 2009 og ”Trøbbel i Afrika”, Adresseavisen, 19. februar 2011.

–Det er fascinerende å se hvordan historien manifesterer seg i kulehull og ødelagte bygninger. Også har du Kongo-elva – og de eneste hotellene i mils omkrets som er ok å bo på, forklarer Joshua French.

DR Kongos blodige historie, svært forenklet oppsummert som et åtti år langt brutalt kolonistyre, et tretti år langt diktaturregime, og en ti år lang borgerkrig i nyere tid, beskrives altså av French som ”fascinerende”. Dette vitner om at arrestantene ikke helt har tatt innover seg hvilke lidelser den kongolesiske befolkningen faktisk har blitt utsatt for, noe Lohne indirekte også er inne på i sin artikkel.

Journalistens fremstilling av hendelsesforløpet som et fluktdrama i eksotiske og fryktinggytende omgivelser kan nok ikke utelukkende tillegges journalistens eventuelle personlige interesse for ”det mørke Afrika”, eller de tiltaltes forenklete beskrivelser, men antageligvis også avisens tabloide profil. Førstesideoppslaget denne dagen lokket for eksempel med følgende underoverskrift: ”Nå forteller Kongofangene sin egen historie EKSKLUSIVT: Tjostolv Moland og Joshua French forteller om skuddene, blodbildet og flukten i jungelen”, og også i Bergsakers artikkel henviser journalisten til at ”hovedvitnene for første gang forteller hele sin historie”, samt at de ”går gjennom hele den dramatiske historien for Dagbladet”. Dette kan tyde på at redaksjonelle føringer og en mediespesifikk sjargong preger journalistenes diskurs vel så mye som faktorer som journalistenes personlige interesser, alder og erfaring. Denne ”tabloide tankegangen” fremgår også av Bergsakers forklaring om hvorfor han tror nettopp *denne* saken har vekket så mye oppmerksomhet i Norge:

(...) Som sak er det et eneste stort drama. Det er et krimdrama, det er et personlig drama med disse to guttene, det er et diplomatisk drama mellom Norge og Kongo, et spiondrama (det handler jo om beskyldninger om etterretning og spionasje), det er et familiedrama. Det er altså drama på veldig mange plan. Det er helt ned til Joshuas kjæreste som sitter igjen i Oslo og helt opp til Støre som diskuterer dette på møte i FN (Bergsaker, intervju 11. mai 2011).

Bergsakers forklaring står i kontrast til Jørgen Lohnes tanker om hvorfor saken har blitt ansett som viktig. Aftenposten-journalisten mener saken har vært spesiell først og fremst fordi det er snakk om dødsstraff, samt at de to sitter i *et fengsel som er opprettet av en kolonimakt for å plage en kolonisert befolkning* (Lohne, intervju 15. april 2010). Disse forholdene mener han

har gjort situasjonen akutt, og har krevd at norske medier har engasjert seg for å sette saken på dagsorden. De to forklaringene kan altså tyde på at de forskjellige avisene har hatt noe ulike hensikter i sin dekning av saken; mens Aftenpostens motiv ifølge Lohne har vært å oppfordre norske myndigheter til handling, har Dagbladets mål kanskje først og fremst vært å tilfredsstille lesernes ønske om underholdning, ”drama” og spenning – og selvfølgelig å oppnå et markedsmessig mål om å selge flest mulig aviser.

Sist, men ikke minst, bør det nevnes at også denne artikkelen må sies å være et produkt av tidsrommet den ble publisert i. Som jeg poengterte i den kvantitative oversikten kunne om lag 90 prosent av artiklene som ble publisert i løpet av de to siste ukene i august 2009 plasseres under klassifiseringen ”sympatisk holdning”. Dette skyldtes i stor grad at mediene, som Helge Rønning påpekte i sin kommentar til NRK 27. august 2009; ” tok tak i rettssaken og ikke saken” (Bergmo og Thelle 2009). Først da dødsdommene var et faktum og norske myndigheter var engasjert i saken turte norske journalister å ta tak i det egentlige temaet; nemlig hvorfor de to egentlig hadde reist inn i landet. Det hører med til historien at Krokfjord selv avslørte guttenes forklaring om guttetur som løgn om lag en måned senere, i artikkelen ”Kongofangene innrømmer at de var på oppdrag” (Dagbladet, 27. september 2009).

5.4. Artikkel 4: ”Kaos” i rettssalen

Den første av VGs to artikler skildrer reporter Tor-Hartvig Bondøs opplevelse av det å være til stede i rettssalen under de innledende dagene av første rettsrunde. Artikkelen har blitt utvalgt på bakgrunn av det faktum at *måten rettssaken ble gjennomført på* vekket svært stor oppmerksomhet i første rettsinstans, noe som overskygget dekningen av selve saken (Bergmo og Thelle 2009). Derfor er det naturlig at minst én av artiklene i mitt utvalg representerer denne delen av dekningen. Bondø var også i Kisangani i til sammen to og en halv måned høsten 2009, og har latt seg intervju om sine inntrykk og erfaringer.

5.4.1. “Skal jeg dømmes uten å skjønne hva jeg blir dømt for?” – VG, 19. august 2009

Saken sto på trykk i VGs papirutgave 19. august 2009, og henviser til tolkeproblemer og tidsforsinkelser i rettssalen, som til de tiltalte (og journalistens?) frustrasjon hindrer selve rettssaken å komme i gang. Artikkelen er publisert over to sider, hvor et bilde av de to nordmennene, tatt av fotograf Kristian Helgesen, dekker hele side 6 og halve side 7. Bildet viser to medtatte gutter, iført samme klær som de ble arrestert i over tre måneder tidligere, stående foran det militære tribunalet i Kisangani.

Reportasjen tegner et bilde av det Bondø omtaler som “et juridisk og språklig kaos i retten”. Journalisten forteller at når retten omsider blir satt to timer etter planlagt tidspunkt på rettens andre dag, er en ny tolk på plass etter at den første hadde unnlatt å gjøre jobben sin dagen før. Det vedtas også at begge tolkene skal avgi ed, noe den nyankomne oversetteren nekter, og stormer ut. Dermed følger en periode med manglende tolking, og tolking til noe journalisten beskriver som “folkeskoleengelsk”, før Moland omsider får nok og i frustrasjon utbryter: “Skal jeg bli dømt uten å skjønne hva jeg blir dømt for?” Først i rettssakens siste time, når en tredje tolk kommer på plass, kan de tiltalte følge forhandlingene på det journalisten omtaler som “en tilnærmet flytende engelsk med en klar fransk aksent”. Småarkastisk avrunder Bondø reportasjen med å vise til at man ikke før torsdag morgen (to dager senere) vil få vite når dommer Yatikeke mener at *selve rettssaken* kan begynne.

I motsetning til de øvrige reportasjene i utvalget mitt, fremstår den overnevnte reportasjen som en *nyhetsreportasje*. Dette fremgår av at det er selve hendelsene i rettssalen som står i fokus; stedet i seg selv er tema for reportasjen, og journalisten rapporterer om det som har nyhetsverdi (Steensen 2009: 54). På denne måten minner saken en vanlig nyhetsartikkel. Artikkelen fremstår likevel som en reportasje i kraft av at Bondø er fysisk til stede i rettssalen, og i tillegg observerer og reflekterer over det han opplever (Eide og Simonsen 2009).

Som sammendraget tilsier, er det utelukkende formalia rundt gjennomførelsen av rettssaken som vies oppmerksomhet i Bondøs artikkel. De mer saksspesifikke argumentene som ble fremsatt i retten blir altså ikke sitert av journalisten, og leseren får inntrykk av at det ikke skjedde noe som helst i løpet av disse to første dagene av rettssaken. I alle fall lite annet enn “kaos” og kuriøse hendelser, noe det følgende avsnittet illustrerer:

Molands fortvilelse ender i en verbal batalje mellom forsvarer og aktor Bualamundu.

Han har tidligere tatt dansetrinn på scenen for å understreke hvordan han synes forsvarer Kibambe oppfører seg når han snakker til retten. Nå river han en bunke forklaringer fra Joshua French opp fra bordet foran seg, og vifter mot dommerne med dem.

Journalistens henvisning til “dansetrinn på scenen” illustrerer hvor tåpelig og useriøs han anser rettssaken for å være. Denne latterliggjøringen og fokuseringen på *gjennomførelsen av rettssaken* (i stedet for selve saken) var imidlertid noe som var betegnende for dekningen i denne perioden, noe jeg har vært inne på gjentatte ganger. Reporteren forutsetter også at leseren kjenner til de tiltalte og saken fra før, ved at han verken gir noen innføring i hvem de to er eller hvilken forbrytelse de to er tiltalt for. Dette illustrerer sakens personfokus og guttenes økende “kjendisstatus” (Galtung og Ruge 1965, Brighton og Foy 2001): på dette tidspunktet var de tydeligvis såpass kjent for den norske befolkningen at journalisten mente de ikke trengte noen introduksjon.

Videre fremgår det av artikkelen at journalisten ikke har intervjuet noen i forbindelse med saken, skildringene er utelukkende et resultat av hans egne observasjoner. Betegnelsen av rettssaken som “kaos” og av tolkens språkkunnskaper som “folkeskoleengelsk” kan med andre ord sies å være et resultat av journalistens subjektive inntrykk. Tidligere i dette kapittelet tok jeg for meg Eides klassifisering av ulike typer utenriksreportasjer, der den tredje kategorien - kalt *I-hodet-på-reporteren* (2001: 19) - kan være egnet for å beskrive denne reportasjen: Alt filtreres gjennom reporterens hode, og reportasjens egentlige tema blir dermed hvordan journalisten *opplevde å være til stede* i rettssalen denne dagen. Journalisten kunne for eksempel ha valgt å intervju andre tilskuere som var til stede, for å forsøke å få et innblikk i hvordan andre opplevde gangen i rettssaken.

51 år gamle Bondø har jobbet for VG i over 25 år, og forteller under intervjuet at han har dekket en rekke rettssaker i løpet av sin karriere. Han opplyser også at han forsøkte å dekke saken som han *ville ha dekket en hvilken som helst norsk straffesak* (Bondø, intervju 4. juli 2011). Imidlertid kan man stille spørsmål ved hvorvidt man egentlig kan gi et riktig bilde av gangen i rettssaken, uten også å se den i lys av bakenforliggende omstendigheter. Dagbladets Tore Bergsaker påpekte under sitt intervju at man må se rettsaken i sammenheng med det som skjedde i kulissene i dagene og ukene før oppstarten:

Alle kan se at systemet der nede har mangler, vurdert med norske øyne, men den rettssaken de fikk må jo være den beste rettssaken som har blitt gjennomført der. Da vi var der ti dager etter at de var tatt til fange planla de å holde rettssaken om en ukes tid, og den skulle vare én dag. Men så ballet det på seg, det kom flere og flere pressefolk, og så begynte norske diplomater å dukke opp. Og så skjønte kongoleserne som trodde dette var en enkel sak, fordi de hadde fanget morderne, at dette var mer komplisert. Plutselig fikk de ting i fanget som de ikke var i stand til å håndtere i det hele tatt. Da ble de innmari opptatt av at de skulle gjøre alt riktig, noe som ble veldig feil, for de hadde ikke gjort det sånn før. De har jo rettssaker ute på plenen hver søndag, og det er jo en slags samlebandteknikk, men det er jo mye bedre enn at tiltalte faktisk får en rettssak, i stedet for bare å hive folk i fengsel (Bergsaker, intervju 9.mai 2011).

Dagbladet-journalisten henviser nok en gang til kongolesiske forhold, “vurdert med norske øyne” (eller “i vår skala”, som han uttrykte det i analysen av artikkel 2). Her karakteriserer også journalisten det kongolesiske rettssystemet som “mangelfullt” i forhold til det norske systemet, noe som kan ses som et uttrykk for at “de” trenger “vår” hjelp (Eide 2002: 14). På den annen side kan Bergsakers kommentar også forstås som kritikk mot norsk innblanding: Noe av Bondøs opplevde “kaos” kan muligens forklares med at militærtribunalet i Kisangani ble presset til å gjennomføre rettssaken i henhold til norske diplomaters forventninger, som kan ha skapt forvirring og usikkerhet. Dette betyr likevel *ikke* at kritikkverdige forhold ikke burde tas opp av Bondø. Tvert imot kunne journalisten ha tatt problemstillingen opp til diskusjon, ved for eksempel å stille dommeren og aktor noen kritiske spørsmål, i stedet for å avskrive det hele som “kaos”.

Under intervjuet fremgår det at VG-journalisten har reist mye utenriks i forbindelse med jobben, men ikke har vært i Afrika før han besøkte DR Kongo høsten 2009. Bondø forklarer at han forsøkte å lese seg opp om landets historie og bakgrunn før avreise, men at hans kunnskap likevel var preget av “store hull”. I ettertid sitter han igjen med følgende inntrykk av landet:

Vi hadde med en tolk/fikser/lokalkjent, og selv om han var fra Kinshasa og ikke Kisangani så kjente han området relativt godt. Jeg sa til ham: “Kongo er jo verdens rikeste land”. Da ble han veldig opprørt. Men så sa jeg: “Men det er verdens fattigste

folk”. Og da var han plutselig enig. Det oppsummerer vel kanskje det hele, at det er verdens rikeste land og verdens fattigste folk. Slik jeg oppfattet det. Det er mulig at man finner noen som “slår dem i å være fattige”, men det er jammen ikke mange (Bondø, intervju 4. juli 2011, mine anførselstegn).

I boken *Verden skapes hjemmefra* trekker Eide og Simonsen frem et eksempel der en norsk tegner, som reiste rundt i Øst-Afrika på foto- og tegnesafari på 1940-tallet, mente han visste mer om sin guides etnisitet enn guiden selv: “Han sier selv han er mossai, men har nok også atskillig kikugi-blod i sine årer” lød sitatet fra Arbeiderbladet 13. september 1947 (2008: 59-60). Bondøs kommentar, om ikke fullt så ekstrem, kan nok også tolkes som noe “bedrevitende” og bastant: Det er mulig at journalistens kun forsøkte å vise tolken at han hadde satt seg inn i DR Kongos komplekse historie, og at dette var hans inntrykk av landet. På den annen side kan uttrykket “Kongo er” (i stedet for mer ydmyke formuleringer som “min oppfatning”) forstås som om journalisten mener han kjenner landet bedre enn tolken selv. Dette, og Bondøs innledende karakteristikk av landet som “verdens rikeste”, kan nok bidra til å forklare hvorfor den lokalkjente tolken ble opprørt.

Et annet trekk som journalisten tydeligvis har merket seg ved DR Kongo, og som også fremgår av artikkelen, er at “ting tar tid”. I artikkelen henviser Bondø til at rettssaken var to timer forsinket da den omsider startet tirsdag 18. august, samt at dommeren skulle bestemme når han mente at selve rettssaken kunne starte “torsdag morgen – en gang”. Dette vitner om frustrasjon og utålmodighet fra journalistens side. Under intervjuet bekrefter Bondø at forsinkelser og teknologiske utfordringer har påvirket hvordan han har fått dekket saken:

En dag i retten var ganske intens. Det ble sagt at retten skulle starte klokken ni, og en norsk journalist ville da være der litt før ni. Så kom det noen slengende i nitiden, og så gikk vi der og ventet, og så en gang mellom ti og tolv kom dommerne. Og da skulle man sitte med internettlinjer som var oppe og nede som det passet dem, og rapportere minutt for minutt på nettet. Og så var man ferdig i retten i tre-fire-tiden, og da skulle man begynne å lage saker til morgendagens papiravis. Det er klart at da blir det ikke så mye tid til å grave og undersøke, eller fundere over hvordan saken skal dekkes.

Sitatet ovenfor vitner om at retten i Kisangani ikke holder den standarden Bondø forventer, med tanke på punktlighet og tilgang til en stabil nettoppkobling. Journalistens frustrasjon bunner altså i at han opplever å bli hindret i å gjøre jobben sin. Samtidig trekker disse

kommentarene veksel på noe som typisk trekkes frem ved vestlige karakteristikk av ikke-vestlige land; en slags latskap eller ineffektivitet, sett opp imot “vår” punktlighet og effektivitet, og oppfattelsen av ikke-vestlige land som gammeldagse og avleggs, sammenlignet med “vårt” moderne og teknologisk avanserte samfunn (Hall 1997, Eide 2002).

Forsinkelsene vekket imidlertid ikke utelukkende frustrasjon hos Bondø. Under intervjuet kommer det også frem at journalisten synes dette trekket ved den kongolesiske kulturen har en viss form for sjarm, og i tillegg er noe nordmenn kan “lære noe av”. Han henviser til en spesifikk episode for å illustrere dette:

Vi gikk og ventet på at det skulle trykkes opp tre eksemplarer av etterforskningen første gang vi var der. Men så viste det seg at det ikke var blekk på skriveren. Og i Kongo har de nok av tid. Da satte de seg ned, og ventet på at hun som skulle skifte blekk på skriveren kom på jobb dagen etter. Og så kom hun på dag to, men da viste det seg at de ikke hadde blekk, så det måtte kjøpes. (...) Så på dag tre kom hun tilbake, blid og med blekk. De lot seg ikke stresse om ting ikke skjedde som planlagt. Jeg har sagt mange ganger når folk blir stresset her i området, hvor alt går nøyaktig etter tidsskjema, at vi burde ha lært litt av det (Bondø, intervju 4. juli 2011).

Bondøs kommentar kan tolkes som et forsøk på *refleksiv annengjøring* (Eide 2002: 46); han forsøker å se norsk kultur utenfra, og konkluderer med at stress og stramme tidsskjemaer er noe “vi” kunne ha lært oss å leve foruten. Samtidig kan kommentaren forstås som en form for *eksotisme*, ved at “de andres” levesett fremstår som et ideal, noe “vi” bør strekke oss etter (Said 1978; Eide 2002: 40). Dette kan også tolkes som en form for *hierarkisk annengjøring*, men en hvor “de andres” kultur plasseres over “vår”; “de” har forstått noe ikke “vi” har forstått (Eide 2002: 57).

Journalisten bekrefter under intervjuet at han til tider var *i overkant fornøyd med at ting tok tid i Kongo* (Bondø, intervju 4. juli 2011). Dette skyldtes ifølge Bondø først og fremst at uventet fritid gjorde det mulig for ham og kollegaene å undersøke sakens kjerne, samt å skrive om andre forhold fra landet:

(...) Man starter i den enden som er mest interessant, det ligger jo i journalistikkens natur. Og da var det jo først å finne ut hva de hadde holdt på med, og hva som skjer, og i det hele tatt... Og så kom det dager hvor det skulle skiftes blekk på skriveren, og

da kunne man jo sette seg ned og se på “hva er det som foregår her”. (...) Det var også i en slik venteperiode vi dro ut og lagde en sak om regnskogproblematikken (Bondø, intervju 4. juli 2011).

Dette sitatet er nok et eksempel på tidsutfordringen jeg var inne på i analysen av Lohnes artikkel: Utenriksjournalistikken generelt preges i stor grad av fallskjermjournalistikk, der journalistene kun sendes ut for å dekke de mest åpenbare aspektene ved en nyhetshendelse. Undersøkelse av underliggende forhold og langsiktige prosesser må derfor vike for det som “brenner” mest (eller det journalisten her omtaler som “mest interessant”). Som Bondø var inne på i en av kommentarene ovenfor, har man som utsendt reporter ikke mange timene på seg til å skrive en sak: Etter en lang dag i retten har man kun noen få timer til å forfatte en artikkel som skal stå i morgendagens papirutgave, og har rett og slett ikke tid til å foreta omfattende undersøkelser. Behovet for å tilfredsstille lesernes ønsker om ny informasjon må altså gå foran en eventuell personlig interesse av å komme til bunns i saken man dekker.

Likevel må det sies å være oppsiktsvekkende at uforutsette forsinkelser er det som må til før norske journalister får mulighet til virkelig å gå mer i dybden i saken de er sendt til landet for å dekke, og ikke minst i problemene som preger landet de oppholder seg i.

5.5. Artikkel 5: De dødsdømtes sanne ansikt

Den femte og siste saken i mitt utvalg eksemplifiserer den mer undersøkende varianten av VGs dekning. Artikkelen tar utgangspunkt i en video om et svært brutalt treningsopplegg Moland og French holdt i Uganda i april 2009, som VG fikk tilgang til eksklusivt via journalist Nilas Johnsen. Til tross for at saken ikke sier så mye om representasjonen av *kongolesisk* befolkning og samfunn (reportasjen ble skrevet i Kampala), mener jeg det er viktig også å belyse denne delen av VGs dekning av saken: Denne, og flere lignende saker, var nemlig bakgrunnen for at avisen vant Schibsteds journalistpris for “årets skup” i juni 2010 (Henriksen 2010).

Fordi den utvalgte reportasjen er del av et femsiders oppslag om avsløringen, vil jeg også trekke frem elementer fra de øvrige artiklene i analysen. Nilas Johnsen, journalisten bak

reportasjen og den av VGs journalister som har avdekket flest sensitive opplysninger om de to tiltalte, har bidratt med sine kommentarer.

5.1.1. Deltaker: Straffene var bestialske – VG, 14. september 2009

Artikkelen ble publisert på side 8 og 9 i VGs papirutgave denne dagen, og skildrer et intervju med ugandiske Samuel Ociti, en av de tre mennene som (foruten Moland og French) figurerer på den såkalte treningsvideoen. Videoen det er snakk om skildrer et svært brutalt og fornedrende treningsopplegg av to ugandere og en amerikaner, der deltagerne blant annet blir tvunget til å krabbe nakne i sanden, som er full av små sylskarpe skjell, og blir bedt om å balansere en tung jernstang over hodet. Hensikten med øvelsene var, ifølge Moland og French, å trene rekruttene til å brukes som skuespillere i krigseventene de planla.

Den dobbeltsidige saken består også av en undersak der Tjostolv Moland forklarer sin versjon av hendelsene, samt fire bilder. Hovedbildet (som dekker nesten hele side 7) viser en uniformkledd French som holder hodet til den amerikanske rekrutten under vann, mens de to øvrige bildene viser diverse øvelser rekruttene måtte gjennomføre i løpet av treningsoppholdet. Det fjerde bildet viser VGs møte med intervjuobjektet Samuel Ociti i Kampala, dette bildet er tatt av VGs fotograf Helge Mikalsen.

22 år gamle Ociti forteller at han ble rekruttert som deltager på treningsleiren under lovnader om et “unik kurs” som skulle gi ham fast ansettelse i SIG Uganda. I motsetning til Moland og Frenchs versjon hevder uganderen at hensikten med treningsleiren var å forberede dem på å jobbe med beskyttelse av konvoier som skulle inn i farlige områder. Ociti påpeker imidlertid at han ikke følte kurset forberedte ham på arbeid som livvakt: Han forteller at han kom hjem fra kurset full av blåmerker og små kutt, og viser til at han og de andre deltagerne fryktet for livet på treningsleirens siste kveld, da de ble truet med macheter og jaget ut i bushen med bind for øynene. Avslutningsvis sier Ociti at han foruten fast ansettelse hadde blitt lovet en betaling på 500 dollar for kursdeltagelsen. Disse pengene har han aldri sett noe til.

VG-journalist og avisens nåværende London-korrespondent, Nilas Johnsen, er kanskje den journalisten som dekket Kongo-saken aller mest inngående høsten 2009. Johnsen opplyser at han som første norske journalist dro til Kisangani rett etter arrestasjonen i mai, samt at han beholdt et koordinerende ansvar for VGs dekning gjennom høstmånedene 2009. I august dro

han tilbake for å dekke rettssaken, men valgte i stedet å reise til Kampala like før domsavsigelse. Hensikten med dette var ifølge ham selv å jobbe med å avdekke den *egentlige virksomheten* som lå bak firmanavnet SIG Uganda:

Vi hadde allerede avslørt av Moland og French brukte dekknavn og drev det svært omstridte selskapet SIG Uganda fra Kampala. Men på det tidspunktet hevdet de to at selskapet skulle drive med turisteventer i Kongo. Vi dro til Kampala for å undersøke det (med en god del research fra Norge i bagasjen). Det viste seg at de var ettersøkt for oppbevaring av ulovlige våpen, at de hadde en søknad inne for å drive et høyrisiko sikkerhetsselskap som skulle påta seg oppdrag i Ugandas naboland, de hadde vært på rekognosering i Kisangani ett år tidligere, de hadde planer om å kontakte krigsherrer (deriblant Laurent Nkunda), og de forsøkte å trene opp en liten styrke med private soldater. De ønsket rett og slett å drive med det man ville kalt leiesoldatvirksomhet (Johnsen, intervju 19. juli 2011).

Gjennom ikke mindre enn ni artikler²⁸ som ble publisert i løpet av denne tidagersperioden avdekket Johnsen disse forholdene, som avslørte at Moland og French slett ikke hadde reist “på guttetur” inn i DR Kongo. Leiesoldatvirksomheten og de tiltalte forsøk på kontakt med Laurent Nkunda var også noe som ble trukket opp av Jørgen Lohne under hans intervju med de dødsdømte i fengselet. Aftenpostens artikkel ble imidlertid publisert om lag en uke etter at artikkelen om treningsleiren ble publisert, noe som tyder på at Lohne blant annet har brukt avsløringene Johnsen sto bak som kilde. Måten disse avsløringene bidro til å endre opinionen på (se oversikten i kapittel 4) understreker viktigheten av at VG brakte disse opplysningene frem i lyset.

Selve artikkelen jeg har valgt som analyseobjekt kan anses som en reportasje i kraft av at journalisten fysisk har reist ut for å intervju kilden Samuel Ociti. Herunder fremstår artikkelen som en slags *bakgrunnsreportasje*: Johnsen bruker stedet (kilder og kontaktnettverk han har opparbeidet seg i Kampala) til å grave frem informasjon, og knytter

---

²⁸ Artiklene: “Påstår Kongoturen var klientjakt”, 7. 9. 2009; “Etterlyst etter våpenbeslag i Uganda”, 9. 9.2009; “Molands selskap sendte falskt presidentbrev”, 12. 9.2009; “Brutal øvelse”, 14. 9.2009; “Deltagere: Straffene var bestialske”, 14. 9.2009; “UD tiet om treningsvideoen, 14.9.2009; “Moland: Trening av skuespillere”, 14.9.2009, “Tilbød spesialopplæring”, 15. 9.2009; “Mystiske bilder funnet på Molands PC”, 23.9. 2009.

også eldre informasjon (treningsvideoen og dokumenter de hadde fått tilgang til i forkant) opp imot det daværende nyhetsbildet. Dette er en sjanger som, ifølge Steensen, krever både kunnskap og evne til refleksjon fra journalistens side (Steensen 2009: 55). Artikkelen har også egenskaper som gjør at den minner om en *dokumentarreportasje*, ved at journalisten benytter seg av undersøkende metoder, og at hensikten med reportasjen er å avsløre noe (Steensen 2009: 57).

Johnsen vil likevel ikke oppgi hvordan han fikk tak i treningsvideoen, kun at det hele var et resultat av nitidige undersøkelser. Han henviser til at arbeid med både muntlige og skriftlige kilder, samtaler med ugandisk politi og søk i arkiver gjorde at stadig nye aspekter ved de tiltaltes bakgrunn ble avdekket:

Sakene om treningsvideoen må ses i sammenheng med sakene dagene i forveien fra Uganda, som avslørte at Moland og French faktisk var i ferd med å bygge opp et sikkerhetsselskap beredt til å ta svært risikable oppdrag i områder der det foregår regelrett krig, og at formålet med turen til Kongo var å finne klienter til selskapet. Treningsvideoen viste også at Moland og French slett ikke skulle drive med turisteventer – de trente rekrutter til skarpe oppdrag, og det gjorde de på et temmelig brutalt vis (Johnsen, intervju 19. juli 2011).

En av deltagerne som fikk kjenne nordmennenes brutalitet på kroppen var Samuel Ociti. Slik det fremgår av artikkelen uttaler den ugandiske kilden seg relativt fritt, journalistens spørsmål til intervjuobjektet fremgår altså ikke av reportasjen. Ociti er også den eneste kilden som uttaler seg, til tross for at det også var to andre deltagere til stede på leiren. Likevel kan ikke artikkelen sies å være et resultat av énkildejournalistikk: Bildebruken og journalistens gjengivelse av scener fra videoen bekrefter kildens versjon av hendelsesforløpet, noe som styrker hans troverdighet. Johnsen gir også Moland tilsvarende rett i en undersøkelse, hvor han stadig holder fast ved at hensikten med opplegget var å trene rekruttene som skuespillere til krigsrollespill. Likevel vil jeg si at det faktum at Ociti benyttes som artikkelens hovedkilde, mens Moland kun blir sitert i en undersøkelse, sier noe om hvilken versjon av hendelsene journalisten ønsker å formidle. Johnsen forteller følgende om valg av Ociti som kilde:

Han hadde jobbet for selskapet og mange andre ved backpackerlodgeen reagerte på hvordan han ble behandlet. Ociti hadde holdt ut grunnet håp om høy inntjening. Han

var heller ikke uerfaren med harde forhold, allerede som tenåring var han blitt soldat i den nasjonale hæren og hadde kjempet mot geriljagruppene i nord (Lords Resistance Army). Men treningen, og hundsingen, på øya, hadde han ingen forutsetning for å forstå meningen med. Hans inntrykk var: Moland og French trente dem for å adlyde blindt (Johnsen, intervju 19. juli 2011).

Ifølge Ociti var altså hensikten med treningen å få rekruttene til å følge direkte ordre, uten å stille spørsmål. Metodene nordmennene benyttet for å nå dette målet innebar ydmykelse (ved at rekruttene måtte gjennomføre øvelser nakne), trusler (ifølge Ociti ble de truet med macheter) og fysisk avstraffelse (nordmennene sparket sand i rekruttens ansikter og holdt amerikanerens hode under vann). Samtidig kan disse scenene sies å vekke assosiasjoner til gjenfortellinger av tilstandene i koloniale Kongo, der hvite kolonister truet og terroriserte en undertrykket lokalbefolkning (Hochschild 2002, Godøy 2010, Kristiansen 1999, Conrad 2002). Treningsopplegget er også oppsiktsvekkende med tanke på at Ociti har deltatt i kamper mot den ugandiske geriljagruppen Lord's Resistance Army, som har vært delaktig i utallige bortføringer og mord i Øst-Kongo de siste årene (Human Rights Watch 2010). Mot dette bakteppet skulle altså Moland og French gjennomføre de angivelige "krigslekene" sine.

Som nevnt ovenfor var den såkalte treningsvideosaken førstesidestoff denne dagen, og ble slått stort opp med overskriften "VG EKSklusivt: Slik trente de rekrutter i Uganda." Under dette ser man et bilde av Moland som sparker sand i ansiktet på en av rekruttene, samt et mindre bilde som viser tre nakne rekrutter som holder en tung jernstang over hodet. Underoverskriften lokker: "Se bildene fra den brutale videoen". Som jeg var inne på i kapittel 4 har utstrakt bildebruk preget dekningen av saken, spesielt i løssalgssavisene, og bildebruken har tidvis vært både sjokkerende og støtende. VGs forside denne dagen var intet unntak, noe som tyder på at salgsmotivet var en av hensiktene bak oppslaget.

Kongo-sakens tabloide egenskaper er også noe som trekkes frem i Johnsens forklaring om hvorfor han tror den har vekket så stor oppmerksomhet:

Denne saken inneholder mange ingredienser som gjør den spektakulær: To norske eks-soldater arresteres for drap på sin afrikanske sjåfør midt i jungelen i et krigsrammet land. Selve drapet ble dårlig etterforsket bevismessig (ingen

obduksjonsrapport), og dermed stod ord mot ord. Og Moland og French var omgitt av mystikk, de forandret stadig sin versjon, og det lekket ut stadig nye detaljer om deres bakgrunn. Samtidig fikk nordmenn sympati for deres skjebne: De tøffe forholdene i fengselet, den farseaktige rettssaken med det enorme erstatningssøksmålet, faren for dødsstraff. Som story var det så mange ulike momenter: det menneskelige dramaet, mysteriet rundt drapet, rundt Moland og French selv, forsvarrets og UD's eventuelle rolle, spionasjeanklagene, faren for folkelige opptøyer om nordmennene ble flydd ut. Og så utspilte det hele seg på en meget spesiell scene: Midt i "Mørkets Hjerte" i Kongo (Johnsen, intervju 19. juli 2011).

Som sin kollega i Dagbladet trekker Johnsen frem sakens "drama" som en forutsetning for dekning. I tillegg bidro elementer som det at saken var spektakulær, mystisk, sympatisevekkende og utspilte seg i "Mørkets Hjerte" til å skape interesse for saken, skal man tro journalisten. Johnsens henvisning til Conrads berømte roman tyder også på at han er klar over at mediene har spilt aktivt på inntrykket av Afrikas indre som et mystisk og farlig sted i dekningen av denne saken.

Enten hensikten med avsløringene var å informere, sjokkere, underholde eller å selge er det mye som tilsier at treningsvideosaken ikke ville ha blitt trykket en uke tidligere. På publiseringstidspunktet (14. august 2009) var første rettssak over, og de journalistene som ikke reiste tilbake til Norge etter domsavsigelse hadde dermed tid og anledning til virkelig å gå i dybden på de tiltaltes bakgrunn, noe jeg også var inne på i forrige artikkelanalyse. Et tilleggsmoment var at journalistene på dette tidspunktet fritt kunne trykke avsløringer om de to tiltalte, uten frykt for å påvirke gangen i rettssaken. Johnsen forklarer at de var forsiktige med ikke å publisere noe som kunne forårsake en forhåndsdomming:

Vi skrev jo våre første saker fra Uganda under slutten av første rettsrunde. Dette fordi vi visste at ugandiske myndigheter da hadde informert kongolesiske myndigheter om våpenfunnet i Kampala og om profilen til SIG Uganda. Dermed påvirket ikke de sakene rettssaken. Treningsvideoen var i grenseland, den kunne ha påvirket, og ble publisert etter rettssaken. (...) Slik tenkte vi: Vi vil avsløre mest mulig om hva slags selskap de ønsket å etablere og hvorfor de dro til Kongo. Men vi ville ikke påvirke selve drapssaken i Kongo (Johnsen, intervju 19. juli 2011).

Bak disse avsløringene kan man skimte et markedsmessig ønske om å opprettholde lesernes interesse for saken, men også en genuin interesse i å avdekke hvem disse personene var, som planla å profitere på “å leke krig” i et land der millioner har dødd de siste årene som følge av krigshandlinger. Dette indikerer en sterk medieinteresse rundt *privatpersonene* Moland og French, jamfør Galtung og Ruges kriterie om *personifisering* (1965: 68-69). Samtidig er det et poeng at saken nok kan sies å være mye større enn det som skjedde langs landeveien i DR Kongo 5. mai 2009. Som Johnsen selv uttrykker det:

Uansett hva Moland og French har gjort eller ikke gjort mot den drepte sjåføren, så planla de å tjene penger på krigene, kaoset og lidelsene i Kongo (Johnsen, intervju 19. juli 2011).

Kapittel 6. Ved veis ende: drøfting av funn

Gjennom en kombinasjon av kritisk diskursanalyse og kvalitative intervjuer med journalistene bak artiklene har jeg forsøkt å gi et så fullstendig bilde som mulig av dekningen av Kongo-saken i den angitte perioden. Her i denne avsluttende delen av oppgaven vil jeg drøfte observasjoner jeg gjorde meg underveis i analyse- og intervjuprosessen, supplert med informasjon og refleksjoner journalistene selv har bidratt med. Hensikten med dette er å kunne komme enda et skritt nærmere det å besvare de to problemstillingene:

Hvordan har kongolesisk samfunn og befolkning blitt representert gjennom dekningen av den såkalte “Kongo-saken”, og hva sier dette igjen om “oss”?

og;

Hvilken betydning har faktorer som redaksjonelle retningslinjer, markedsmessige føringer og den enkelte journalistens utenrikserfaring hatt for hvordan saken har blitt dekket i de forskjellige mediene?

6.1. Forståelsen av DR Kongo

Kanskje den største hensikten med å gjennomføre en kritisk diskursanalyse er å undersøke hvordan en oppfatning av identitet og kulturell tilhørighet uttrykkes gjennom språk (Fairclough 1995). En av de viktigste observasjonene jeg gjorde meg gjennom analyse- og intervjuprosessen var også hvordan reporterne reflekterte over dette. Særlig la jeg merke til at de i stor grad vurderte kongolesiske forhold opp imot *norsk* samfunn og kultur, til tross for at jeg ikke ba dem *sammenligne* Norge og DR Kongo, men kun gjengi deres inntrykk av landet.²⁹ Kanskje spesielt i Tore Bergsakers kommentarer var sammenligningen fremtredende: Journalisten benyttet uttrykk som “i vår målestokk” og “i våre øyne” under intervjuet – ikke nødvendigvis for å plassere Norge hierarkisk “over” DR Kongo – men trolig

---

²⁹ Se intervjuguide i vedlegg 3.

for å reflektere over forskjellene og forklare. Nilas Johnsen, på sin side, sammenlignet ikke DR Kongo med Norge, men viste til at landet er *velldig annerledes* enn øvrige afrikanske land han har besøkt. Dette kan skyldes at VG-journalisten har bodd i Botswana i over fire år, og dessuten har reist mye i Afrika (Johnsen, intervju 19. juli 2011), noe som kan tilsi at Johnsens referansepunkt ikke nødvendigvis er Norge. Uansett kan journalistenes refleksjoner ses som en bekreftelse på en av teoriene jeg var inne på i kapittel 3: premisset om at all mening er relativ, og at en forståelse av egen kultur og identitet kun kan oppstå i sammenligning med det som er *annnerledes* enn en selv (Saussure i Hall 1997: 234, Eide 2002:).

Refleksjoner rundt “dem” og “oss”, og det som er “annnerledes”, fremgikk til en viss grad av artiklene. For eksempel: “De” er mer følelsesladde, religiøse og overtroiske enn “oss” (artikkel 2), drapsdagen og den påfølgende flukten var en kamp mellom “dem” og “oss” (artikkel 3), og rettssystemet “deres” er mer kaotisk og mindre profesjonelt enn “vårt” (artikkel 4). Imidlertid fremgikk disse tendensene enda sterkere av journalistenes kommentarer under intervjuene. Dette kan tyde på at en *spontan annengjøring* nok er betraktelig mer fremtredende når man snakker fritt enn når man har tid og anledning til å reflektere over formuleringen av et skriftlig produkt. Som Elisabeth Eide påpeker: Journalistens oppgave er jo ikke å formidle en *spontan annengjøring*, men snarere å *analysere* og *fordøye* det man opplever (2002: 36).

Oppfattelsen av norsk kultur og samfunnsstruktur som en slags rettesnor for hvordan ting *bør være* gikk også frem av enkelte av journalistenes kommentarer. Et eksempel på dette gikk frem av Bondøs karakteristikk av sakens etterforskning:

Ja, ut ifra den standarden “vi” har...de er ikke i nærheten av det. Det er to stykker som ikke skjønner noe særlig fransk, og så blir de avhørt av mennesker som snakker dårlig engelsk. Det er ikke noe godt utgangspunkt for en etterforskning (Bondø, intervju 4. juli 2011).

VG-journalisten har selvfølgelig helt rett i at kommunikasjonsproblemer er et alvorlig hinder for enhver etterforskning av en kriminalsak. Det bemerkelsesverdige er imidlertid hvorfor Bondø mente at det var et større problem at de kongolesiske etterforskerne snakket dårlig engelsk enn at de norske guttene ikke snakket fransk. Utsagnet om at “de” ikke er i nærheten av “vår” standard gir også inntrykk av at “vårt” system anses som “normen”.

Det bør likevel presiseres at ikke all *annengjøring* av “de andre” plasserte “dem” hierarkisk under “oss”: Bergsaker nevnte blant annet at han var imponert over lokalbefolkningens evne til å legge en blodig historie bak seg og se fremover: Han trakk frem et eksempel hvor belgiske journalister, som var til stede i landet for å dekke 50 årsmarkeringen for landets selvstendighet, fortalte at de var blitt svært godt mottatt. Generelt opplevde han at befolkningen i Kisangani og i DR Kongo for øvrig var vennlig innstilt til europeere. Som jeg var inne på i analysen av artikkel 4, mente Bondø også at “vi” har noe å lære av “deres” forhold til tid, noe som kan anses som en form for *eksotisering*, men også som en ren fascinasjon overfor dette trekket ved kongolesisk kultur.

6.1.1. Forberedelser før avreise

Det å reise på oppdrag til et av Afrikas største, fattigste og mest kriserammede land krever sin journalist. Landets historie er svært kompleks og vanskelig for en utenforstående å sette seg inn i, som jeg også var inne på i kapittel 3. Fordi problemer som korrupsjon, ressursberøvelse og leiesoldatvirksomhet preger landet i såpass stor grad er det viktig at man som reisende journalist har dette i bakhodet, selv om formålet med reisen først og fremst er å dekke en drapssak.

En tilleggsutfordring er at saker som denne dukker fullstendig uventet opp, noe som betyr at journalister ofte får svært kort tid på å forberede seg. Som Dagbladets Tore Bergsaker var inne på under sitt intervju, gjelder det da å bruke den erfaringen man har fra tidligere, fra reiser inn i øvrige krigsherjede land og til andre land i Afrika. Selv opplyste han at han har dekket krigene i Irak og i Afghanistan, og reist til Sudan og Etiopia i tidligere sammenhenger (Bergsaker, intervju 11. mai 2011). I likhet med Nilas Johnsen hevdet imidlertid Dagbladets-journalisten at DR Kongo er *annerledes enn mye annet i Afrika* (Bergsaker, intervju 11. mai 2011). Hva journalistene mener med dette er usikkert, men kommentarene tilsier at det å bruke erfaring fra øvrige afrikanske land kanskje ikke er tilstrekkelig.

Ifølge Aftenpostens Jørgen Lohne er den beste måten å forberede seg på en reise som fallskjermjournalist på å forsøke å lese seg opp så godt man kan på forhånd. Bondø forklarte også at det var slik han forberedte seg til reisen, blant annet ved å lese Hochschilds *Kong*

Leopolds arv, men hevdet likevel at *kunnskapen var preget av enorme hull* (Bondø, intervju 4. juli 2011).

Lohne var den eneste av informantene som hadde vært i DR Kongo tidligere, i både 2006 og 2008, for å dekke den humanitære krisen som særlig nådde et høydepunkt høsten 2008. Under intervjuet påpekte han at han nødig ville fremstille det som om han dekket saken bedre enn sine konkurrenter og kollegaer på grunn av denne bakgrunnskunnskapen. Likevel uttrykte han en overbevisning om at en generell kunnskap om Kongo har påvirket hvordan han selv har dekket saken (Lohne, intervju 15. april 2010).

6.1.2. Personspesifikke faktorer: Yrkeserfaring og Afrika-bakgrunn

I boken *Dekke verden!* formidler Eide og Simonsen et generelt inntrykk av utenriksjournalister som høyere utdannet og gjerne eldre enn “journalister flest” (2009: 337). Dette inntrykket stemmer i så måte overens med min egen oppfatning av mine informanter: De intervjuede journalistene er i alderen 35 til 53 år, har lange utdannelser fra inn- og utland, og samtlige har en utenrikserfaring som kan sies å ligge “over gjennomsnittet”³⁰: Mens Nilas Johnsen og Jørgen Lohne jobber fast som korrespondenter henholdsvis i London og Amman, fortalte Bondø og Bergsaker at de dekker utenrikssaker relativt ofte, men ikke jobber primært med dette til daglig. Uansett tilsier informantenes solide erfaring at de har hatt forutsetninger for å dekke denne saken på en så nøyaktig, balansert og nyansert måte som mulig.

Jørgen Lohne er den eneste av informantene som snakker det han selv karakteriserer som “et brukbart fransk” (Lohne, intervju, 15. april 2010), noe han mente hjalp ham under reisene til DR Kongo. De øvrige journalistene benyttet tolk i intervjuene med kongolesiske kilder, og Nilas Johnsen påpekte at det å arbeide i DR Kongo var en utfordring på grunn av språket, sammenlignet med for eksempel Uganda, der han kunne foreta intervjuer på engelsk (Johnsen, intervju 19. juli 2011). I hvilken grad dette har påvirket dekningen er usikkert, men muligens kan det ha preget journalistenes kommunikasjon med kildene: Ved at man unngår mellomledet (tolken) kommer man enda nærmere kilden og kan oppnå større grad av fortrolighet. Det er også nærliggende å tro at enkelte kongolesiske kilder kan ha blitt

---

³⁰ Se presentasjon av informantene i vedlegg 2.

nedprioritert på grunn av språklige utfordringer, siden fransk kun er ett av flere hundre forskjellige språk som snakkes i DR Kongo (ref.?).

Som jeg allerede har vært inne på var journalistenes Afrika-erfaring noe forskjellig: Mens Bondø besøkte kontinentet for første gang i forbindelse med denne saken, har Nilas Johnsen bodd flere år i Botswana. Dette kan, ifølge ham selv, ha gjort det lettere for ham å *forstå de ikke-uttalte kulturelle kodene* (Johnsen, intervju 19. juli 2011).

6.1.3. Avisspesifikke faktorer: Tabloid versus abonnement

Analysen i kapittel 4 og 5 har forhåpentligvis tydeliggjort de største forskjellene ved abonnements- og løssalgsavisenes tilnærming til saken. Som abonnementsavis viet Aftenposten mer oppmerksomhet til relaterte temaer, og gjorde også plass til noe mer analyserende og reflekterende utenriksstoff. Som Lohne imidlertid påpekte er dette en måte utenriksjournalistikken i papiravisene overlever på; ved å analysere og reflektere, fremfor kun å informere. Oppsiktsvekkende overskrifter og en mer personorientert dekning var altså mer fremtredende i VG og Dagbladet, noe som nok skyldtes markedsstrategi, fremfor noe annet. Samtidig kan man hevde at det finnes fordeler ved begge former for journalistikk: Ulf Andenæs påpeker at utenriksjournalistikken trenger begge deler; både *analytiker* og *operatøren*. Mens analytikerne produserer såkalte “think pieces”, klarer operatørene å forsere alle hindre og komme innenfor låste dører (Andenæs i Eide og Simonsen 2009). I lys av dekningen av denne saken kan man argumentere at kanskje ikke alle aspektene ved Moland og Frenchs bakgrunn hadde kommet frem uten pågående journalister “med nese for tabloidvinklinger”. Disse avsløringene bidro jo også, som denne oppgaven har vist, til å endre den allmenne opinionen rundt saken.

Det bør også legges til at ikke alle valg er opp til journalisten selv. For eksempel er det desken som tar de endelige avgjørelsene om bildepresentasjon og overskrifter, og tabloidiserte forsider kan dermed ikke tillegges en eventuell personlig preferanse for sensasjonalisme. Redaksjonen legger også visse føringer for hva slags stoff de ønsker seg: De må ta hensyn til nyhetsbildets *komposisjon*, en balanse av utenriksstoff og nasjonale nyheter i mediene (Galtung og Ruge 1965: 67). Dette påvirker i sin tur hvor lenge journalisten kan være ute på oppdrag. Av lojalitetshensyn nevnte ingen av journalistene hvilke føringer redaksjonen hadde

gitt dem, men at institusjonelle logikker til en viss grad preger både vinkling og språk favner det vel liten tvil om³¹.

6.1.4. Tidspunkt for publisasjon

Perioden avisartiklene ble publisert i var trolig enda mer avgjørende for dekningens overordnede “tone” enn person- og avisspesifikke faktorer. Både Torgeir Krokfjords rekonstruksjon av drapsdagen (artikkel 3) og Tor Hartvig-Bondøs reportasje fra rettssalen (artikkel 4) falt under en klar “sympati”-klassifisering i den kvantitative analysen, noe som nok skyldtes at de ble publisert midt under første rettssak, henholdsvis 25. og 19. august 2009. I tillegg ble de to artiklene som fremsto som mest *kritisk* innstilt til de tiltalte publisert mellom de to rettssakene. Samlet bekrefter disse observasjonene funnene fra den kvantitative analysen: Avisene tonet ned den mest kritiske journalistikken under rettssaken, men åpnet opp for mer undersøkelser og refleksjoner både før og etter første rettsinstans.

Det bør legges til at det ikke var et bevisst valg fra min side å finne artikler som bekreftet funnene fra analysen i kapittel 4. Tvert imot var jeg interessert i å finne ut om noen av artiklene brøt med mønsteret jeg hadde observert gjennom den kvantitative analysen og slik sett fremsto som “utypiske”. Riktignok publiserte VG, med Nilas Johnsen i spissen, noen oppsiktsvekkende avsløringer 7. og 9. september 2009, dagen før og dagen etter domsavsigelse i første rettsinstans. Likevel presiserte Johnsen under intervjuet at han ikke ville ha publisert informasjon som kongolesiske myndigheter ikke allerede var kjent med, og som kunne ha påvirket rettssaken, noe jeg også var inne på i analysen av artikkel 5.

6.1.5. Vurdering av utfordringer og egen dekning

Utenriksjournalistiske utfordringer var et nøkkelbegrep som ble diskutert inngående gjennom informantintervjuene. Én av hindringene flere av journalistene var inne på var *mangel på tid*: Ifølge informantene påvirket tidsrestriksjoner hvor mye man fikk forberedt seg på reisen (Bergsaker), hvem man rakk å intervju (Lohne) og hvilken mulighet en hadde til å foreta gravende journalistikk (Bondø). I tillegg ble *korruptjon* trukket frem som et problem, og som et etisk minefelt der det er lett å krysse grensen for hva som er presseetisk akseptabelt. Likevel var samtlige informanter enige i at det å betale seg frem i visse situasjoner var “et nødvendig onde” for å kunne bevege seg fritt i DR Kongo, og for å kunne drive journalistikk.

---

³¹ Dette var jeg også inne på i kapittel 3, under punkt 3.3.

Avslutningsvis uttrykte reporterne at de hadde vært opptatt av å dekke saken på en rettferdig måte (Lohne) og av å få frem en god bredde i saken (Bondø). Flere av journalistene nevnte at de i hovedsak var fornøyde med hvordan deres avis hadde dekket saken, selv om de medgikk at det – som Bergsaker uttrykte det – *definitivt er blitt gjort feil i denne saken*³² (Bergsaker, intervju 11. mai 2011). En kommentar av Nilas Johnsen understreker noen av de mest grunnleggende funnene jeg kom frem til gjennom analysen av denne saken:

*Før og etter rettssaken var vi flinke til å vise hullene i deres [Moland og Frenchs] forklaringer og stille kritiske spørsmål. Men – under selve rettssaken var vi ikke flinke nok til både å skildre kaoset, korrupsjonen og rettsløsheten, og samtidig **forklare hvorfor en rettssak i akkurat dette landet ble slik*** (Johnsen, intervju 19. juli 2011, min uthevelse).

6.2. Konklusjon

En av innfallsvinklene til å undersøke denne mediasaken var, som jeg nevnte i kapittel 1, en forhåndsoppfatning om at dekningen hadde vært spesielt “sympatipreget”. Fordi løssalgsavisene viet saken desidert størst oppmerksomhet, og oppslagene i disse avisene var spesielt sensasjonsrettede og personifiserte, ga dette meg et førsteinntrykk av dekningen som sympativedekkende i sin helhet. Etter at jeg gikk analytisk til verks viste det imidlertid seg at tilnærmingen til saken varierte mye fra avis til avis, og også utviklet seg underveis i analyseperioden. Dekningen var kanskje ikke fullt så forenklet som jeg hadde fått inntrykk av. Likevel kan denne forhåndsoppfatningen sies å understreke tabloidavisenes påvirkningskraft: “Krigstyper” og sjokkerende bilder vekker oppsikt, og dominerer dermed helhetsinntrykket man får som leser.

Analysen av denne mediasaken har likevel vist at norske journalister, og kanskje nordmenn generelt, vet lite om denne delen av Afrika. Store deler av dekningen har vært preget av

---

³² Her henviste journalisten særlig til forsiden Dagbladet trykket, der en psykisk syk Tjostolv Moland ble latterliggjort. Bergsaker selv var ikke i Kisangani i denne perioden, men påpekte at det var feil at noe som var så alvorlig ble fremstilt som en kuriosasak (Bergsaker, intervju 11. mai 2011).

fallskjermjournalistikk og dermed av lite dybdekunnskap om kongolesisk samfunn og historie. Dette henger sammen med den overordnede tendensen innen utenriksjournalistikken de siste årene; å prioritere “utrykning” fremfor dekning av lengre prosesser (Eide og Simonsen 2009). Samtidig har analysen vist at norske journalister i stor grad er et produkt av samfunnet de kommer fra; oppfatningen om at “de” trenger vår hjelp, og av at “utvikling” er synonymt med *teknologisk* utvikling lot til å stå sterkt hos enkelte journalister. Likevel bør det understrekes at en slags analyse- og kommentarjournalistikk som studerte dekningen utenfra, og som var både kritisk og selvransakende, eksisterte side om side med den mer sensasjons- og fallskjermpregede varianten av dekningen. Denne saken er også et bevis i seg selv på at enkelte hendelser kan fungere som en brekkstang inn til mer breddedekning av et land eller et område som vanligvis nedprioriteres av norske medier. Så lenge hendelsene kan relateres til “oss”, vel og merke.

Kongo-saken som en slags *føljetong*, der stadig nye aspekter ved saken og de tiltaltes bakgrunn ble avdekket, kan muligens sies å være et avsluttet kapittel. Likevel uttrykker VG-journalist Nilas Johnsen en overbevisning om at norske medier før eller siden vil plukke opp igjen tråden fra høsten 2009. Spørsmålet er dermed: Dersom saken igjen vil prege norske avisoverskrifter; i hvilken grad vil fremstillingen ha endret seg, i lys av sakens utvikling og av øvrige nyhetshendelser?

De grusomme terrorangrepene som rammet Norge få uker før levering av denne oppgaven har satt oppfatningen av “oss” og “de andre” inn i et nytt perspektiv: Umiddelbart etter hendelsene 22. juli 2011 diskuterte norske medier hvilken utenlandsk ekstremistgruppe som hadde angrepet “oss” på denne fryktelige måten (Aune og Sandvik 2011). Sjøkket var derfor stort var da gjerningsmannen viste seg å være én av “oss”. Uten sammenligning for øvrig var også noe av den tidlige dekningen av Kongo-saken svært sympatipreget, og malte et bilde av to stakkars nordmenn i det krigsherjede, primitive og farlige Afrika. Som en journalist var inne på få dager etter arrestasjonen i mai 2009, var norske medier så sikre på nordmennenes uskyld at de publiserte fullt navn på den ene arrestanten, og i tillegg formidlet hans fars versjon av hendelsesforløpet, som tilsa at sønnen hadde blitt angrepet av en geriljagruppe (Omdal 2009). Gradvis kom det imidlertid frem at guttene var langt fra så uskyldsrene som først antatt; de hadde etablert et sikkerhetsselskap i et krigsrammet område, og planla å tjene penger på utnyttelsen av et allerede berøvet og kriserammet folk. Dette bildet kan sies å

illustrere en vestlig forutinntatthet om at “vi” som oftest har ærlige hensikter; drap og tilsvarende “barbariske handlinger” er noe “de andre” driver med.

Man kan bare håpe at terrorkatastrofen 22. juli vil åpne opp for et mer nyansert syn på “oss” og “de andre”, og at media gjør sitt for å slutte opp om disse holdningsendringene i tiden som kommer. Om ikke annet har vel kanskje hendelsene bidratt til mindre toleranse for “eventyrlystne nordmenn” som drar ut i verden for “å leke krig”.

Litteraturliste

- Achebe, Chinua, 1974. *An image of Africa: Racism in Conrad's "Heart of Darkness"* [online]. Tilgjengelig på: <http://www.kirbyk.net/hod/image.of.africa.html> [25.07.2011]
- Allan, Stuart og Barbie Zelizer, 2004. *Reporting War. Journalism in Wartime*. London/New York: Routledge
- Allern, Sigurd, 2001. *Nyhetsverdier. Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. Kristiansand: IJ-forlaget
- Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths og Helen Tiffin, 1995. *The Post-Colonial Studies Reader*. London/New York: Routledge
- Aune, Oddvin og Siv Sandvik, 2011. *Terroreksperter tror Al-Qaida står bak* på NRK.no, Nyheter Norge, 22.07.2011 [online]. Tilgjengelig på: <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7723020> [03.08.2011]
- BBC, 2011. *Democratic Republic of Congo country profile* på BBC.co.uk, News, 17.05.2011. Tilgjengelig på: http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1076399.stm [10.07.2011]
- Bergmo, Tonje og Kristine Thelle, 2009. *–Kongorettssak dekkes ensidig!* på NRK.no, Kultur og Underholdning, 27.08.2009 [online]. Tilgjengelig på: <http://www.nrk.no/kultur-og-underholdning/1.6748854> [12.02.2010]
- Carat.no, 2011. *Aftenposten Norges største avis på opplag*, 23.02.2011 [online]. Tilgjengelig på: <http://www.carat.no/Nyheter/Trykte-medier/Avis/Aftenposten-Norges-stoerste-avis-paa-opplag> [14.08.2011]
- Conrad, Joseph, 2002. *Mørkets Hjerte* (originaltittel *Heart of Darkness*, publisert for første gang i 1899). Oversatt av Bjørg Hawthorn. Oslo: Kagge Forlag AS
- Eide, Elisabeth, 2001. *"De der nede". Reportasje utenfor allfarvei*. Kristiansand: IJ-forlaget
- Eide, Elisabeth, 2002. *"Down there" and "up here". Europe's Others' in Norwegian Feature Stories*. Oslo: HiO-trykkeriet

- Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen, 2008. *Verden skapes hjemmefra: Pressedekningen av den ikke-vestlige verden 1902-2002*. Oslo: Unipub
- Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen, 2009. *Dekke verden! Lærebok i utenriksjournalistikk*. Oslo: IJ-forlaget
- Fairclough, Norman, 1989. *Language and Power*. London/New York: Longman
- Fairclough, Norman, 1995. *Critical Discourse Analysis*. London/New York: Longman
- Fairclough, Norman, 1995. *Media Discourse*. London/New York: Edward Arnold
- Fevik, Anders, 2011. *Verden på norsk. En analyse av kildebruken i tre norske papiravisers utenriksjournalistikk*, masteroppgave, Universitetet i Oslo/Høgskolen i Oslo
- Frey, J.H. og Oishi S.M., 1995. *How to Conduct Interviews by Telephone and in Person*. London: Sage
- Galtung, Johan og Mari Holmboe Ruge, 1965. *The Structure of Foreign News: The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises* i *Journal of Peace Research*, februar 1965, s. 64-90
- Gentikow, Barbara, 2005. *Hvordan utforsker man medieerfaringer? Kvalitativ metode*. Kristiansand: IJ-forlaget
- Godøy, Bjørn, 2009. *Solskinn og død. Nordmenn i Leopolds Kongo*. Oslo: Spartacus Forlag AS.
- Gullestad, Marianne, 2007. *Misjonsbilder. Bidrag til norsk selvforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hall, Stuart, 1997. *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London/California/New Delhi: SAGE Publications Inc.
- Hochschild, Adam, 2002. *Kong Leopolds arv. En beretning om grådighet, forferdelser og heroisme i det koloniale Afrika*. Oversatt til norsk av Mie Hidle. Oslo: Pax Forlag A/S.

Human Rights Watch, 2009. *Democratic Republic of Congo(DRC). Events of 2008* på Hrw.org, 23.12.2009. Tilgjengelig på: <http://www.hrw.org/world-report/2009/democratic-republic-congo-drc> [12.01.2011]

Human Rights Watch, 2010. *CAR/DR Congo: LRA conducts massive abduction campaign* på Hrw.org, News, 11.08.2010. Tilgjengelig på: <http://www.hrw.org/en/news/2010/08/11/cadr-congo-lra-conducts-massive-abduction-campaign> [30.07.2011]

Hylland Eriksen, Thomas, 1994. *Moderne klassiker om den postkoloniale tilstand i* Kritikkjournalen 1994 [online]. Tilgjengelig på: <http://folk.uio.no/geirthe/Orientalism.html> [12.04.2011]

Hylland Eriksen, Thomas, 2006. *Litt om negerkonger og hottentotter* på “Engaging with the world, Eriksen’s Site” [online]. Tilgjengelig på: <http://folk.uio.no/geirthe/Negerkonge.html> [21.06.2011]

Jakobsen, Elisabeth. *Nei til negerkonger og hottentotter* på NRK.no, Standpunkt, 19.12.2006 [online]. Tilgjengelig på: <http://www.nrk.no/programmer/tv/standpunkt/5821701.html> [03.05.2011]

Kristiansen, Tømm, 1999. *Mørk safari. Beretningen om Henry M. Stanley*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS

Leger Uten Grenser, 2011. *Kronisk krise i Den demokratiske republikken Kongo* [online]. Tilgjengelig på: <http://www.legerutengrenser.no/Glemte-kriser/10-glemte/Kronisk-krise-i-Den-demokratiske-republikken-Kongo> [19.07.2011]

Media Norge, 2010. *Mediehusene: Aftenposten* på MediaNorge.no [online]. Tilgjengelig på: <http://www.medianorge.no/Mediehusene/Aftenposten/> [15.02.2011]

Mosnes, Terje, 2010. *Mediene velger mannlige eksperter* på Dagbladet.no, Kultur, 29.09.2010 [online]. Tilgjengelig på: <http://www.dagbladet.no/2010/09/29/kultur/medier/journalistikk/kjonnssdebatt/kvinneandel/13619047/> [12.08.2011]

- Omdal, Sven Egil, 2009. *Et drap i mørkets hjerte* på Adressa.no, Kommentarer, 16. 05.2009 [online]. Tilgjengelig på: <http://www.adressa.no/meninger/kommentarer/sveneo/article1326470.ece> [13.08.2011]
- Phillips, Louise og Marianne Winther Jørgensen, 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag
- Ramonet, Ignacio, 2011. *L'explosion du journalisme: Des médias de masse à la masse de médias*. Paris: Editions Galilée
- Renton, David, David Seddon og Leo Zeilig, 2007. *The Congo. Plunder & Resistance*. London/New .-York: Zed Books.
- Retriever, 2010. *Medieanalyse: Norske mediers kildebruk i Kongo-saken* [online]. Tilgjengelig på: <http://www.skup.no/177/3251/Kongo-saken-medieanalyse-SKUP-2010.pdf> [13.03.2010]
- Said, Edward, 1978. *Orientalism*. New York: Vintage Books
- SSB, 2010. *Menn fortsatt i førersetet*, på SSB.no [online]. Tilgjengelig på: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201004/02/> [16.08.2011]
- Steensen, Steen, 2009. *Stedets sjanger. Om moderne reportasjefjournalistikk*. Kristiansand: IJ-forlaget
- Sæbø, Maren, 2009. *Med gevær i bagasjen* i Verdensmagasinet X, 28.05.2009, [online]. Tilgjengelig på: <http://www.xmag.no/id/1348> [15.06.2011]
- Sæbø, Maren, 2009. *Journalister i mørkets hjerte* i Verdensmagasinet X, 26.08.2009 [online]. Tilgjengelig på: <http://www.xmag.no/id/1385> [20.04.2010]
- Who Makes the News, 2010. *Global Media Monitoring Report 2010* [online]. Tilgjengelig på: http://www.whomakesthenews.org/images/stories/website/gmmp_reports/2010/global/gmmp_global_report_en.pdf [12.08.2011]

Vedlegg 1: Oversikt over kvantitativt artikkelmateriale

Artikler i august 2009

ARTIKKEL	MEDIUM	HOLD- NING	KILDEVALG (ANTALL)						
			TOTALT	NORSKE	KONGO- LESISKE	KVINNER	MENN	ELITE	SIVILE/ ORDINÆRE
"Fingransker sikkerheten"	VG	Positiv	1	1			1	1	
"Her er tiltalen slått opp"	VG	Positiv	1	1			1	1	
"Krever penger for adgang til rettssalen"	VG	Positiv	1		1		1	1	
"Rettssaken i Kongo" (leder)	VG	Positiv	0						
"Mistenkkelige utlendinger" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"Kaos i retten"	VG	Positiv	3	1	2	1	2	3	
"Lynsjestemming"	VG	Positiv	3	2	1		3	2	1
"Tilbakeviser påstander om tortur"	VG	Positiv	1		1		1	1	
"Skal jeg dømmes uten å skjønne hva jeg blir dømt for?"	VG	Positiv	5	2	3		5	3	2
"Falt om etter videobevis"	VG	Positiv	4	2	2		4	2	2
"Rettsusikkerhet" (kommentar)	VG	Positiv	0						
"UD gikk ut mot rømmerykter"	VG	Positiv	2	1	1		2	2	
"Slapp å sverge da de vitnet mot nordmennene"	VG	Positiv	4	1	3		4	2	2
"Lokalavisfotograf utpekt som spionsjef"	VG	Positiv	4	3	1		4	1	3
"Tror de kan bli drept"	VG	Positiv	2	2			2		2
"Krever spionerstatning fra Norge"	VG	Positiv	2	2			2	1	1
"Tiden i fengsel har tatt flere år av livet"	VG	Positiv	3	2	1		3	1	2
"Vi hadde ikke våpen"	VG	Positiv	3	2	1		3	1	2
"Avviser alle bevisene"	Aftenposten	Positiv	1		1		1	1	
"Forsto ingenting av det som ble sagt"	Aftenposten	Positiv	5	5		1	4	1	4
"Fikk ny tolk"	Aftenposten	Positiv	2	1	1		2	1	1
"Til talte kreves for 74 millioner"	Aftenposten	Positiv	4	2	2		4	2	2
"Aktor tror de vil rømme"	Aftenposten	Positiv	2	1	1		2	2	
"Venter søksmål fra staten"	Aftenposten	Positiv	3	1	2		3	3	
"Lærdommene fra Kongo" (leder)	Aftenposten	Negativ	0						
"Vitner: - Moland drepte"	Aftenposten	Positiv	2		2		2	1	1
"Utpekt som bakmann"	Aftenposten	Positiv	1	1					1
"Kongo krever 3038 millioner i erstatning"	Aftenposten	Positiv	2	2		1	1	2	
"Straffen for dette er døden"	Aftenposten	Positiv	4	2	2		4	3	1
"En dyster påminnelse" (leder)	Aftenposten	Positiv	0						
"Jeg så Moland i hvitøyet da han hevet våpenet"	Dagbladet	Negativ	2		2		2		2
"Obduserte feil lik"	Dagbladet	Positiv	1		1		1	1	
"UD protesterer mot 'paraden'"	Dagbladet	Positiv	3	2	1		3	2	1
"Han tørker blod og smiler, men inni seg er han livredd"	Dagbladet	Negativ	1				1		1
"UD-notat forsvant"	Dagbladet	Positiv	3	2	1		3	2	1
"Tjostolv Moland og Joshua French sitter maktesløse i re"	Dagbladet	Positiv	5	2	3		5	3	2
"Framstilt som sexfikserte banditter"	Dagbladet	Positiv	5	2	3		5	3	2
"-Fotobløff"	Dagbladet	Positiv	5	3	2	1	4	2	3
"De truer oss kontinuerlig med våpen"	Dagbladet	Positiv	6	2	4		6	2	4
"Kongo-fangene: Aldri ro i fengselet"	Dagbladet	Positiv	2	2			2		2
"Sannheten om drapsdagen"	Dagbladet	Positiv	2	2			2		2
"- Tror vi får fire ganger dødsstraff"	Dagbladet	Positiv	1		1		1	1	
"Kan noen låne oss 3038 milliarder?"	Dagbladet	Positiv	6	5	1	1	5	4	2
"Vil kjempe for å hindre dødsstraff"	Dagbladet	Positiv	1	1			1		1
"Slik lever de på dødsella"	Dagbladet	Positiv	2	2			2		2
"Bevisene kan sende oss i døden"	Dagbladet	Positiv	1	1			1		1

Artikler i september 2009

ARTIKKEL	MEDIUM	HOLD- NING	TOTALT	NORSKE	KONGO- LESISKE	KVINNER	MENN	ELITE	SIVILE/ ORDINÆR
"Bytter forklaring om våpenet"	VG	Negativ	3	3		1	2	1	2
"Vi ber regjeringen gjøre det den kan for å hi	VG	Positiv	4	4		2	2	1	3
"Tilbake til Mørkets Hjerter"	VG	Negativ	0						
"- Kan sitte livet ut"	VG	Positiv	1				1	1	
"-Søkte etter private soldater"	VG	Negativ	3	3			3	2	1
"Misforstått Kongo-kritikk" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"-Vi ville arrangere krigsleker"	VG	Negativ	3	2	1		3	1	2
"Refser norske myndigheter"	VG	Positiv	10	10			10	10	
"Domsavgjørelsen er tatt"	VG	Positiv	1		1		1	1	
"Moland og French roser UD"	VG	Positiv	2	2			2		2
"Spionfrykt i Kongo" (leder)	VG	Negativ	0						
"-Skjønne juryen var korrupt"	VG	Positiv	2	1	1		2	1	1
"Påsto Kongo-turen var klientjakt"	VG	Negativ	4	2	1		4	1	3
"-Jeg ber for ham"	VG	Positiv	1			1			1
"Gleder seg til å få dommen"	VG	Positiv	2	2			2		2
"- En farse"	VG	Positiv	3	3			3	3	
"Dommeren tror Norge vil betale"	VG	Positiv	1		1		1	1	
"Dødsdommene" (leder)	VG	Positiv	0						
"Høyt spill i mørkets hjerte" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"Folk håper de blir skutt på stedet"	VG	Positiv	7	4	3	1	6	2	5
"Etterlyst etter våpenbeslag i Uganda"	VG	Positiv	3		1		3	3	
"Støttes av sjømannsprest"	VG	Positiv	2	2		1	1	1	1
"Molands selskap sendte falskt presidentbre	VG	Negativ	3				3	3	
"Deltager: Straffene var bestialske"	VG	Negativ	2				2		2
"Gutta på tur" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"UD tiet om treningsvideoen"	VG	Negativ	2	1		1	1	1	1
"Brutal øvelse" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"Det primitive hjertet" (debatt)	VG	Negativ	0						
"Tilbød spesialopplæring" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"-Pinlig og useriøst"	VG	Negativ	2	2			2	2	
"Kripos inn i Kongo-saken"	VG	Negativ	2	2			2	2	
"Mystiske bilder funnet på Molands PC"	VG	Negativ	4	2			4	2	2
"Noen år der nede, det overlever de ikke"	VG	Positiv	2	2			2	1	1
"Skylder på venner"	VG	Negativ	1	1			1		1
"Vil klage inn VG for PFU"	VG	Negativ	2	2			2	2	
"Ba om uniformer"	VG	Negativ	2	1	1		2	2	
"Får hjelp av kriseprest"	VG	Positiv	1	1			1		1
"Nektes å legge frem nye bevis"	VG	Positiv	2	1	1		2	2	
"Kan ha blandet dollar og franc"	Aftenposten	Positiv	3	1	2		3	2	1
"Forble tause - får dommen tirsdag"	Aftenposten	Positiv	3	2	1		3	1	2
"Foreldre ber Norge gripe inn"	Aftenposten	Positiv	3	3	1	2			3
"Ble tvunget til å forlate forsvaret"	Aftenposten	Negativ	3	3			3	1	2
"En dom å frykte" (leder)	Aftenposten	Negativ	0						
"Skal få opplæring av norsk politi"	Aftenposten	Negativ	2	2			2	2	
"Straffefrihetens paradoks" (kronikk)	Aftenposten	Negativ	0						
"Kan ikke bli stående" (leder)	Aftenposten	Positiv	0						
"-Fengslene i Kongo er verst i Afrika"	Aftenposten	Positiv	4	3			4	3	1
"Ryddig og klar" (leder)	Aftenposten	Positiv	0						
"Garanteres medisiner, mat og madrasser"	Aftenposten	Positiv	2	2		1	1	2	
"EU reagerer på dommen i Kongo"	Aftenposten	Positiv	3	3			3	2	1
"To norske menn i Kongo" (kronikk)	Aftenposten	Negativ	0						
"Det skal bli oppvask når vi kommer ut herfra	Aftenposten	Negativ	2	2			2		2
"For sent å droppe anke i Kongo"	Aftenposten	Negativ	2	1	1		2	1	1
"Ikke glem Bjugn-saken!" (debatt)	Aftenposten	Negativ	0						
"Advokat: Dødsdømte 'åpenbart uskyldige'"	Aftenposten	Negativ	2	2		1	1	1	1
"-Dommen er allerede skrevet"	Dagbladet	Positiv	3	1	2		3	2	1
"Hvorfor endret Moland forklaring?"	Dagbladet	Positiv	3	2	1		3	2	1
"-Dere vet ikke hva som skjer"	Dagbladet	Negativ	1	1			1		1
"Sivilisasjonens lys" (debatt)	Dagbladet	Negativ	0						
"Tilgivelse for milliarder"	Dagbladet	Positiv	3		3	1	2		3
"Vi frykter ikke døden"	Dagbladet	Positiv	2	2			2		2
"Har skrevet ferdig anken før dommen"	Dagbladet	Positiv	2		2		2	2	
"Kundene fikk late som de var James Bond"	Dagbladet	Negativ	3	2			3		3
"Fanger på livstid"	Dagbladet	Positiv	3	2	1		3	1	2

Artikler i september 2009 (forts.)

ARTIKKEL	MEDIUM	HOLD- NING	KILDEVALG (ANTALL)						
			TOTALT	NORSKE	KONGO- LESISKE	KVINNER	MENN	ELITE	SIVILE/ ORDINÆR
"Kaptein Disimo ga dem dødsstraffen"	Dagbladet	Positiv	1		1		1	1	
"Vi holder kongolesiske myndigheter ansvar"	Dagbladet	Positiv	2	2			2	2	
"En tragisk dom for alle" (leder)	Dagbladet	Positiv	0						
"Kongo har avskaffet dødsstraff"	Dagbladet	Positiv	1			1			1
"Enka i Kongo: Dommen er rettferdig"	Dagbladet	Positiv	3		3	1	2		3
"Jeg har en bønn til Jonas: Få dem hjem!"	Dagbladet	Positiv	4	4		2	2	1	3
"Ikke glem oss, Norge"	Dagbladet	Positiv	2	2			2		2
"Støre stoler på Kongo"	Dagbladet	Positiv	1	1			1	1	
"Lånt mobil er trøsten"	Dagbladet	Positiv	2	2			2		2
"-Denne saken tar jeg selv"	Dagbladet	Positiv	1		1		1	1	
"Hvem er de egentlig?"	Dagbladet	Positiv	2	2		2			2
"Kappløp om Kongo-dramaet"	Dagbladet	Positiv	4				4	4	
"Eventyrlyste amatører"	Dagbladet	Negativ	1				1		1
"Presidenten griper inn"	Dagbladet	Positiv	2	2			2		2
"Åpner for at Moland og French kan utlevere"	Dagbladet	Positiv	3	2	1		3	2	1
"-Min sønn er en god soldat"	Dagbladet	Positiv	2			1	1	1	1
"Innrømmer de var på oppdrag"	Dagbladet	Negativ	3	3		1	2	1	2

Artikler i oktober 2009

ARTIKKEL	MEDIUM	HOLD- NING	KILDEVALG (ANTALL)						
			TOTALT	NORSKE	KONGO- LESISKE	KVINNER	MENN	ELITE	SIVILE/ ORDINÆR
"Kaos foran ankesaken"	VG	Negativ	3	2	1		3	3	
"Journalistikk i jungelen" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"Norsk SIG-sjef drev våpentrening"	VG	Negativ	2	1			2		2
"Moland og French ville drive kenyansk elite"	VG	Negativ	3	3			3	2	1
"Hørte tre skudd"	VG	Negativ	4	2	2	1	3	1	3
"-Tilbudt soldattrening"	VG	Negativ	3	2			3	3	
"Opprører for Jesus" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"Har malaria"	VG	Positiv	2	2			2	2	
"UD ber FN om malaria-hjelp"	VG	Positiv	2	2		1	1	2	
"Investerte 350 000 kr."	VG	Negativ	1	1			1		1
"Brukte Friksen-manual"	VG	Negativ	1	1			1	1	
"Mistenker passjuks"	VG	Negativ	2	1			2	2	
"Meldte forsvarskortet tapt"	VG	Negativ	3	2	1		3	3	
"Begge malariasyke"	VG	Positiv	1	1			1	1	
"Støtter forklaringen"	VG	Negativ	1	1			1	1	
"Enorm Kongo-interesse"	VG	Positiv	4	4		1	3		4
"Sjekkett inn i Kongo i navnet til norsk firma"	VG	Negativ	1	1			1		1
"Utseende teller" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"Dette er de dømt for"	VG	Positiv	0						
"Frekk kommentator" (debatt)	VG	Positiv	0						
"Slik vil Furuholmen vinne"	VG	Positiv	1	1			1	1	
"Slik er forklaringene endret"	VG	Negativ	0						
"Avhørene avgjør"	VG	Negativ	0						
"-Uproffe amatører"	VG	Negativ	2	2			2	1	1
"Her lærer Moland SIG-metodene"	VG	Negativ	1	1			1		1
"Angriper sprik i forklaringene"	VG	Negativ	4	3	1		4	2	2
"Pliktetappen" (kommentar)	VG	Positiv	0						
"Dårlige tolker kan faktisk få oss drept"	VG	Positiv	4	3	1		4	2	2
"-Forferdelige forhold"	VG	Positiv	3	3			3	1	2
"Når det regner, står Kongo stille" (kommentar)	VG	Positiv	0						
"I denne bilen ble Abedi Kasongo drept"	VG	Negativ	4		4	2	2		4
"Moland så på seg selv som en hvit ridder for"	VG	Positiv	2	1			2	1	1
"Rettsaken koster dyrt"	VG	Positiv	3	3			3	1	2
"Ryktene i Kisangani" (kommentar)	VG	Positiv	0						

Artikler i oktober 2009 (forts.)

ARTIKKEL	MEDIUM	HOLD- NING	KILDEVALG (ANTALL)						
			TOTALT	NORSKE	KONGO- LESISKE	KVINNE	MENN	ELITE	SIVILE/ ORDINÆRE
"French og Molands hemmelige skjulested"	VG	Negativ	4		4				4
"Hvorfor flyktet de?" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"Her kommer Moland med våpenbløff"	VG	Negativ	3	1	2		3	1	2
"Rabiat advokat" (kommentar)	VG	Negativ	0						
"-Ville ha hver sin advokat"	VG	Negativ	1	1			1		1
"Legen: Har klare symptomer på depresjon"	VG	Positiv	5	4	1		5	1	4
"Frykter sønnen aldri blir frisk"	VG	Positiv	1	1			1		1
"-Uheldig celledeling"	VG	Negativ	2	2			2	2	
"Jeg er Mad Mike"	VG	Positiv	5	2	3		5	3	2
"Forbereder at de kan få sone i Norge"	VG	Positiv	2	2		1	1	2	
"Moland fikk tvangssprøyte"	VG	Positiv	4	1	3		4	4	
"-Veldig glad i Tjostolv"	VG	Positiv	2	2		1	1		2
"Her blir French tatt"	VG	Negativ	5	1	4	1	4		5
"Mamma reiser til sin syke sønn"	VG	Positiv	3	3		2	1	1	2
"Våknet og spurte etter French"	VG	Positiv	1		1		1	1	
"Rikdom forlenger konflikten" (leder)	VG	Negativ	0						
"Malariasyk French kutter røyken"	VG	Positiv	1	1			1		1
"Mistet bestefaren sin"	VG	Positiv	2	2			2	2	
"Kan bli benådet"	VG	Positiv	4	4			4	4	
"Drapsnotat blir avvist i Kongo"	VG	Positiv	4	3	1	1	3	3	1
"Slik kan soningen forkortes"	VG	Positiv	1		1		1	1	
"Jungelen slår tilbake" (kommentar)	Aftenposten	Negativ	0						
"Dødsdømte nordmenn vil forklare seg"	Aftenposten	Negativ	1		1		1	1	
"To timer i retten - to nye dager å vente"	Aftenposten	Negativ	6	4	1	1	5	4	2
"Rettsak regnet bort"	Aftenposten	Positiv	2	2			2	1	1
"'Drapsvåpen' er lekegevær"	Aftenposten	Positiv	4	4		1	3	3	1
"Forsvarsadvokat på langtur" (kommentar)	Aftenposten	Negativ	0						
"Etikkleder støtter Stabell"	Aftenposten	Negativ	1	1			1	1	
"-Furuholmen svekker klientenes sak"	Aftenposten	Negativ	2	2			2	2	
"På åstedet i jungelen"	Aftenposten	Negativ	2	1	1		2	1	1
"Leter etter Molands bag"	Aftenposten	Positiv	0						
"Krangler på cellen"	Aftenposten	Positiv	1		1		1	1	
"På bagasjejakt i jungelen"	Aftenposten	Negativ	2	1	1		2	1	1
"Reagerer på at Molands lidelser avfeies"	Aftenposten	Positiv	3	1	2		3	3	
"Virkelighetsflukt i Kongo" (kommentar)	Aftenposten	Negativ	0						
"Innlagt med militær vakt"	Aftenposten	Positiv	2		2		2	2	
"Ankesak i Kongo utsatt"	Aftenposten	Positiv	3	3		1	2	2	1
"Ville bygge opp privat hær"	Dagbladet	Negativ	4	3			4	2	2
"Ville utnytte familien"	Dagbladet	Positiv	3	2			3	1	2
"Forsiktige i Kongo-saken"	Dagbladet	Positiv	1	1		1		1	
"Dette er tull"	Dagbladet	Negativ	1	1			1	1	
"Slakter UD"	Dagbladet	Positiv	3	2	1	1	2	3	
"Ville lokke med kjent bestefar"	Dagbladet	Negativ	0						
"Han sa at han skulle på trening"	Dagbladet	Positiv	1			1			1
"Legger ned"	Dagbladet	Negativ	1	1			1		1
"Mistenkt for ransplaner"	Dagbladet	Negativ	3	1			3	1	2
"Falske FN-papirer blir nå gransket"	Dagbladet	Negativ	2		1		2	1	1
"Slik planla de anslaget"	Dagbladet	Negativ	0						
"De holdt meg utenfor"	Dagbladet	Negativ	1				1		1
"De konstruerer beviser mot oss"	Dagbladet	Negativ	2	1			2		2
"Kongofangene: 'Kisangani kan bli en legende'"	Dagbladet	Negativ	1	1			1	1	
"-Et reir av sjukdommer og dritt"	Dagbladet	Positiv	5	2	2		5	2	3
"-Så gulvet komme imot meg"	Dagbladet	Positiv	3	3			3	1	2
"En million dollar i måneden"	Dagbladet	Negativ	1		1		1		1
"Vil få tilsendt 'drapsvåpenet'"	Dagbladet	Positiv	2	2			2	1	1
"Ville redde pygmeer fra kannibaler"	Dagbladet	Negativ	1	1			1	1	
"Uganda ber om norsk politihjelp"	Dagbladet	Negativ	1				1	1	
"Anklagen mot meg er latterlig"	Dagbladet	Positiv	1		1		1		1
"Skilt som uvenner"	Dagbladet	Positiv	3	2	1		3	3	

Artikler i oktober 2009 (forts.)

ARTIKKEL	MEDIUM	HOLD- NING	KILDEVALG (ANTALL)						
			TOTALT	NORSKE	KONGO- LESISKE	KVINNE	MENN	ELITE	SIVILE/ ORDINÆRE
"Hevder Moland ville be offerets familie om"	Dagbladet	Positiv	4	1	3		4	2	2
"-Må ha hver sin advokat"	Dagbladet	Positiv	1	1			1	1	
"-Send norsk lege til Kongo"	Dagbladet	Positiv	5	2	3	1	4	4	1
"French kan stå alene i retten"	Dagbladet	Positiv	1		1		1	1	
"Sjekkes for malaria"	Dagbladet	Positiv	2	2			2	1	1
"Stiller i dag"	Dagbladet	Positiv	0						
"Rett vest - og nå Kongo"	Dagbladet	Positiv	1	1			1		1
"-Forgiftet Moland"	Dagbladet	Positiv	3	2	1	1	2	3	

Vedlegg 2: Presentasjon av informanter

Aftenposten:

Navn: Jørgen Lohne

Alder: 53 år

Utdannelse og yrkeserfaring: Utdannet journalist, har i tillegg studert fransk mellomfag og engelsk historie. Har jobbet som journalist siden 1981, i lokalpresse i Kristiansand og senere i Aftenposten hvor han har hatt diverse stillinger som vaktsjef og utgavesjef siden 1992. Jobber nå som avisens Midtøsten-korrespondent.

Gjennomført intervju: 15. april 2010 kl. 17.00, i Aftenpostens lokaler.

Dagbladet:

Navn: Tore Bergsaker

Alder: 41 år

Utdannelse og yrkeserfaring: Utdannet journalist, har også studert noe juss. Har jobbet i Dagbladet siden 1995, med opphold for å jobbe noen år i USA.

Gjennomført intervju: 11. mai 2011 kl. 12.00, Stockfleths i Prinsens gate, Oslo.

VG:

Navn: Tor-Hartvig Bondø

Alder: 53 år

Utdannelse og yrkeserfaring: Utdannet journalist, har jobbet i Trønder-Avisa og i VG siden 1985/-86.

Gjennomført intervju: 4. juli 2011 kl. 10.00, per telefon.

Navn: Nilas Johnsen

Alder: 35 år

Utdannelse og yrkeserfaring: Utdannet journalist fra Høgskolen i Oslo. Har også mellomfag i historie og Midtøsten- og Nord-Afrika-kunnskap fra Universitetet i Oslo, samt mastergrad i International History of the 20th Century and International Relations of The Middle East fra London School of Economics. Har jobbet i Dagsavisen og Aftenposten før VG. Jobber nå som VGs korrespondent i Storbritannia og Irland.

Gjennomført intervju: 19. juli 2011, per epost

Vedlegg 3: Intervjuguide

Generelle spørsmål:

- 1) Personalia: Navn, alder, utdanning og yrkeserfaring?
- 2) Hva slags erfaring har du med å jobbe som utenriksjournalist?
- 3) Har du vært i DR Kongo eller andre afrikanske land tidligere, og i så fall: i hvilken sammenheng?
- 4) Hvor lenge var du i DR Kongo i forbindelse med dekningen av denne saken? Følte du at tiden var tilstrekkelig til å sette deg inn i saken, og i situasjonen i landet for øvrig?
- 5) Hvilket inntrykk fikk du av landet og av befolkningen da du var i DR Kongo?
- 6) Møtte du på noen spesielle utfordringer ved det å jobbe som journalist i DR Kongo som du ikke ville ha møtt på i Norge, i så fall: hvilke?
- 7) Hvilket bilde tror du nordmenn generelt sitter igjen med etter dekningen av denne saken?
- 8) Er du fornøyd med hvordan du selv og din avis har dekket saken, eller mener du at noe burde ha blitt gjort annerledes?

Artikkelspesifikke³³ spørsmål:

- 1) Hva var budskapet du ønsket å formidle med denne reportasjen?
- 2) Hvem hadde ideen til å lage denne saken (du selv/noen andre i redaksjonen)?
- 3) Hvorfor valgte du å bruke nettopp disse kildene? Kunne du ha valgt annerledes?
- 4) Gjorde du deg opp noen tanker om kildenes troverdighet?

---

³³ Noen av spørsmålene er utelatt, fordi jeg stilte noen spesifikke spørsmål til hver journalist avhengig av reportasjens tema.

5) Ved bruk av kongolesiske kilder/ugandiske: Brukte du tolk under intervjuet?

6) Er det noe du vil trekke frem som svakheter eller styrker med artikkelen? Er det noe du i ettertid ville ha gjort annerledes?

vi kommer ut herfra»

Joshua French (t.v.) og Tjostolv Moland sitter i sentralfengselet i Kisangani. – Etter at dommen falt fikk vi omsider klippe hår og skjegg. Vi har også fått anledning til å lage vår egen mat, og det er en stor fordel, sier Moland.

Luftige rykter. Under Aftenpostens besøk i Kinshasa den norske forfatteren Morten Strømme kan i cohen med signaturer og andre varer til de 10 landene.

Moland og French ga hverandre når Strømme refererte til rykter i Norge om at det planlegges en kommunistisk revolusjon med bistand fra de to landene.

Praktisk usannlig, fastslår de begge to. – Det finnes ingen helikoptre som kan fly den distansen uten å ta store underveier, sier French.

– Og det ville bli uendelig kostbart å organisere landing i lufta, påpeker den tidligere offiseren Moland.

De to kinshasere i enda høyere stemning da Strømme kan fortelle at de ikke rykter om de luftige planene også omsetter

den norske profilen Røgnar Lie, som tidligere agent har fortalt om sine oppdrag som leiesoldat i yngre år.

Bøker og film. Strømme har oppholdt seg i Kisangani en tid for å drive research til en bok der historien til de 10 landene er med. Hver norske forfatter skal nå ha egne planer om bokprosjektet om Moland og French. Og filmarbeidene bok serien «Max Manus», Røgnar Sandberg og Joachim Rønning skal være involvert i filmrettighetene.

– Politisk å bare skrive så mange bøker de vil, sier French, – men uten vår direkte medvirkning blir de jo ikke særlig å skille en viktig fremstilling av det som er skjedd.

Samband. – Har dere noen gang siden pågrepelsen i mai gått hverandre

på nervene, kranglet og beskyldt hverandre for å ha ansvar for den forferdelige situasjonen dere er havnet i?

– Aldri, sier Moland og French i sammenheng på svensk. – Vi har jo vært sammen i en del vanskelige situasjoner før, selv om ingenting kan sammenlignes med dette, sier Moland.

Velgignet stille. Det var ikke vanskelig, men en annen viktig sak er å få adgang til de dødeligste stridsskadeene i La Prison Centrale de Kisangani.

Etter etappe var en stund til de aktive vilje. Og militær myndighet, som ikke kjøper alle mine dokumenter, uten at det koster noe.

Ved fremme vald dem dyrt, store murerbygningene, så det enda en liten runde med «forhandlinger» til: En høy-

ere offiser i hæren, en politisk mann og en av de som leder det lokale. – Vi fikk alle gode tilbud, men ikke alle gode tilbud, i form av en nerve 500-sapper i Kisangas lokaler.

Forhandlinger ble tilført, men ikke der hangen borte, men på viktige områder like innover den tungen, bli jernpistolen. Og French og Moland påfører rettet her ute et her at en viktig i Kinshasa i cohen for vanlig å forbyr at når er vår samarbeidet på fagene om de to.

– Den er kanskje litt ensom for dere nå, da rettsak en er over og alle journalister har forlatt Kisangani?

– Tvert imot, sier Joshua French i Kinshasa. – Det har vært veldig stille her etter at dommen falt.

johannes@aftenposten.no

Kongo er 2 244 856 km² stort – ca. syv ganger større enn Norge.

Dette er saken

Joshua French og Tjostolv Moland ble arrestert i Den demokratiske republikken Kongo i begynnelsen av mai etter at sjefen av bilen deres ble drept.

Moland og French hadde vært i regnskapsbyen Kisangani, og var på vei tilbake til Uganda. De hadde militære identifikasjonspapirer på seg.

Ble tiltalt for å ha drept sjefen, spionert for Norge, etablert og deltatt i et kriminelt forbund og for ulovlig å ha tatt med krigsvåpen inn i landet.

8. september ble de kjent skyldig i drap, drapsforsøk, spionasje, våpnet ran og ulovlig våpenbesittelse. De fikk fem ganger dødsstraff. Saken er anket. I går skrev Dagbladet at Kongos president har bedt om å få se dommen.

Aftenposten fakta

«Vi har jo vært sammen i en del vanskelige situasjoner før, selv om ingenting kan sammenlignes med dette»

Tjostolv Moland

Aftenposten TV

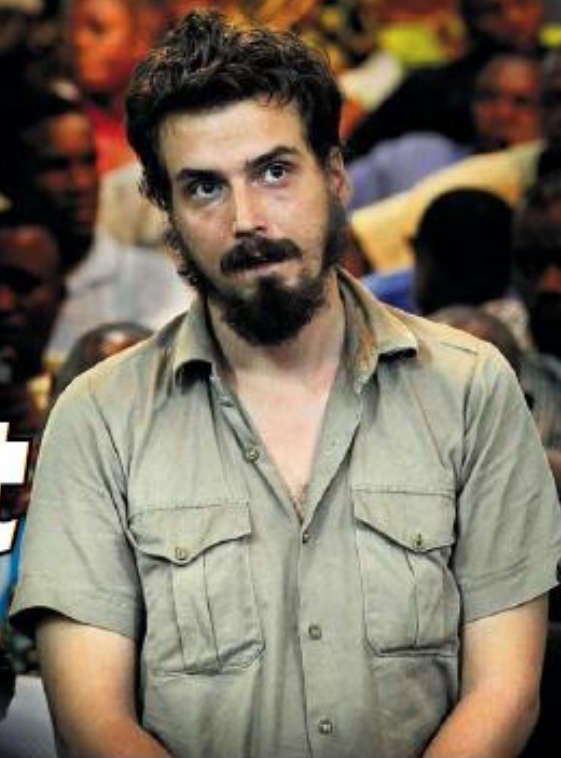
Se TV-innslag fra fengselet i Kisangani på aftenposten.no

aftenposten.tv

KONGO-DRAMAET

**„Skal
jeg
dømmes
uten å
skjønne
hva jeg
blir dømt
for?“**

SLITNE: Tjeblov Moland (tv) og Joshua French påpeker at de er dårlig trent og slitne etter lang tid i fengsel. Rettsaken følges med stor interesse.

Gamle og fete dataspillere

En undersøkelse foretatt av det amerikanske sentret for kontroll og bekjempelse av sykdommer (CDC) viser at personer som spiller dataspill, er både eldre, felle og mer肥硕 enn tidligere årlatt. Forskerne inter-

vjuet 500 personer i aldersgruppen 19-30 år i staten Washington og fant at gjennomsnittsalderen for dataspillere var 35 år. I tillegg var de langt mer sunne – mindre fette og høyere – enn de som ikke spilte dataspill.

En 42-årig drapskattil i fra Stavanger Rader skutt for vaktetalsforsett. Dette er den fjerde drapskatten i byen som er skutt for voldakt eller vaktetalsforsett. Flere kvinner har i år anmeldt drapskattil i Stavanger for voldakt eller forsett på vaktetalsforsett, melder NRK.

Glemte flaps

Pilotene på MD-82-flyet fra Spanair som krasjet under avgang fra Madrid 28. august i fjor, glemte ved to anledninger å sjekke om kabinflaps (vingsklaff) var sett ut på korrekt måte. Bare 15 av de 172 om bord overlevde.

KONGO-DRAMAET

Moland sprakk etter ny kaosdag i retten

KISANGAN (VG) Tydelig forvirlet over to dager med et juridisk og språklig kaos i retten i Kisangani, grep Tjostolv Moland mikrofonen.

Men når advokatsene for de sivile saksmålene – det er ikke mindre enn åtte stykker av dem – er i gang, skilr tolkingen ut igjen.

Fortvilet

Fra tilhørerplass hører VGs utsendte at han gjere så godt han kan, på det som i sin tid ble omtalt som «folkeskolensengelsk». Han tolker så svetten driver, men vi hører ingen franske juridiske glosser til engelske.

En forvirlet Moland, griper igjen ordet.

Vi forsøker veldig hardt å forstå hva tolken sier. Men det tolkes bare bruddstykker, og engelsken er ikke god. Vi forsøker så godt vi kan, dommer, men jeg er ikke sikker på mine rettigheter. Jeg er ikke engang sikker på om vi har lov til å snakke i retten, sier Moland.

Moland fortvilelse ender i en verbal batalje mellom forsvarer og aktor Bumba-lunda.

Han har tidligere tatt dansetimen på scenen for å uttrykke hvordan han synes forsvarer Kibambe oppfører seg når han snakker til retten. Nå river han om banken forklaringer fra Joshua French opp fra bordet foran seg, og vifter mot dommeren midt dem.

Når vi hadde et avbrudd med French, der alt var til hans fordel, understreket han etter at forsvareren hadde tolket. Hvis avbrudd gikk i hans disfavør, nekter han. Alt dette er bare et spill, roper han ut over salen.

Enda en tolk

Men dommeren sier han vil ha orden på dette med tolkingen, og hever retten.

Når trompetfanfaren igjen gjaller over salen får retten settes, er en ny tolk på plass. Den siste timen av forhandlingene kunne de tilfalte følge med på en filmenett flyende engelsk med en klar fransk aksent.

I to dager har advokatsene kjempet om formalia. Torsdag morgen – en gang – får vi vite om dommer Yaticoke mener selv rettsaken kan begynne.

Spesial korrespondent Ingrid Vignje

Protesterte

Men da den nye tolken var ferdig, advokaten, og det var tur for nummer to for å løfte høyre hånd i varet, protesterte han heftig. Dette ville han ikke være med på.

Jeg kan ikke godt nok engelsk til å være med på dette, sa han, og marsjerte ut av rettsalen gjennom scenelengningen bak de fem dømmene.

Forhandlingene er godt i gang, da Tjostolv Moland griper tolkens mikrofon. Da har han og French stått i nesten en time rett opp og ned på gulvet foran scenen. I den stadig klammere salen, søtt etter hvert er blitt overfylt av tilhørere, er luften stinn og het. Det meste av forhandlingene har foregått utelukkende på fransk.

Skal jeg bli demt uten å skjønne hva jeg blir demt for? Jeg snakker ikke fransk, og skjønner ikke hva som blir sagt her, sier han tydelig opprørt.

Like før dommer Claude Dastimo Yaticoke lar Moland og French sette seg, får tolken beskjed om å være mer aktiv, og aktor snakke i kortere fraser.

Vi har sittet tre måneder i en celle. Vi er dårlig trent og blir fort slitte, forklarte Joshua French ønsket om å få slite.

Når forsvareren senere har ordet, er Yaticoke der igjen.

Da må oversette, beordrer han tolken, men forsvareren protesterer igjen.

Jeg snakker godt engelsk. Hva jeg sier skal jeg oversette til dem selv tilfelle, sier Kibambe.

Tjostolv Moland
i KONGO

SE VIDEO PÅ
VG TV

Kongelig messeåpning

Kong Harald åpnet i går den 18. internasjonale sirkulærmessen Aqua Nor i Trondheim. Her sitter han sammen med stats- og miljøminister Helge Pedersen. Hva som forårsaker Pedersen «Mona Lisa-smil» er uklart.

Politiet i Vestfold har tatt en barneeksikasjon fra Høsten for seksuelle overgrep mot de døde og beroligelse av overgrepsoffer. Han er også stilt for leiesende eller annenurendig arbeid overfor barn under 16 år, melder Tønsberg Blad.

120 000 kr. for fyllekjøring

FREDRIKSDAL (VG) Kjøreren i BMW-en som spjuttet i år, gikk ikke som vanligvis oppen hadde planlagt. Da politiet stoppet ham ble det målt

en alkoholkonsentrasjon i utåndingsluften på 0,38 mg en slutt etter målingen. Fredrikstad Spørst har gitt den tilsmuende mannen en bot på

120 000 kroner. Miljøoveren er også idømt 15 dagers fengsel med en pålegg på to år. I tillegg er han fradømt trafikktillatelse i femten måneder.

Tilfallet for drap i Kongo forteller nå sin versjon av drapsdagen til Dagbladet. Her er de to på vei til retten i Kisangani.

Foto: Espen Røst

De ankom etter noen kilometer en liten landsby, og gikk ut for å finne vann. Da var den blå lastebilen der igjen. Denne gangen kom det flere menn hoppende ut. De hadde macheter og våpen. French ropte mot Moland, og hoppet inn

bak rattet. En u-ving seilene var de to i vill flukt vestover – innover i landet igjen – vekk fra de bevapnede desperatene. Flere skudd ble avfyrt mot nordmennene, men ingen traff.

Uten andre fluktmuligheter bestemte

Moland og French seg for å gi avkall på land-cruiseren, og i stedet flykte til fots. De to kjørte tilbake til teltplassen, pakket raskest en eske hver med det aller nødvendige: kart, kompass, GPS og noen klær, og løp ut i jungelen.

Først flyktet de sammen i tre dager, fram til Joshua French ble pågrepet fredag 9. mai. Moland flyktet i ytterligere tre dager. Han overga seg frivillig på nattergen den påfølgende mandag 12. mai. Røst er historien.

**VÆR EN GOD
VENNERS VENN I SOMMER**

Årlig talt

NetCom

UGANDA-VIDEOEN

Deltager: Stra BESTIA

KAMPALA (VG)
Samuel Ociti (22)
trente for å få jobb
i SIG Uganda. De ni
dagene på øya er
noe han helst vil
legge bak seg.

– Jeg vet ikke hvorfor de
tvang oss til å krabbe rundt

makne. De fornedret oss med
forferdelig ord og bestialiske
straffer. Da jeg kom hjem var
jeg redd og full av blåmerker
og små kutt, forteller han.

«Unikt kurs»

At deltagerne skulle trenes
som skogspløiere til krigs-
eventer, slik Moland og
French nå forteller, hadde han
aldri noe om.

– Vi fikk beskjed om at vi

skulle drive med beskyttelse
av konvoier som skulle inn i
farlige områder.

Han forteller at han hadde
kjent Moland av og på i to år
da nordmannen i mars i år
fortalte at bare formellister
sjeneste for SIG Uganda hadde
operatørlisensen på plass.
Hva ville derfor ha Samuel
med på et unikt kurs?

– De lovet at vi skulle få be-
talt 500 dollar, og hvis kurset

gikk bra ville vi få fast jobb.
Da ville vi få oppdrag der vi
kunne få 500 dollar i betaling
for to uker, sier 22-åringen.

Hadde våpen

I godkjennelsen Moland an-
skaffet han skrevet at tre-
ningen skulle bestå av «sik-
kerhetsstøtte, fysisk trening,
statisk sikring og respon-
sivitet».

Det står også at treningen

skulle være ubevæpnet, men
Samuel forteller at Moland
hadde med et våpen. Da VG
viser ham bilder av haglen be-
slagslagt i Kongo, kjenner han
den igjen.

– Vi likte ikke det som
skjedde, men de sa vi måtte
adlyde ordre uten å tenke oss
om. Jeg følte ikke at jeg lærte
noe som helst om hvordan å
være en livvakt, sier han.

Scenene fra videoen er ikke

UGANDA-VIDEOEN

affene var
LSKE

Moland: Trening
av skuespillere

Av LINN K. YTTERVIK og NILAS JOHNSEN

STAVANGER/KAMPALA (VG) Tjostolv Moland sier videoen viser trening av skuespillere de skulle bruke i krigsleker.

På telefon fra fengselet i Kasungu forteller Moland at han reagerte sterkt på at VG vil bruke videoen som han beskriver som «privat film» tatt ut av kontekst.

– Dette var trening av skuespillere vi skulle bruke til eventene vi planla. De skulle få god betalt, og vi måtte trene dem så vi visste de kunne oppføre seg realistisk, sier Moland.

Denne videoen har ingen juridisk sammenheng med det som skjer i Kongo og vi reagerte sterkt på at den blir brukt i denne sammenheng, sier han. Nordmennenes norske forsvarer, advokat Morten Furuholmen, ønsker ikke å kommentere innholdet i videoen. – Det jeg er blitt

moddelt er beskrivelser av handlinger som ikke er straffbare. Det å spekulere i ikke-straffbare handlinger i den situasjonen de nå står opppe i, er etter min oppfatning helt uetisk, sier Furuholmen til VG.

Nordmennenes kongollesiske forsvarer André Kitamba, svarte på fredag at han ikke hadde noe kjenskeskap til en slik video.

– Umiddelbart vil jeg si at den ikke har noen juridisk tilknytning til det klientene mine er dømt for i Kongo, ettersom dette er materiale fra Uganda, sier Kitamba.

Siden Kitamba snakket med klientene sine på lørdag har han ikke besvart henvendelser fra VG.

STÅR FREM: – Jeg hadde sjansen på å få en god jobb i byggelansjen da jeg møtte Moland. Nå hører jeg motorsykkelstus, sier Samuel Odoi (22) til VG.

STRAFFES: Den unge amerikaneren må straffes i løpet av en måned. Når han forsøker å rømme, dytter French ham under vannet.

MÅTTE ADLYDE: James Odoi (født) får store mengder sand i øyet mens de leker langs bakken. Sanden på øya er full av sykelsporene blir knust sjølt.

DRILLES: Her øver rekursjonen på ulike militære posisjoner i et tomt bygg som ble brukt under beiningen.

de verste som utspant seg på øya sier han etter å ha sett filmen VG har fått tilgang til.

Tok livet av hund

I en hendelse, som French selv referer til i videoen og som VG får bekreftet av et vitne som også var på øya, fikk den unge amerikaneren beskjed om å ta livet av en gammel og syk hund.

Han klarte ikke å droppe den

med det ene haglekullet han fikk utlevert, og French måtte selv avslutte jobben. Etterpå ble alle tre avstraffet ved at de måtte holde den bange jernstangen over hodet.

Den unge amerikaneren, som VG ikke har lyktes å få kontakt med,

skal ha jobbet som frivillig i Kampala da han ble kjørt med de to nordmennene.

– Livredde Den tredje deltageren, en godt voksen og kraftig bygget ugandisk mann, skal være en veteran fra flere

vaktoppdrag, blant annet i Irak.

Den siste kvelden var vi alle fredsde. Vi ble sett med ut i bushen med bind for øynene, og de dyttet oss i ryggen med den flate enden av machetene sine. Vi trodde ikke vi skulle få se seloppgangen.

Neste dag var kurset over, og vi hjemte i Kampala ble alle invitert på en middag på en restaurant.

– Da fikk jeg beskjed om at de ikke hadde betalingen enda, og at de skulle bli borte i rundt ti dager. Når de kom tilbake skulle alt være klart for vårt første oppdrag.

Jeg var veldig usikker på om jeg ville våge å bli med, for slik kurset var tenkte jeg oppdragene ville bli for farlige. Men pengene de lovet meg var fristende.

E-post: nilas.johnsen@vg.no

i UGANDA

UD VISSTE OM VIDEOEN – bla om

Nyhet

EN KILO HEROIN I KROPPEN: Lørdag morgen ble en tysk statsborger stanset i toll på Gardermoen. I kroppens hulrom prøvde tyskeren å smugle én kilo heroin inn i landet. Men tollene på Gardermoen avvarte mannen som nå er varetaktsengstet i fengsel, skriver Røntgen Blad.

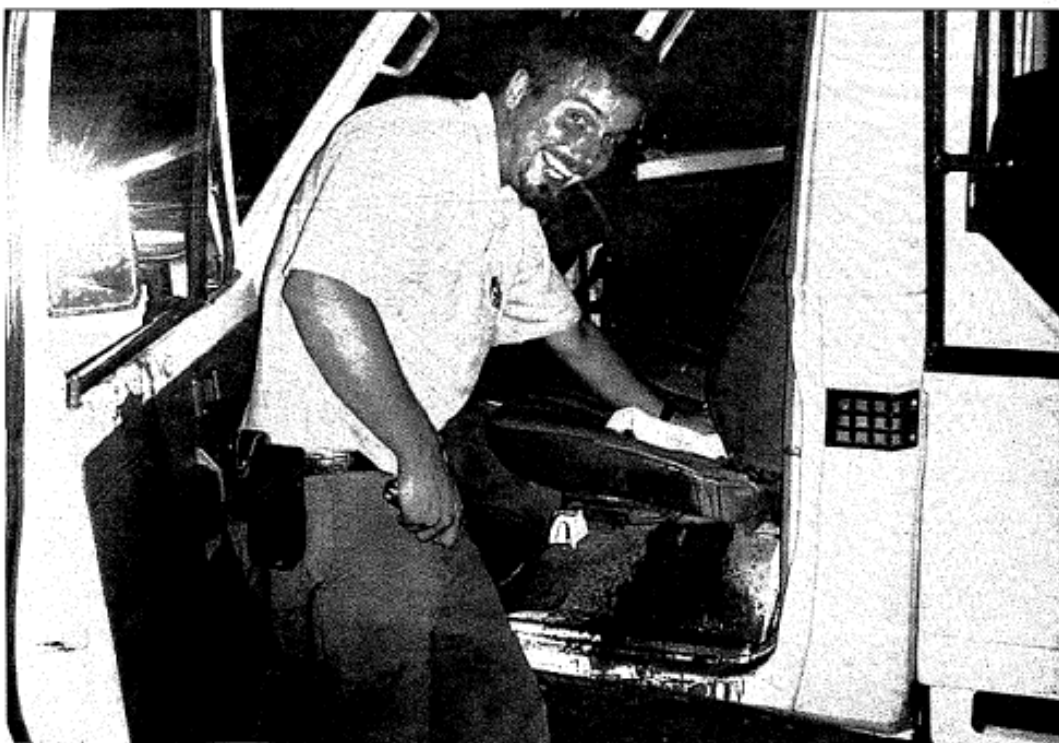
Dagbladet | ONSDAG 12. AUGUST 2009

AMATISK: De to flueværene i fengselene i Hønefoss og i Kongsberg (27.4.09) og i Kongsberg (25.4.09) forteller om deres egen historie med flueværing i fengsel.

ENATURLIG: En smilende Tjostolv Moland tørker blodet etter den drepte sjåføren. Til VG forklarte Moland smilet som en naturlig reaksjon.

Foto: Privat

Men de blir snart hysige igjen, berører Kepo.

– De kunne på live se gjønde på planet. Jeg fikk forklart at jeg bare skulle til Bafwasende og at Aradjaba måtte være med som hjelpefører. Da roet de seg igjen. French satte seg i passasjerroset foran og da Moland satte seg på sin egen bag foran på lasteplanet ble de sittende trygt mot trykk. Vi to satt bak.

– I det de skal til å kjøre kommer det noen damer som vil sitte på, men det nætter Moland. På lasteplanet står det en puppes med kardinibokser. Første stopp er å løse av dem.

– Mens jeg hjalp til med løsingene så de på meg med sine blikk, men når jeg så på dem så de bare bort. Det var kaldt og jeg begynte å fryse. Da jeg gikk i sekken min for å finne ei jakke fulgte både Moland og French nøye med. De så lenet ut da de så at jeg bare hadde kber i bagen min.

– French spurte om jeg også skulle til Nin-Nin, og da jeg svarte at jeg bare skulle til Bafwasende knyttet han neven med tommelen opp. «Ok, thi's fine», sa han. Sardinene er av og nrlalle er tilbake på bilen som French seg mot Kipo som sinter hek bakerst på planet.

– Gjennom vinduet fra kabinen visste han tommelen opp på nytt. Jeg gjorde det samme til ham. Tommeltegnene blir en vane. I løpet av turen gjør French tegnet mange ganger, forteller de.

– Det fikk meg til å tro at de likte meg. Jeg skjønte ikke at tegnet betydde «Gut, du skal de i dag», hevder Kepo.

Våpen

French sitter i passasjerroset med vinduet åpent, fulgte vit-

FØLG SAKEN

Kongofangene

- 5. mai ble Abeidi Kasongo drept på landeveien vest for byen Kisangani i Kongo.
- Tjostolv Moland (28) og Joshua French (27) flyktet fra stedet i bilen til Kasongo.
- French og Moland hadde på seg norske militære ID-kort, og vitner forteller at Moland til det private sikkerhets-selskapet SIG da de ble tatt.
- Vitner forteller at Moland skjøt Kasongo etter en krangel. Nordmennene avviser dette og sier de ble utsatt for et angrep.
- De to risikerte å bli drept til døden i Kasongo.

more.

– Etter at vi hadde kjørt 17 kilometer strakte Moland armen fram til kameraten og pirket ham i armen.

French skal ha bedt sjåføren om å stoppe og begge nordmennene glir ut.

– De prønte litt og så gikk Moland ut bagen han hadde sinnet på. Han tok ut en lang svart veske som kunne ligne på en instrumenvask. Men da French stoppet noe i bukselinningen ble jeg redd.

– Jeg begynte å bli skeptisk, for det kan stopper i bukselinningen så virkelig ut som et våpen. Og han håndterte det på samme måte som gangstere på film gjør. Nå satte begge nordmennene seg foran. Jeg tror Moland satt i midten. Da vi hadde kjørt litt spurte jeg Aradjaba om han hadde sett at den ene nordmannen stoppet et våpen i buka, sier Kepo.

Hjelpeførerens reaksjon for at nordmennene hadde noe våpen.

– Han ville ikke snakke om vå-

penet og begynte å snakke om damene sine i stedet. Men jeg klarte ikke følge med. Jeg tenkte bare på våpenet jeg syntes jeg hadde sett.

Fullmåne

Etter 109 kilometer begynner bilen å kjøre saktere.

– Jeg skjønte ikke hvorfor vi stoppet. Kasongo kom ut og spurte om vi hadde sovnet. Jeg svarte at akkurat det og at han er en god sjåfør. En som får sine passasjerer trygt fram.

Motoren gikk. Hovedlysene lyste opp veien foran bilen og fullmånen lyste ganske godt opp den opå.

– Sjåføren gikk bak bilen og tråset, men da han satte seg tilbake bak rattet hadde Nordmennene gått ut. De sto side om side ved passasjerdeuren og diskuterte. Da de var ferdige ble de stikende og poset på nerik.

Kepo sier han fortsatt sitter foran på lasteplanet liden han hører den bisarre lyden av et lastegrep.

«Get out»

– Passasjerdeuren var fortsatt åpen og Moland tok to skritt mot sjåføren med et hevet våpen som så ut som et kort gevær. Først sier han «Get out» tre ganger med lav stemme. Så skriker han det samme, og så smått det.

Aradjaba løper bak på planet, men i det han hopper ned blir han tatt av French. De hørte ut et bakstak og French får albuen sin rundt halsen på hjelpefører.

– De sopte til hverandre på nerik og for meg virket det som om French prøvde å holde Aradjaba slik at Moland kunne skyte ham uten å treffe French, sier Kepo.

– Jeg kjente lukten av brent krutt og skjønte at dette var alvorlig. Jeg hoppet ned fra lasteplanet bak bilen og løp framover langs bilen på førersiden. Der kunne jeg se Kasongo ligge over rattet. Jeg skjønte ikke da at han var død. Så oppdaget jeg Moland utenfor passasjerdeuren. Jeg så ham rett i hvitvask da han hevet våpenet. Jeg kastet meg ned på bakken i det småt, sier han.

Bagen

Han forteller at French skifter noe på nerik og at Moland løper bakover til han.

– Da så jeg mitet snitte og spurte forover. Men jeg skjønte raskt at jeg løp inn i lysene fra bilen og at jeg ville lenke til treffe. Jeg kastet meg i stedet inn i skogen, og braynet meg vei gjennom baalen. Så smått det igjen, men jeg var like hel. Jeg nærmet karvlet, smilket og fikk flere ganger bek til jeg ble sittende fast i noen greiner.

– Etter et minutt eller to hører jeg at bilen kjører, men jeg var ikke gått fram. Jeg ligger der kanskje i 25 minutter før jeg begynner å bevege meg. Da jeg trækker på en tørr kvist ble jeg livredd.

Ute på veien ser han at det ligger nye svart lenger fremme.

– Ahh, det må være bagen

min, tenkte jeg. Men da jeg kom fram så jeg at det var liket av sjåføren. Jeg ble redd, begynte å be og skrikte.

Bror

Så forteller han at han ser en mann løpme glende.

– Jeg fikk gasehud. Nå kommer han for å ta meg, tenkte jeg. Men det var bare en gammel mann som sier han hørte tre skudd og lurte på hva som hendte. Jeg forteller kort hva som skjedde og han sier vi må rope etter hjelpefører. Jeg viste ikke hva han het da, så vi ropte bare «hjelpefører, hjelpefører».

Aradjaba kommer ut av skogen og roper «hør Kasongo, er du her?».

– Jeg måtte forklare ham at Kasongo var død og at han lå her midt i veien.

Minnet

Aradjaba sier han hadde usynliggjort situasjonen da French løst litt på grepet. Han skal ha hoppet ut i jungelen og begynte å kravle. Ratt etter skal det ha smok. Det tredje skuddet var ment for ham, men bommet.

De forteller at de løftet den drepte sjåføren ut i veikanten og begynte å gå tilbake den veien de kom fra sammen med den gamle mannen. Etter et par kilometer var det en postilpost slik at de fikk dårlig alarm.

– Men på veien dit minnet jeg Aradjaba på at han hadde nektet for at de hadde våpen, sier Kepo.

● Moland og French avviser på det sterkeste denne forklaringen. I Dagbladet for to dager siden hevdet nordmennene at det var Gina Kepo og Kasimu Aradjaba som sto bak drapene.

” Han håndterte våpenet på samme måte som gangstere på film gjør.

Gina Kepo, vitne, om Joshua French